მაია გურამიშვილი

პოლიტიკური კონფლიქტოლოგია

თბილისი
2013

მაია ბურამიშვილი: პოლიტიკური კონფლიქტოლოგია.
გვ. 217. საგამომცემლო სახლი: "ფორმა". თბილისი, 2013.

ნაშრომი ეყრდნობა კონფლიქტოლოგიის უახლეს მიღწევებს. მასში განხილულია: პოლიტიკური, საერთაშორისო, გლობალურ-პოლიტიკური, ეთნო-პოლიტიკური, რელიგიური და ფსიქოლოგიური ფაქტორები პოლიტიკურ კონფლიქტებში.

ნაშრომში განხილული თემები აქტუალურია და შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც სამეცნიერო-კვლევით ასევე სასწავლო პროცესში.

უწინარეს ყოვლისა ნაშრომი გამიზნულია სოციალ-პოლიტიკური მეცნიერებით დაინტერესებულ პირთათვის.

სერიის რედაქტორი: *იგორ კვესელავა*
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

რეცენზენტები: *ნათელა ჯორჯიკია*
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

როზა გაფრინდაშვილი
ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

ტექნიკური რედაქტორი: *მარინე ქარსელაძე*

ISBN: 978-9941-0-5788-5

თავი 1.

პოლიტიკური კონფლიქტები

პოლიტიკური კონფლიქტები – სოციალური კონფლიქტების ერთ-ერთი სახეა. შეჯახება პოლიტიკური სუბიექტების ძალაუფლების ურთიერთობის მიზეზით (ბრძოლა ძალაუფლებისთვის და ძალაუფლება დამორჩი-ლებისთვის).

ერთ-ერთი თავისებურება პოლიტიკური კონფლიქტის მდგომარეობს იმაში, რომ ის უშუალოდ და არაუშუალოდ ეხება ინტერესებს დიდი სოციალური ჯგუფის, სოციალურ ფენას, კლასებს, საზოგადოებას მთლიანობაში. ამიტომ სუბიექტები პოლიტიკური კონფლიქტების (პოლიტიკური ორგანიზაციები, ინსტიტუტები, ცალკეული ლიდერები) ყოველთვის გამოდიან განსაზღერული სოციალური საზოგადოების სახელით. თავიანთი ინტერესების დასაცავად და ფასეულობის განსასაზღვრავად მოქალაქეები ერთიანდებიან საზოგადოებაში ქმნიან თავიანთ ორგანიზაციებს, ინსტიტუტებს და ასეთი სახით ხდებიან სუბიექტები პოლიტიკური კონფლიქტების. მაშასადამე, პოლიტიკური კონფლიქტი – ეს არის ორგანიზებული ინსტიტუციალური კონფლიქტი.

სხვაგვარი განსაკუთრებულობა პოლიტიკური კონფლიქტის არის ბრძოლა ძალაუფლებისთვის, ძალაუფლების დამორჩილება. ძალაუფლება საზოგადოებაში – ეს არის ერთადერთი მოქმედი საშუალება და ხერხი მმართველობის სხვა ხალხებისადმი და მიღწევა თავიანთი მიზნის. მაშასადამე, ის ფლობს დიდ მიზიდულობის ძალას. კაცო-

ბრიობის ისტორიაში ბრძოლა ძალაუფლებისათვის გრძელდებოდა ყველაზე სასტიკ და უკომპრომისო კონფლიქტურ სხვადასხვა პოლიტიკურ სუბიექტებს შორის.

პოლიტიკური კონფლიქტების თავისებურებები შეიძლება მივაკუთვნოთ მისი ფასეული ასპექტი, რომელიც ფლობს სულიერ ცოდნას, სპეციალურად მიკუთვნებულ მთლიანი და იდეური ორიენტაციის პოლიტიკური მოქმედების ადამიანებისთვის. ის ასრულებს ფუნქციას ორგანიზაციის, იდენტიფიკაციას და მობილიზაციას სუბიექტების და მომხრეების პოლიტიკური კონფლიქტის გადასვლისას თეორეტიკულ-კონცეპტუალურ, პროგრამულ-პოლიტიკურ დონეზე. იდეოლოგია გადაიქცევა აუცილებელ პოლიტიკური ბრძოლის პროგრამად.

1.1. პოლიტიკური კონფლიქტების ტიპოლოგია და წარმომქმნელი მიზეზები

პოლიტიკური კონფლიქტები საზოგადოებაში შეიძლება დავყოთ ორად, ჰორიზონტალურად და ვერტიკალურად.

ჰორიზონტალურ-პოლიტიკური კონფლიქტები: მასში არის ბრძოლა. ძალაუფლებისთვის დამორჩილება მიდის არსებობის ჩარჩოებში, მაგალითად მთავრობასა და პარლამენტს შორის. სხვადასხვა პოლიტიკური დაჯგუფებისადმი მმართველ ელიტაში, სახელმწიფო ცალკეული პოლიტიკური სუბიექტებისადმი წარმომქნელი მიზეზები, ჰორიზონტალური კონფლიქტის არსებობა არსებული ძალაუფლების სისტემაში. მაგალითად, მმართველი ელიტის ცალკეული კო-

რექტირება პოლიტიკური კურსის გადიდება და დაპატარავება მმართველი ან სხვა პოლიტიკური სუბიექტების და ა.შ.

დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაში ჰორიზონტალური პოლიტიკური კონფლიქტები ინსტიტუციონალური და გარკვეულწილად დაპროგრამებულია. უმეტესი მათ შორის კონფლიქტები გახსნილია და აქვს სახალხო ხასიათი. მაგალითად, პარლამენტის დათხოვნა და ვადამდელი არჩევნები. მიმართვა კონსტიტუციურ სასამართლოს და ა.შ. ტოტალიტარული რეჟიმი მთავრობაში არ აღიარებს არც ერთ პოლიტიკურ რეჟიმს და მიისწრაფვის ის არ დაუშვას, მაგრამ თუ ჰორიზონტალური კონფლიქტები ტოტალურ პოლიტიკურ სისტემაში მაინც ხდება, მაშინ იღებს ფორმებს შეთქმულების ანდა მთავრობის დამხობის. ჰორიზონტალური კონფლიქტები ტოტალურ სახელმწიფოში შეიძლება ემსახურებოდეს არეულობას.

1.2. ვერტიკალური პოლიტიკური კონფლიქტები

მათში კონფრონტაცია მიდის ხაზით 'ძალაუფლება-საზოგადოება" სოციალური პოლიტიკური კულტურა საზოგადოებაში ერთმნიშვნელოვანია. სხვადასხვა სოციალური კლასები და ეთნიკური ჯგუფები, ამ სტრუქტურაში იკავებენ სხვადასხვა პოზიციებს და თამაშობენ სხვადასხვა როლს. არასწორია მიდგომა ძალაუფლების რესურსებისადმი აფერხებენ პოლიტიკურ კონფლიქტებს ყველა სახის დონეზე.

ვერტიკალური პოლიტიკური კონფლიქტები თავის მხრივ შეიძლება დაიყოს ორ ქვესახედ.

1) სტატუს-როლი კონფლიქტები გამოიყენება ბრძოლაში პირადი და ჯგუფური სტატუსის ამაღლებაში. პოლიტიკურ სტრუქტურაში საზოგადოება მისაბაძად ითვლება კონფლიქტი ცენტრსა და თანამედროვე რუსეთის.

სტატუს-როლი კონფლიქტი წარმოიქმნება არა მარტო ვერტიკალურად "ზევით-ქვევით", არამედ ჰორიზონტალურად – პოლიტიკური სუბიექტებისადმი. იმყოფება რა, მაგალითად, თანაბარ კიბეზე სტატუს-როლი სტრუქტურები (ბრძოლა პარტიების და ფრაქციების და პარტიების).

2) რეჟიმური პოლიტიკური კონფლიქტები ემსახურება მიზანს – დამხობა არსებული პოლიტიკური ხაზის ანდა რადიკალური შეცვლა პოლიტიკური კურსის.

ყველა მრავალაზროვანი მიზეზი წარმოქმნილი რეჟიმული კონფლიქტი შეიძლება დავყოთ ორ ძირითადად.

1. ზარალი სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკურ მოთხოვნილების და ინტერესების გარკვეულ სახელმწიფოს მცხოვრებთა ნაწილს.

2. განსხვავება შეფასებაში, ფასეულ ორიენტაციაზე, მიზნის დროს წარმოდგენილი მიზეზები პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური საზოგადოების განვითარება. ზარალი საბაზო მოთხოვნილებების შეიძლება იყოს გამოწვეული როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ფაქტორებით.

ობიექტური ფაქტორები:

კრიზისი ბუნებრივი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება საზოგადოების (კრიზისი რუსეთის – 80-იანი წლები).

1. სიძნელეები დაკავშირებული რადიკალური რეფორმების სოციალურ-პოლიტიკური საზოგადოების სისტემით.

2. რეზულტატი გაუთვალისწინებელი მდგომარეობით.

სუბიექტური ფაქტორები:

1. მთავარი გათვლები სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაში (არაკომპეტენტურობა).

2. მმართველი ელიტის დაკავება, ძირეული ინტერესების და მოთხოვნილების განსაზღვრა.

3. გაცნობიერება ძალაუფლების – სოციალური ფენების და კლასების არსებული როლი ელიტური სისტემის განსაზღვრა რესურსების როგორც არასამართლიანი და არაკანონიერი.

რაც არ უნდა იყოს მიზეზები ადამიანის მოთხოვნილებების თუ გარკვეული ნაწილი მცხოვრებლები ქვეყნის ვერ პოულობენ თავიანთ ადგილს არსებულ სოციალურ-პოლიტიკურ სტრუქტურებში, საზოგადოებამ უნდა დააკმაყოფილოს თავისი საბაზისო მოთხოვნილებები სოციალურ-პოლიტიკური ინსტიტუტების არსებულ ჩარჩოებში. ის მიისწრაფვის დაანგრიოს ან რადიკალურად შეცვალოს ეს ინსტიტუტები.

1.3. პოლიტიკური კონფლიქტების სახეები

პოლიტიკური კონფლიქტების სახეები – გამოყოფენ კონფლიქტურ ფასეულობას და კონფლიქტურ ინტერესებს. წინააღმდეგობები გვხვდება სხვადასხვა წარმომადგენლებზე ყველა პოლიტიკურ სისტემაში, ქვეყნის პოლიტიკურ კურსზე. კონფლიქტებში ინტერესების ბრძოლა მიდის სხვადასხვა რესურსების გადანაწილების სფეროში. ერთ-ერთი სახეობა პოლიტიკური კონფლიქტისა არის კონფლიქტი კულტურათა შორის. ამ კონფლიქტში ფასეულობები, ტრადიციები, პოლიტიკური მოქცევა, ფასეული ორიენტაცია და მისი პოლიტიკური განვითარება შესამჩნევია. ამ კონფლიქტის დროს დგება რადიკალური რეფორმების პერიოდი საზოგადოებაში, როცა ეჯახება ახალი და ძველი პოლიტიკური კულტურა, მაგალითად ბრძოლა პოლიტიკური კულტურის ახალ ლიბერალურ-დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

გამოყოფენ აგრეთვე პოლიტიკური კონფლიქტების ობიექტების ნიშანს. ნამდვილი გამომწვევი ობიექტური ურთიერთგამორიცხვა. შემთხვევით, კიდევ არ აღიარებული უბნებით. შერეული მხოლოდ დაკავშირებული ობიექტურის ურთიერთგამორიცხვებით, მიწერილი ჩვენებით, სუბიექტზე, რომლებიც არ არიან კონფლიქტში, რომლებსაც არ აქვთ რეალური მიზეზები ბინძურ პოლიტიკაში მიდის კონფლიქტების რეალური ობიექტების შეცვლა მცდარი შერეული არასწორად მიწერილი და სხვებით.

პოლიტიკური კონფლიქტებში განსაკუთრებით მთავარია სიღრმისეული განსხვავებანი. ამერიკელი პოლიტოლო-

გის ა. რაპოაორტის აზრით არსებობს კონფლიქტების ტიპი: 'დაჭერა", როცა მთავარი კონფლიქტის დევს შეურიგებელი ურთიერთგამორიცხვა. 'დებატების" ტიპის, სადაც შეიძლება კომპრომისი. 'თამაშის" ტიპის, სადაც ორივე მხარეები მოქმედებენ ერთიანი ჩარჩოების სიმართლეში და არ ანგრევენ ურთიერთობას.

როგორც სხვა სოციალური პოლიტიკური კონფლიქტური კონფლიქტები არსებობენ, ლოკალურები, საერთოები, მოკლევადიანები, გრძელვადიანები, სუბიექტურ-ობიექტურები, ძალადობრივი, მშვიდობიანი და მოქმედებენ ცენტრის დონეზე ცალკეული ქალაქის და რაიონის.

1.4. დაშვება და დარეგულირება პოლიტიკური კონფლიქტების

მეთოდების დარეგულირება პოლიტიკური კონფლიქტების, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია განსხვავება კონფლიქტების სახეების, რომლის სუბიექტები, როგორც წესი, გამოდიან პოლიტიკური ინსტიტუტები და ორგანიზაციები ფუნქციონირებულ არსებულ ჩარჩოებში პოლიტიკური სისტემის მოცემული კონფლიქტი არის მთლიანად ინსტიტუციონალიზირებული და ასეთი კონფლიქტების დარეგულირება ბევრად დამოკიდებულია პოლიტიკური ლიდერების ხელოვნებაზე, რომლებიც იყენებენ ჯგუფურ დახმარებას, არსებობს კომპრომისები: თუ დისკუსიების, დებატების, მოლაპარაკებების დროს კომისიების მუშაობა შეთანხმებული არა, არ მოიძებნება კომპრომისი, კონფლიქტები შედის ჩიხ-

ში, მაშინ პოლიტიკურ სისტემაში არსებობს ალტერნატიული ვარიანტები.

1) მიმართვა კონსტიტუციურ სასამართლოს.

2) უფლებამოსილების შეჩერება მთავრობის.

3) პარლამენტის დათხოვნა და დანიშვნა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების.

4) ორგანიზაცია და ჩატარება რეფერენდუმის იოლი შეკითხვების და სხვა.

ყველაზე რთული გეგმა რეგულირების არის ვერტიკალური კონფლიქტი, წარმოქმნილი ცენტრსა და რეგიონს შორის. რეგიონებს შეუძლიათ განასხვაონ არა მარტო დაწინაურება სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკური სტატუსის, არამედ მთლიანი პოლიტიკური თავისუფლება, ასეთმა კონფლიქტებმა შეიძლება მიგვიყვანოს ფართომასშტაბიან საბრძოლო მოქმედებამდე მრავალრიცხოვანი მსხვერპლით. თვალსაჩინო მაგალითია კონფლიქტი, ომი – ჩეჩნეთში. საუკეთესო გამოსავალი ასეთი კონფლიქტების გადაჭრისა არის მოლაპარაკება.

სუბიექტური კონფლიქტების დროს გამოდიან ერთი მხრივ სახელმწიფო ორგანიზაციები, გამოხატავენ ინტერესებს სახელმწიფო და მმართველი ელიტის, მეორე მხრივ – ოპოზიციური ორგანიზაციების წარმომადგენელი მასებით. პოლიტიკური კონფლიქტის რეჟიმი არის არსებული პოლიტიკური სისტემის ცვლა. ასეთ კონფლიქტებში დიდია შეცდომები, ნეგატიურმა განვითარებამ შეიძლება მიგვიყვანოს საერთო სამოქალაქო ომთან.

დაშვება პოლიტიკური კონფლიქტების რეჟიმისა ითვლება, რომ ოპოზიციურმა მხარემ შეიძლება იგნორირება

გაუკეთოს ბრძოლას პოლიტიკური წესებისა. მოითხოვონ შეცვლა, იმოქმედონ არასწორი მეთოდებით, ამ ბრძოლაში კანონიერება და არაკანონიერება ატარებენ ურთიერთგადამსვლელ ხასიათს. პოზიციის გამარჯვების შემთხვევაში შეიძენენ კანონიერების სტატუსს, დაზარალებული მმართველი ელიტა ხდება არაკანონიერად, რომ არ დაეუშვათ ნეგატიური სვლა განვითარება რადიკალურ-პოლიტიკური კონფლიქტისა, აუცილებელია დროული და მრავალმხრივი ანალიზი კონფლიქტური სიტუაციისა, სადაც უნდა იყოს გამოყოფილი შემდეგი საკითხები:

- რა მიზეზებია კონფლიქტის წარმოშობისა?
- როგორია ჭეშმარიტი განზრახვა და მხარეების მიზნები?
- როგორი ძალებია ჩართული ამ კონფლიქტში და როგორ ძალებს შეუძლიათ მიიღონ მონაწილეობა კონფლიქტის მიმდინარეობის დროს?
- რომელი მხარესთვისაა მომგებიანი კონფლიქტური სიტუაციის განვითარება?
- დაკვირვებაზე მიღებული დასკვნები ჩნდებიან შეძლებისდაგვარად. შევადგინოთ პროგნოზი მიმდინარე განვითარებაზე.
- გამოვარკვიოთ დასაშვები ვარიანტები კონფლიქტის დარეგულირებაში.
- შევიმუშაოთ გეგმა დარეგულირების და ნებართვა კონფლიქტებისა.
- გამოვარკვიოთ ტაქტიკური და სტრატეგიული ამოცანები არაპრაქტიკული გეგმის.

რეალიზაცია გვთავაზობს შემდეგ მოქმედებას:

ზუსტად გამოვარკვიოთ საგანი კონფლიქტის და მოვახდინოთ კონფლიქტის ლოკალიზება.

ორგანიზაცია გაეუკეთოთ კონფლიქტური მხარეების დიალოგს და ღიად საზოგადოება იყოს ინფორმირებული ორივე მხარის პოზიციით და მიღებული გადაწყვეტილებით კონფლიქტების დარეგულირებაში.

გამოვარკვიოთ პრობლემების მონაწილეების სუბიექტური დაინტერესებები და ყურადღება გავამახვილოთ მათ რეალიზაციებზე. თუ მიღებული გადაწყვეტილებების რეზულტატის ლოკალიზება ვერ მოხერხდა და მომავალი განვითარებები საფრთხეს უქმნის საზოგადოებას, სამთავრობო სტრუქტურები უნდა იყვნენ მზად გამოიყენონ ძალა ანდა შეაჩერონ კონფლიქტის განვითარება მუქარის გამოყენებით.

თავი 2.

კონფლიქტოლოგიის გლობალურ-პოლიტიკური ასპექტები

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაწყებული მსოფლიოს თითქმის ყველა რეგიონში თავი იჩინა ეთნოკონფლიქტებმა, გაღვივდა ეროვნული შუღლი, განსაკუთრებით (უკანასკნელ პერიოდში) მომრავლდა შეიარაღებული კონფლიქტები. უმთავრესად, ამან განაპირობა ის, რომ თანამედროვე სოციალურ-პოლიტიკური მეცნიერების, კერძოდ, პოლიტოლოგიის კვლევის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემად იქცა საზოგადოებაში ეთნოკონფლიქტების აღმოცენება-განვითარებისა და დაძლევის საკითხთა მეცნიერულად განსჯა.

ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიაში კრიზისული ვითარების წარმოშობიდანვე, საზოგადოებრივი სენის აღმოცენებიდანვე ყოველთვის მიმდინარეობდა კრიზისისაგან, სენისაგან თავის გადარჩენის სტრატეგიის შემუშავება, 'განკურნების" მტკივნეული პროცესის განხორციელება; ყალიბდებოდა შესაბამისი მოსაზრებები, თეორიები, ისახებოდა წარმოქმნილი წინააღმდეგობების, კონფლიქტების ეფექტურად გადაჭრის, ნორმალურად მართვის გზები. მართალია, კონფლიქტის პრობლემა ადამიანთა საზოგადოებას იმთავითვე თანამგზავრად მოჰყვებოდა, მაგრამ პოლიტიკურ მოაზროვნეებს XVIII საუკუნემდე იგი ბატონობისა და დამორჩილების პრობლემამდე დაჰყავდათ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დასაბუთებულია, რომ კონფლიქტს, როგორც სოციალურ მოვლენას, საფუძვლიანად შეეხო ინგლისელი მეცნიერ-ეკონომისტი ადამ სმიტი.

მის მიერ 1776 წელს გამოცემულ ნაშრომში 'გამოკვლევები ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ" გამოთქმულია ასეთი მოსაზრება: – კაპიტალისტს, მიწის მესაკუთრეს და დაქირავებულ მუშას შორის მეტოქეობა საზოგადოების განვითარების უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი ძალაა". მას შემდეგ კონფლიქტის თეორიას როგორც მარქსიზმის, ასევე სხვა მიმართულების მეცნიერებმა მიუძღვნეს არაერთი ნაშრომი, მაგრამ საზოგადოებრივი კონფლიქტის თეორია მეცნიერული დასაბუთებებით XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დამდეგს გამდიდრდა. ასე, მაგალითად, ინგლისელმა სოციოლოგმა, სოციოლოგიური პოზიტივიზმისა და სახელმწიფოს ორგანული თეორიის წარმომადგენელმა ჰერბერტ სპენსერმა (1820-1903 წ.წ.) სოციალური კონფლიქტი დარვინიზმის პოზიციებიდან განიხილა და კონფლიქტები, როგორც ასეთი, საზოგადოების ისტორიაში გარდაუვალ მოვლენად – საზოგადოების განვითარების პირობად მიიჩნია. ჰერბერტ სპენსერის შეხედულების მიმდევარი იყო გერმანელი ფილოსოფოსი და პოლიტოლოგი მაქს ვებერი (1864-1920 წ.წ.). გერმანელმა მეცნიერმა გეორგ ზიმელმა (1858-1918 წ.წ.) სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველად შემოიტანა ტერმინი 'კონფლიქტის სოციოლოგია". ამას მოჰყვა ე.წ. 'ფილოსოფიური სკოლის" წარმოშობა, სკოლისა, რომლის წარმომადგენლები საზოგადოებაში არსებულ წინააღმდეგობებსა და კონფლიქტებს პროგრესის სტიმულირების, სოციალური სტრუქტურების, სამამულო ინსტიტუტებისა და ურთიერთობების სრულყოფის ფაქტორის მნიშვნელობას ანიჭებდნენ.

დასავლეთის მეცნიერები კონფლიქტის კონცეფციათა შორის ყურადღებას ამახვილებენ 'პოზიციურ-ფუნქციონალურ კონფლიქტზე", 'საზოგადოების კონფლიქტური მოდელისა" და 'კონფლიქტის ზოგადი თეორიის" კონცეფციებზე. აქედან პირველის ავტორია ამერიკელი სოციოლოგი ლ. კოზერი, მეორისა – გერმანელი პოლიტოლოგი რ. როდენდორფი, მესამისა – ამერიკელი პოლიტოლოგი კ. ბილდინგი. არსი ამ სამი კონცეფციისა მდგომარეობს შემდეგში: ლუის კოზერი – სოციალურ კონფლიქტად მიიჩნევს ფასეულობისათვის ისეთ ბრძოლას და ამა თუ იმ სტატუსზე ისეთ პრეტენზიას, რასაც თან ახლავს მოწინააღმდეგისათვის მნიშვნელოვანი ზარალის მიყენება ან მისი განადგურება. მისი აზრით, კონფლიქტი საზოგადოების საშინაო ცხოვრების პროდუქტია. რალ როდენდორფს საეალდებულოდ არ მიაჩნია კონფლიქტების, სოციალური ანტაგონიზმის, მიზეზების სიღრმისეული კვლევა, საზოგადოება უნდა წავიდეს არა რევოლუციის, არამედ ევოლუციის გზით; კონფლიქტები დემოკრატიულ საზოგადოებაში ფეთქებადსაშიში არაა; ვისაც ძალუძს აღიარება და შეუძლია რეგულირების გზით მოუაროს კონფლიქტებს, ის ისტორიის რიტმს თავის კონტროლს უქვემდებარებს, ხოლო ვინც ასეთ შესაძლებლობას ხელიდან გაუშვებს, ამ რიტმს თავის საწინააღმდეგოდ მიიღებს. სოციოლოგი ბოულდინგი გვთავაზობს სოციალური კონფლიქტის 'სტატიკურ" და 'დინამიკურ მოდელს". 'სტატიკური მოდელი" ითვალისწინებს მოწინააღმდეგეთა გაანალიზებას. იგი კონფლიქტის კონკურენციულ სიტუაციად მიიჩნევს მხარეების მიერ თავიანთი პოზიციების შემრიგებლობის გათვითცნობიერებას. მისი 'დინამიკური მოდ-

ელი“ კონფლიქტს იხილავს, როგორც მხარეთა წამქეზებლურ მოქმედებას. სოციალური კონფლიქტის არსს ადამიანის სტრუქტურულ რეაქციებში ხედავს და ყოველი კონფლიქტის გადალახვა-გადაჭრა ინდივიდთა რეაქციების, ფასეულობებისა და მისწრაფებების შესწავლის, მანიპულირებისა და საზოგადოებრივ ურთიერთობების მდგრადობის გზით მიაჩნია.

ნებისმიერი მოვლენის კვლევა-ძიების დროს უპირველესია მიზეზის დადგენა. კონფლიქტების შესწავლისას კი ეს უმთავრესია. დასავლეთის სოციოლოგები და პოლიტოლოგები აცხადებდნენ, რომ კონფლიქტის მიზეზის დასადგენად მთავარია იმის გარკვევა, თუ სად უნდა ვეძიოთ იგი. ისინი ამბობენ: კონფლიქტის მიზეზი უნდა ვეძიოთ ადამიანის მიერ საზოგადოებაში დაკავებული მდგომარეობის უთანასწორობაში ან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ძალაუფლებაში. ავტორთა ერთი ნაწილი კონფლიქტების აღმოცენებას საზოგადოების ‘ზედა“ და ‘ქვედა“ ფენებად დაყოფაში ხედავს. დასავლეთის პოლიტოლოგები კონფლიქტების გამომწვევ მიზეზთა შორის ასახელებენ ინდივიდუალურ და საზოგადოებრივ ფასეულობებს შორის შეუსაბამობას, პიროვნების მოლოდინს, პრაქტიკულ მიზნებსა და ქცევას შორის უთანხმოებას; კონფლიქტის უმნიშვნელოვანეს წყაროდ მიიჩნევენ მხარეთა პრეტენზიების შეუთავსებლობათა შეზღუდულობას; კონფლიქტი მათთვის მუდმივი პროცესია და თვლიან, რომ შესაძლებელია ისეთი საზოგადოების შექმნა, რომლის დროს სოციალური პირობებისა და მატერიალური დოვლათის განაწილება საზოგადოების ყველა წევრს დააკმაყოფილებს; რაც უფრო ღარიბია საზოგადოე-

ბა და დეფიციტურია მოხმარების საგნები, კონფლიქტები მით უფრო ხშირია, უფრო საშიში და უფრო ღრმა.

საზოგადოების ორგანიზაციის შესაბამისად, კონფლიქტების კლასიფიკაცია შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვიდგინოთ:

– კონფლიქტები ინდივიდის დონეზე;

– კონფლიქტები ჯგუფების დონეზე;

– კონფლიქტები საზოგადოების კლასებად და ფენებად დაყოფის დონეზე;

– კონფლიქტები მთლიანად მოცემული საზოგადოების დონეზე;

– კონფლიქტები სხვადასხვა სისტემის ან ქვეყნის დონეზე;

– კონფლიქტები რეგიონალურ ან გლობალურ დონეზე.

ცნობილი ამერიკელი ფსიქოლოგი მ. დოიჩი კონფლიქტებს ექვს ტიპად წარმოგვიდგენს. მისი მოსაზრებით, პირველ ტიპს მიეკუთვნება 'ნამდვილი კონფლიქტი", როცა ხდება მხარეთა შეჯახება, უთანხმოება, დაპირისპირება და დამოკიდებული არ არის ადვილად ცვლად ფაქტორებზე; მეორე ტიპი – "შემთხვევითი ან პირობითი კონფლიქტი", რომელიც დამოკიდებულია ადვილად ცვლად გარემოებაზე და მისი მონაწილეების მიერ არ არის გაცნობიერებული; მესამე ტიპი – 'გადანაწილებული კონფლიქტი", როცა კონფლიქტის შემქმნელი მიზეზები მხოლოდ ირიბად არის ობიექტურ მიზეზებთან დაკავშირებული; მეოთხე ტიპი – 'არასწორად მიწერილი კონფლიქტი", რომლის დროს კონფლიქტი არ მიეწერება იმ მხარეს, რომელთა შორის ნამდ-

ვილი კონფლიქტია გაჩაღებული ან ეს ხდება წინასწარ ორგანიზებულად, როცა მოწინააღმდეგე ჯგუფებს შორის ხდება შეტაკების პროვოცირება და ამ გზით ასრულებენ მას; მეხუთე ტიპი – 'ლატენტური კონფლიქტი" – როდესაც ობიექტზე მიზეზის გამო კონფლიქტს უნდა ჰქონოდა ადგილი, მაგრამ აქტუალურობას არ იჩენს, შეიძლება იყოს გაუთვითცნობიერებელი, 'გადანაცვლებული", 'არასწორად მიწერილი" ან ადამიანთა შეგნებაში ერთნაირად არ იყოს წარმოდგენილი; მეექვსე ტიპი – 'ცრუ კონფლიქტი",რომელსაც არავითარი ობიექტური საფუძველი არ გააჩნია და მცდარი წარმოდგენების ან გაუგებრობის შედეგადაა წარმოდგენილი. კონფლიქტი შეიძლება დაიწყოს, როგორც 'მცდარი", მაგრამ მონაწილე მხარეების ახალი მოტივებისა და განწყობის ჩამოყალიბების შედეგად გადაიზარდოს 'ნამდვილში".

ამ ტიპოლოგიიდან გამომდინარე, კონფლიქტები იყოფა ძალადობის, სიმწვავის და ინტელექტუალობის ან არაინტელექტუალობის მიხედვით; ანტაგონისტურ ან არაანტაჰონისტურ ნიადაგზე 'ძირითადი" და 'არაძირითადი" საკითხების დაპირისპირების (შეტაკების) მიხედვით; 'რეალისტურისა" და 'არარეალისტურის" მიხედვით და ა.შ. კონფლიქტი შეიძლება იყოს .აგრეთვე ქვეყნებს, ერებს, საწარმოებს, მუშებს, ადმინისტრაციას, კოლეგებს შორის. შეიძლება აღმოცენდეს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, იდეოლოგიურ და სხვა ნიადაგზე.

რამდენადაც ამ პარაგრაფში ჩვენი მიზანია პოლიტიკური კონფლიქტოლოგიის ასპექტების გაშუქება, ქვემოთ

უმთავრესად ვიმსჯელებთ 'პოლიტიკური კონფლიქტის" საკითხებზე.

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურიდანაა ცნობილი, 'პოლიტიკური კონფლიქტის" ცნება მთელ საზოგადოებას, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ფორმაციას მოიცავს. 'პოლიტიკური კონფლიქტი" შეიძლება ორ ნაწილად – შიგაპოლიტიკურ და გარეპოლიტიკურ კონფლიქტებად გავყოთ. შიგაპოლიტიკურ კონფლიქტებს განეკუთვნება: კლასთა შორის ბრძოლა, პოლიტიკური პარტიების უთანხმოება, პარტიებს შიგნით ბრძოლა, სახელმწიფოს მმართველობაში და არჩევნების დროს ტერორის, მკვლელობის მაგალითები, დეპუტატებზე ზემოქმედება, ეროვნებათშორისი ბრძოლა და სხვ. გარეპოლიტიკურ კონფლიქტებს განეკუთვნება: საერთაშორისო პოლიტიკური მდგომარეობა, საერთაშორისო პოლიტიკური კავშირებისა და მათი წახალისების არსებული სისტემა, საერთაშორისო არენაზე მათი გავლენის ხარისხი, მოკავშირე ქვეყნების მხრიდან ეკონომიკური და პოლიტიკური მხარდაჭერა, კონფლიქტის მონაწილე მხარეების ეკონომიკური და სამხედრო მდგომარეობა – რესურსები, ფინანსები, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, მოსახლეობის მორალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა.

რამდენადაც საერთაშორისო კონფლიქტების ტიპოლოგიას საფუძვლად უდევს კონფლიქტების, კლასობრივი, სოციალურ-პოლიტიკური ბუნება და შინაარსი, საერთაშორისო კონფლიქტები შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად ჯგუფად: პირველ ჯგუფში მოვაქციოთ ის საერთაშორისო კონფლიქტები, რომლებიც უშუალოდ ასახავენ სხვადასხვა სისტემის ქვეყნების წინააღმდეგობასა და ბრძოლას (მა-

გალითად, კაპიტალისტურ და სოციალისტურ სისტემებს შორის); მეორე ჯგუფში – ის საერთაშორისო კონფლიქტები, რომლებიც დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ხალხთა ბრძოლის ჩახშობის მცდელობითაა გამოწვეული; მესამე ჯგუფში – ის საერთაშორისო კონფლიქტები, რომლებშიც სახელმწიფოს ამა თუ იმ სისტემის შიგა წინააღმდეგობებსა და ბრძოლას ასახავენ (მაგალითად, მსხვილ, საშუალო და მცირე კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის და ა.შ.).

პოლიტიკურ კონფლიქტებს აქვს განვითარების თავისებური სტადიები. ცნობილია ექვსი სტადია. პირველი სტადია – კონფლიქტურ ფორმაში ჩამოყალიბებულ მხარეთა კონფლიქტური წინააღმდეგობები ან გარკვეული ჯგუფების წინააღმდეგობები; მეორე სტადია – არსებულ წინააღმდეგობათა გადაჭრისათვის მხარეთა სტრატეგიის, მიზნებისა და ბრძოლის ფორმების განსაზღვრა; მესამე სტადია – ბლოკებისა და ხელშეკრულებების შემუშავების საფუძველზე ბრძოლაში სხვა მონაწილეების ჩართვა; მეოთხე სტადია – ბრძოლის გაძლიერება ორი მხარის ეტაპობრივი მონაწილეობით კრიზისამდე; მეხუთე სტადია – ერთ-ერთი მხარის პირველადი დემონსტრირებით ან შეზღუდული მასშტაბის ძალის პრაქტიკულ გამოყენებაზე გადასვლა, რათა აიძულოს მოწინააღმდეგე – დააკმაყოფილოს იმ მხარის ინტერესები, რომელმაც ძალის დემონსტრაცია დაიწყო; მეექვსე სტადია – შეიარაღებული კონფლიქტების, რომელიც შეზღუდული კონფლიქტით იწყება და გარკვეულ ვითარებაში შესაძლოა ყველა მონაწილეს შორის ბრძოლაში გადაიზარდოს.

კონფლიქტოლოგიაში მთავარია ანალიტიკური კვლევა-ძიება. კონფლიქტის გაანალიზება ეტაპებად უნდა დაიყოს. კონფლიქტის ანალიზის პირველი ეტაპია მისი დროში განვითარების შესწავლა. დადგენილი უნდა იქნეს კონფლიქტის დაწყების, გამწვავების ან შერბილების და მოგვარების დრო. ამას წინ უნდა უძღოდეს კონფლიქტში მონაწილეთა (მხარეთა) შემადგენლობის, გამომწვევი მიზეზების ისტორიული ფესვები, დაძაბულობის დონის შესწავლა. მეორე ეტაპი – მონაწილე მხარეების, მათი მოკავშირეების კონფლიქტში მონაწილეობის მიღებით ან მხარდაჭერით დაინტერესებულთა მოქმედების ხასიათი და ფორმა. ანალიზის ამ ეტაპზე, საერთაშორისო კონფლიქტის განსაზღვრის დროს, საგანგებო ყურადღება უნდა დაეთმოს მატერიალური სტრუქტურების, სასარგებლო წიაღისეულის, განსაკუთრებით სტრატეგიული ნედლეულის მარაგის, წარმოების დონის, სახელმწიფო ინტერესების დაცვაში ხალხის მორალურ-პოლიტიკური ერთობის, შეიარაღების, არმიის შემადგენლობისა და ხარისხის, შიგაპოლიტიკური ინტერესების დადგენას. კონფლიქტის ანალიზის მესამე ეტაპი – ტერიტორიული დავის, ეროვნული წინააღმდეგობების, რელიგიური, ეკონომიკური და პოლიტიკური უთანხმოებების შესწავლა. მეოთხე ეტაპი – იმ მოვლენების დადგენა, რამაც განაპირობა, ე.ი. რამაც საქმე კონფლიქტამდე მიიყვანა. კერძოდ, იმის შესწავლა, ხომ არ ჰქონდა ადგილი საერთაშორისო ნორმების დარღვევას, მოსახლეობის ამა თუ იმ ნაწილის უფლებების შელახვა-დარღვევას, წინასწარ გამიზნულ პროვიცირებას, უკანონო ადმინისტრაციული აქტების განხორციელებას, საბაჟო შეზღუდვების შემოღებას და სხვა გამაღიზ-

იანებელ მომენტებს. მეხუთე ეტაპი – კონფლიქტის საწყის და მიმდინარე ეტაპზე მხარეთა შორის დამოკიდებულების შესწავლა. იმის გარკვევა, თუ როგორი სოციალური ჯგუფის მიერ წარმოიშვა კონფლიქტი, როგორია წამოჭრილი კონფლიქტისადმი ხელისუფლების დამოკიდებულება, ხომ არ არის გაჩაღებული მოსახლეობის ყურადღების მოდუნების ან სხვა გარემოებებზე განზრახ გადატანის მიზნით და სხვ. მეექვსე ეტაპი – კონფლიქტის ესკალაციის ახალ საფეხურზე ამყვან გარემოებათა (მიტინგები, გაფიცვები, დემონსტრაციები და სხვ.) შესწავლა-დადგენა.

კონფლიქტის ანალიზის ყველა სტადიის არა სქემატურად, არამედ მეცნიერულ დონეზე ჩატარების შემდეგ, ანალიზის მასალების საფუძველზე, კონფლიქტის გადაჭრის კონკრეტული გზის გამოძებნა. საამისოდ პოლიტიკური არაერთი მეთოდია ცნობილი. ქვემოთ მოკლედ მიმოვიხილავთ ზოგიერთ მათგანს.

პირველი – კონფლიქტის თავიდან აცილების მეთოდი, რაც ყველაზე უფრო მეტადაა გავრცელებული. ესაა პოლიტიკური ასპარეზიდან ამა თუ იმ სახელმწიფო ან პოლიტიკური მოღვაწის გადადგომის (გადადგომა, ცხადია, შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითი ან იძულებითი), ან მოწინააღმდეგე პოლიტიკური ბრძოლის ველიდან საერთოდ წასვლის, მოწინააღმდეგე მხარის მიერ თავისი მოქმედების ველის დატოვების, პოზიციის დათმობის მეთოდი. ეს მეთოდი პოლიტიკური ბრძოლის პრაქტიკაში აგრეთვე სახელმწიფოთა შორის ბრძოლის პროცესში, შეიძლება ითქვას, ჩვეულებრივი მეთოდია, მაგრამ პოლიტიკური კონფლიქტის ამ გზით გადაჭრა არ ხდება;

მეორე – შუამავლობით კონფლიქტის რეგულირების მეთოდი. ამ მეთოდით ხდება მოწინააღმდეგე მხარეთა მორიგება. მათი პოზიციების დაახლოება. შუამავლის როლი შეიძლება შეასრულოს საგამოძიებო ჯგუფმა, შემთანხმებელმა კომისიამ, პოლიტიკურმა და სახელმწიფო მოღვაწეებმა. ამ მეთოდის მიზანია კონფლიქტის მხარეებისათვის დახმარების აღმოჩენა, მათთვის მისაღები გადაწყვეტილების გამოძებნა;

მესამე – კონფლიქტის სამედიატორო განხილვის ან არბიტრაჟის მეთოდი. მოდავე მხარეები ნებაყოფლობით გადასცემენ თავიანთ დავას გადასაჭრელად მესამე მხარეს. კონფლიქტის გარჩევის დროს მედიატორები, არბიტრები ეყრდნობიან საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, ქვეყნის კონსტიტუციას, ხელშეკრულებათა ნორმებს და სხვა მარეგულირებელ აქტებს.

მეოთხე – კონფლიქტის გადაჭრის მოლაპარაკებითი მეთოდი. ეს მეთოდი კონფლიქტების მოგვარების პრაქტიკაში, სხვა მეთოდებთან შედარებით, სულ უფრო მეტად ინერგება. ამ გზით კონფლიქტის მოგვარება შეიძლება წარიმართოს ლმობიერი, ე.ი. დათმობითი, აგრეთვე მკაცრი მოლაპარაკების ფორმით.

პოლიტიკურ მეცნიერებაში კონფლიქტოლოგიის მიმართულებით არაერთი თეორიაა ცნობილი. თეორიათა ავტორებს შორის ინტერესმოკლებული არ იქნება თუ წარმოვადგენთ პოლიტოლოგების ჯ. ბარტონის, რ. დალის, რ. პრეტორიუსის, რ. დარენდორფისა და სხვათა მოსაზრებებს:

– ამერიკელი პოლიტოლოგი ჯონ ბარტონის აზრით, კონფლიქტი მოგვარებულად (გადაჭრილად) იმ შემთხვევა-

ში ჩაითვლება, თუ კონფლიქტში მონაწილე ყველა მხარე მას სავსებით დამაკმაყოფილებლად მიიჩნევს, თუ გამოვლენილი და თავიდან აცილებული იქნება უთანხმოებათა და შეტაკებათა (წინააღმდეგობათა) ნამდვილი მიზეზები და მიღწეული იქნება მათი დაძლევის თაობაზე მხარეთა სრული თანხმობა.

– ამერიკელ პოლიტოლოგს რ. დალის კონფლიქტების გადასაჭრელად საჭიროდ მიაჩნია ინტერნაციონალური განათლების არსებობა, შეთანხმებათა ფართო სპექტრის შექმნა, დიდი ეკონომიკური შესაძლებლობანი, საზოგადოების წევრთა პოზიტიური ინფორმაციები, მხარეთა შორის მომავალი ძალოვანი დაპირისპირებისათვის გამოსაყენებელი საშუალებების თანაბარი განაწილება, მხარეთა მშვიდობიანი მოლაპარაკების ნების სიჭარბე.

– დასავლეთის პოლიტოლოგები გამოყოფენ ეთნოკონფლიქტებში გარე ძალების ჩარევის ხუთ ტიპს,ესენია: უცხოეთის ძალების ჩარევის შედეგად კონფლიქტის გამწვავება, დაინტერესებული ძალების ჩარევის შედეგად კონფლიქტის გაძლიერება, საერთაშორისო ზემოქმედებისა და ზეწოლის შედეგად კონფლიქტის შეჩერება, გარე ძალების შუამავლობით ან მათი უშუალო ჩარევით კონფლიქტის მონაწილე მხარეების მორიგება, კონფლიქტის სახის შეცვლა – ეთნიკური კონფლიქტის გადაქცევა არაეთნიკურად;

– პოლიტოლოგი რეინერ პრეტორიუსი თავის წიგნში 'კონფლიქტის თეორია" მიუთითებს, რომ წლების განმავლობაში სხვადასხვა თეორიულ მიმდინარეობებს და სოციალურ ჯგუფებს შორის წარმოებს დისკუსია, კამათი კონფლიქტის კატეგორიის განსაზღვრის თაობაზე. ყველაზე

მეტად ეს პროცესი დამახასიათებელია პოლიტიკური სოციოლოგიისათვის, რომელიც ამერიკის შეერთებულ შტატებში გაიყო ორ ბანაკად: 'კონფლიქტურ სკოლად" და 'კონსენსუსის სკოლად".

– პოლიტოლოგი რალფ დარენდორფი აღნიშნავს, რომ საზოგადოებაში კონფლიქტები სოციალური პროცესების დროს ბუნებრივია და არ არის აუცილებელი ჰქონდეს მხოლოდ მუქარის ხასიათი. ამით დარენდორფმა ინტეგრირება გაუკეთა კონფლიქტების ცნებას სოციალური კონფლიქტის კონცეფციაში და განასხვავა იგი მხოლოდ სოციალური სტრუქტურებიდან გამომდინარე, ამასთან, კონფლიქტზე მსჯელობა შეიზღუდა სოციალურ ჯგუფებსა და ნაციონალურ სახელმწიფოებს შორის არსებულ ურთიერთობათა ჩარჩოებში;

– პოლიტოლოგმა ორენც ფონ შტაინმა ფორმულირება გაუკეთა კონცეფციას, რომლის მიხედვითაც, სახელმწიფო თავისი აპარატის მეშვეობით, კომპრომისებზე წასვლით არეგულირებს კრიზისულ კონფლიქტურ სიტუაციას;

– მიუნჰენში გამოცემულ პოლიტიკურ ლექსიკონში ნათქვამია: საზოგადოებაში არსებული კონფლიქტის პოლიტოლოგიურმა თეორიებმა ორი მიმართულება მიიღო. პირველი მიმართულების მიმდევრები ეთანხმებიან კ. მარქსის შეხედულებას იმის თაობაზე, რომ კონფრონტაციას საზოგადოებაში განიხილავენ როგორც სოციალურ ჯგუფებსა და კლასებს შორის კონფლიქტებს, რომლის მიზანია არსებული პოლიტიკური სისტემების შეცვლა; მეორე მიმართულების ავტორების შეხედულებები კონცენტრირებულია კონფლიქტის თეორიის ინდივიდუალიზაციის კონცეფციაში; მათი

აზრით, წინააღმდეგობა საბოლოოდ გამოდის სუბიექტად. ამრიგად, პირველი მიმართულების მიმდევრები კონფლიქტების აღმოჩენას ცდილობენ 'პოლიტიზაციის" სტადიაში, მის კოლექტიურ გამოვლინებაში, ხოლო მეორე მიმართულების წარმომადგენლები აყალიბებენ კონფლიქტის 'პრივატიზაციის" კონცეფციას.

თანამედროვე კონფლიქტოლოგიაში პოლიტოლოგები აქცენტს აკეთებენ კონფლიქტური სიტუაციის გადაწყვეტის მექანიზმზე (ტექნიკაზე), ცდილობენ შეიმუშაონ ისეთი უნივერსალური მეთოდები და ხერხები, რომლებიც გამოსადეგი იქნება სხვადასხვა სიტუაციებში გამოსაყენებლად. კონფლიქტოლოგიის დარგში ერთ-ერთი ცნობილი თეორეტიკოსი ბარტონი განმარტავს, რომ თანამედროვე კონფლიქტოლოგიამ უნდა შეიმუშაოს სრულიად განსხვავებული ენა, რომელიც დაეყრდნობა ისეთ გაგებას, რომელიც შეძლებს ზუსტად განასხვაოს სხვადასხვა მიდგომები ერთმანეთისაგან და შეიმუშაოს ყველა თეორიისათვის ადეკვატური და მისაღები მოსაზრება (Burton J. Preface to the Series Introduction // Conflict: Human Needs Theory. L.: Macmillian. 1990, p. 11).

კონფლიქტოლოგიის დარგში სხვადასხვა ანალიტიკური მეთოდებისა და მეთოდოლოგიების ავტორები კონფლიქტურ სიტუაციაში ხედავენ მხარეთა ინტერესების შეჯახებას და ცდილობენ მათ შერიგებას რაციონალური მიდგომით. იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი მიდგომა შედეგს ვერ გამოიტანს, რეკომენდაციას იძლევიან (მიუხედავად მხარეების ნება-სურვილისა) შერიგება მოხდეს სამართლიანი ნორმების (აქტების) მიხედვით (Ôèøåð Ð., Þðè Ó. Ïóòü ñîãëàñèÿ, èëè ïåðåãîâîðû áåç ïîðàæåíèÿ. Ì.: Íàóêà. 1990, ñòð. 19).

რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში პოლიტიკური გლობალისტიკის პირველი სახელმძღვანელოს ავტორი, პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის პოლიტოლოგიის კათედრის პროფესორი ირინა ვასილენკო ამბობს: სამართლის ნორმები და ობიექტური კრიტერიუმები გავრცელებულია მხოლოდ ვიწრო ფარგლებში, უპირატესად ტექნიკურ და ეკონომიკურ სიტუაციებში. ტექნიკური კრიტერიუმები მყარად ეფუძნება უნივერსალურ სამეცნიერო მეთოდებს. ეკონომიკური კრიტერიუმების საერთო მნიშვნელობა უფრო საეჭვოა, მაგრამ გაერთიანების (საზოგადოებრივ) პირობებში ერთიანი, მყარი ეკონომიკური უფლებით, ეკონომიკური საქციელის ერთიანი ნორმებით ასეთ სიტუაციას შეიძლება ჰქონდეს ადგილი სოციალურ სფეროში. ყველა სხვა კონფლიქტი სულიერ ცხოვრებაში, კულტურაში ობიექტური კრიტერიუმებით არაა უზრუნველყოფილი. ამიტომ თანამედროვე კონფლიქტოლოგიაში კრიზისი ბევრადაა განპირობებული იმით, რომ მეცნიერები ცდილობენ ისარგებლონ ე.წ. 'ამხსნელი" პარადიგმით, რომელიც სულიერ სფეროში კონტაქტისათვის თავსდება საბუნებისმეტყველო მეცნიერების ჩარჩოში. თუმცა, კულტურის ფენომენი მათემატიკურ და რწმენის პროცედურებს ჯეროვნად ვერ აძლევს გენეტიკურ, მატერიალურ და სტრუქტურულ ახსნას (И.А. Василенко. Политическая глобалистика. Учебное пособие. М. Логос. 2000, стр. 323).

პოლიტიკური დიალოგი სწორედ კულტურის ნაყოფია. ფართო გაგებით, ის არის ორი ან რამდენიმე პირის საუბარი რაიმე საკითხთან დაკავშირებით. პოლიტიკური დიალოგი,

როგორც წესი, წარმოებს ზეპირად. დიალოგი შეიძლება იყოს წინასწარ მომზადებული ან სტიქიური, მოულოდნელად აღმოცენებული. პოლიტიკური დიალოგი შეიძლება გავიგოთ, როგორც საჯარო საუბარი, რომელიც იმართება ამა თუ იმ საკითხის ირგვლივ პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეების მონაწილეობით. პოლიტიკური დიალოგი – ესაა პოლიტიკური ბრძოლა ძალაუფლებისათვის. მთავარი მიზანი ამ ბრძოლაში პოლიტიკოსისათვის ხდება არა ჭეშმარიტების მეცნიერული ძიება, არამედ გამარჯვება მოწინააღმდეგეზე. როცა პოლიტიკოსი ისწრაფვის ძალაუფლებისაკენ, მან უნდა დაამტკიცოს ღია დიალოგში მისი უპირატესობა კონკურენტზე, ირგვლივ მყოფნი უნდა დაარწმუნოს მის შორსმჭვრეტელობაში, გონივრულობაში, ღრმა აზროვნებაში. პოლიტიკური დიალოგის კულტურა ეყრდნობა პარტიულობისა და მეცნიერულობის პრინციპებს. პარტიულობის პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ პოლიტიკურ დიალოგში მხარეები იცავენ საკუთარი პარტიების იმ პოზიციებს, რომელიც გამოხატავს ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის, ფენის ან კლასის ინტერესებს. მეცნიერულობის პრინციპი კი იმაში მდგომარეობს, რომ დიალოგი წარიმართება მეცნიერული მონაცემების საფუძველზე, რომელიც მიმართულია ჭეშმარიტების მიღწევისაკენ და ყოველმხრივ შეუთვისებელია ვოლუნტარიზმსა და დოგმატიზმთან. ეს პრინციპი დიალოგის მხარეებისაგან მოითხოვს ღრმა ცოდნასა და ფართო აზროვნებას.

პოლიტიკურ დიალოგს აქვს თავისი თეორია, თავისი პრაქტიკა და მისი წარმატების საწინდარი სწორედ თეორიისა და პრაქტიკის ერთიანობაა. დიალოგის საფუძვლიანო-

ბა არგუმენტებზეა დამოკიდებული. დიალოგში იმარჯვებს ის მხარე, რომელსაც საფუძვლიანი არგუმენტები, თეორიულად სწორად ჩამოყალიბებული ფაქტორები გააჩნია. პოლიტიკური დიალოგში დაცული უნდა იქნეს მხარეების თანასწორობისა და ურთიერთპატივისცემის პრინციპი. დიალოგში დიდ როლს ასრულებს თავდაჭერილობა, თავშეკავება, გაუღიზიანებლობა, სტიქიური ან მოულოდნელი ემოციების გარეშე მსჯელობა. პოლიტიკურ დიალოგში უპირატესობა იმის მხარეზეა, რომელსაც მგზნებარე მეტყველების, თავისი მოსაზრებების მართებულობაში მოწინააღმდეგის დარწმუნების უნარი აქვს. ღია პოლიტიკურ დიალოგში ერთი მხარე მეორე მხარესთან პაექრობაში იმარჯვებს არა მხოლოდ არგუმენტებით, არამედ ნებისყოფის სიძლიერით, ერუდიციის სიღრმით, აზროვნების მოქნილობით, მეტყველების სიწმინდით, კულტურის ბრწყინვალებით. პოლიტიკური დიალოგის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს აუცილებელი და სასარგებლო, გარდაუვალი და სახიფათო მოსაზრებების ერთმანეთისაგან გარჩევას. დიალოგში იუმორიც სასარგებლოა. ხშირად მსუბუქი ხუმრობა ხსნის დაძაბულობას, დრამატიზმს.

პოლიტიკურ დიალოგში ჰუმანიტარული ხელოვნება დიდ როლს ასრულებს. 60-იანი წლების ბოლოს ამერიკელმა სოციოლოგმა გ. ბლუმერმა (გ. მედის ნაშრომზე დაყრდნობით) ახალი სამეცნიერო მიმართულებისათვის პოლიტიკურ ლიტერატურაში შემოიტანა გამოთქმა 'სიმბოლური ინტერაქციონიზმი". ამ მიმართულების ჩარჩოებში ორ სუბიექტს შორის ურთიერთქმედება განიხილება, როგორც უწყვეტი დიალოგი, რომლის მსვლელობისას პარტნიორები

აკვირდებიან, გებულობენ ერთმანეთის განზრახვას და რეაგირებენ მასზე. ადამიანებს უნარი აქვთ შეასრულონ ასეთი რთული პროცესი იმდენად, რამდენადაც ისინი ჯერ კიდევ ბავშვობაში სწავლობენ მოვალეობასა და მოქმედებას მისცენ შესაბამისი მნიშვნელობა. იმ შემთხვევაში, როცა ადამიანები აძლევენ შეფასებას საგნებსა და ქმედებებს, ისინი მათთვის სიმბოლოებად იქცევიან. უფრო მნიშვნელოვანია თვით 'სიტყვა" იმდენად, რამდენადაც მისი მეშვეობით შესაძლებელი ხდება ადამიანის ურთიერთქმედება, ურთიერთგაგება. თითოეული კულტურის ტრადიციასა და ჩვეულებაში ღრმა სიმბოლიზმია. კულტურა არის საზოგადოებრივი იმიტომ, რომ იგი შინაარსობრივადაც ასეთია. კულტურა საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მჟღავნდება (Geertz C. The Interpretation of the Cabtures. N.Y. 1973). გარკვეული მოსაზრებით, თითოეული ცივილიზაცია სიმბოლური სისტემაა, რომელსაც თავის შესაძლებლობათა ანგარიშზე ტექსტის შესაბამისი ერთობლივი სტრუქტურული მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში. პ. რიკერი აღნიშნავს: შეუძლებელია რომელიმე აზრის გაგება, მისი ადგილის განსაზღვრა რიტუალში როგორც ასეთში, ხოლო რიტუალის კონტექსტში და ადგილში ამ უკანასკნელისა – შეთანხმების, რწმენისა და ინსტინქტის გარეშე, დიახ, იმ კომპონენტების გარეშე, რომლის ერთობლიობა ქმნის ამა თუ იმ კულტურის სახეს (Рикёр П. Герменевтика. Этика. Политика. М.: Академия. 1995, стр. 11). ეს კარგად გაიგო ო. შპენგლერმა, რომელმაც წინარე კულტურიდან მსოფლმხედველობის წარმოშობის შესახებ დაწერა – მახვილი და ღრმა მოაზროვნისათვის მაკროკოსმოსი სულთან მიმართებაში სიმბოლური ერთიანობაა (Шпенглер О.

Закат Европы. М. Мысль. 1993, стр. 323-325). როცა ორი ცივილიზაციის წარმომადგენელი ხვდება ერთმანეთს, კულტურის სიმბოლოზე სხვადასხვა შეხედულება ერთობ ართულებს მათ ურთიერთობას. ჰ. რიკერი ხაზს უსვამს იმ თვისებებს, რომელსაც მოქმედება გადაჰყავს ცრუ ტექსტში. თუ ვხედავთ ადამიანს, რომელმაც ხელი ასწია, ეს სიმბოლო შეიძლება გავიგოთ, როგორც მისალმება ან როგორც ტაქსის გაჩერების მოთხოვნა და ა.შ. ეს ინტერპრეტაციისათვის გამოსადეგი მინიშნება შესაძლებლობას გვაძლევს ვთქვათ, რომ ადამიანური მოქმედება სანამ მიიღებდეს დასაშვებ საგარეო ინტერპრეტაციას, არის 'სიმბოლურად გასაიშვიათებელი" კულტურა. ამ აზრით, თვით ინტერპრეტაცია ადასტურებს მოქმედებას, რომელიც არეგულირებს ქცევას. ამიტომ მოქმედება გადაიქცევა ცრუ ტექსტში, სხვა კულტურის ჩარჩოში, სხვა იერარქიის სიმბოლოდ.

თავი 3.
სოციალური კონფლიქტები და პოლიტიკური რევოლუციები

3.1. რევოლუციის თეორიული კონცეფცია

ძირითად ფორმებად ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური კონფლიქტების და კრიზისების გადაწყვეტისა გვევლინება რეფორმები და რევოლუცია. შედარებით გავრცელებითი განსაზღვრა რევოლუციის მიეკუთვნება ამერიკელ პოლიტოლოგს ს. ჰანტინგტონს, რომელიც თვლიდა მას სწრაფ, ფუნდამენტალურს და ძალდამტანებელს საზოგადოების დომინირებულ ფასეულობის გადაწყვეტაში.

პოლიტიკური რევოლუციები – ეს არის გამოელენა ახალი დროის. პირველი ფენომენი რევოლუციის, განხორციელებული თავისუფლების დროშის ქვეშ, გამოჩნდა XVII საუკუნეში. კლასიკურ მაგალითად გახდა ფრანგული უდიდესი რევოლუცია – პოლიტიკური ანალიზი რევოლუციის თავდაპირველად ხდებოდა იდეოლოგიზირებული მიდგომის ჩარჩოში.

კონსერვატიული პოლიტიკური იდეოლოგია წარმოიქმნება მთავარ მაგალითად, როგორც რეაქცია ფრანგულ რევოლუციაზე. მისი სისხლიანი მოვლენების აღწერით, ერთერთმა ფუძემდებელმა კონსერვატიზმისა ედმუდ ბერკმა ჩამოაყალიბა დამახასიათებელი მოცემულობები იდეოლოგიური შეხედულებები რევოლუციურ პროცესზე;

რევოლუცია – საზოგადოებრივი ბოროტებაა, ის აშიშვლებს ყველაზე ცუდ, სულმდაბალ მხარეს ადამიანის ნატურისა. რევოლუციის მიზეზებს კონსერვატორები ხედავდნენ ყველაზე პირველად წარმოქმნასა და გავრცელებაში ყალბ და საშიში იდეების.

სხვა პოზიციით აფასებდნენ რევოლუციას ადრეული ლიბერალიზმის წარმომადგენლები. ლიბერალური დოქტრინა ამართლებდა რევოლუციას იმ შემთხვევაში, როცა ხელისუფლება არღვევს საზოგადოებრივი ხელშეკრულების პირობებს. კლასიკური ლიბერალიზმი თვლიდა ადამიანის უფლებათა ფუძემდებლად და უფლებას აჯანყებაზე. ყველაზე ფრთხილი შეფასება ამ მოვლენისა იყო ჩამოყალიბება ლიბერალიზმში ეტაპობრივად. რევოლუციური ბრძოლის რეალური პრაქტიკის საფუძველზე.

ერთ-ერთი პირველი თეორიული კონცეფცია რევოლუციის შექმნა კ. მარქსმა. ის რევოლუციას ეძახდა 'ისტორიის ლოკომოტივს" და 'დაჩაგრულების დღესასწაულს". მარქსიზმის თვალთახედვიდან, ღრმა მიზეზები რევოლუციის არის დაკავშირებული კონფლიქტებთან წარმოების შიგნით – მწარმოებელ ძალასა და წარმოების დამოკიდებულებათა შორის. თავის განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე მწარმოებელ ძალებს აღარ შეუძლიათ არსებობა არსებული წარმოების დამოკიდებულების ჩარჩოში, საკუთრების დამოკიდებულებაზე. კონფლიქტი მწარმოებელ ძალასა და წარმოების დამოკიდებულებას შორის ნებადართულია 'სოციალური რევოლუციის ეპოქაში", რომლის ქვეშაც მარქსიზმის ფუძემდებელი გულისხმობდა გრძელ პერიოდს ერთი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციიდან მეორეზე გა-

დასვლას. კულმინაციური პერიოდი ამ დამოკიდებულებისა – პოლიტიკური რევოლუციაა. პოლიტიკური რევოლუციის მიზეზად კ. მარქსი ხედავდა კონფლიქტში საზოგადოებრივ კლასებს ჩიხის, რომელიც თავისთავად წარმოადგენს მთავარ მამოძრავებელ ძალას საერთოდ საზოგადოებრივი განვითარებისა. კლასობრივი კონფლიქტები, ძირითადად, მწვავდება ზუსტად სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისის პერიოდში, გამოწვეულს წარმოებითი ურთიერთობების დაცვით საწარმოო ძალებისგან.

მარქსიზმი ხედავდა რევოლუციაში სოციალური პროგრესის უმაღლეს ფორმას, პოლიტიკური რევოლუცია როგორღაც ავლებდა ხაზს ერთი ასეთი ფორმაციიდან მეორეში გადასვლის პროცესს. გამონაკლისს შეადგენდა მხოლოდ სოციალურ-პოლიტიკური, რევოლუციის უმაღლესი ტიპი – რევოლუცია პროლეტარული და სოციალური. სოციალისტური რევოლუციის მსვლელობაში ყველაზე მოწინავე კლასია – პროლეტარიატი. თავიდან: ჩამოაგდებს ბურჟუაზიულ ხელისუფლებას, და შემდეგ იწყებს გადასვლას ახალ კომუნისტურ საზოგადოებაში. პროლეტარიატის დიქტატურა ამსხვრევს ექსპლუატატორი კლასის წინააღმდეგობებს, ხოლო ვარაუდობდნენ, რომ სოციალისტური რევოლუცია გარდუვალად მიიღებს მთელ მსოფლიოს ხასიათს უფრო მეტად განვითარებულ ქვეყნებში, რადგან მისთვის აუცილებელია უმაღლესი ხარისხის მოწიფულობა კაპიტალისტური საზოგადოების და უმაღლესი ხარისხის მოწიფულობა ახალ საზოგადოების მშენებლობაში.

რეალურად საზოგადოებრივი განვითარება წავიდა სულ სხვა მიმართულებით, ვიდრე წარმოიდგენდა კ. მარქსი. მუ-

შათა მოძრაობა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში უმეტეს შემთხვევაში უპირატესობას ანიჭებდა რეფორმისტულ სოციალურ რეფორმებს. რევოლუციური მარქსიზმის იდეებმა მხარდაჭერა მოიპოვეს ისეთ ქვეყნებსა და რეგიონებში, რომელშიც თვითონ ფუძემდებლები მოცემული მიმართულების თვლიდნენ გამოუსადეგარს კომუნისტური ექსპერიმენტის დასაწყებად. მარქსიზმის დოქტრინის შეგუება ნაკლებ განვითარებულ ქვეყნებში ვ.ი. ლენინის დამსახურებაა. ლენინი თვლიდა, რომ ნებისმიერ პოლიტიკურ რევოლუციას სჭირდება თავისი გამარჯვებისთვის განსაკუთრებული კრიზისის არსებობა, რომლის დროსაც არა მარტო 'ქვედა ფენებს არ სურდათ ცხოვრება ძველებურად", არამედ "ზედა ფენებსაც არ შეეძლოთ" მართვა ძველი მეთოდებით. მეორე პირობას – ლენინი ახასიათებდა როგორც 'გამწვავებას უმაღლეს ჩვეულებრივ მოთხოვნილების და სიღარიბეს ჩვეულებრივი ხალხისას". და მესამე – საგრძნობლად ამაღლება სოციალური აქტივობისა ხალხთა მასებში. ასეთი შეხამება პირობების რევოლუციური სიტუაციის წარმოქმნისათვის მიაჩნდა დასაბუთებულად არა მარტო მარქსისტებს, არამედ როგორღაც მკვლევარებსაც, რომლებიც შორის იყვნენ კომუნისტური იდეოლოგებისაგან.

რევოლუციის მარქსისტული თეორია მრავალი ათწლეულის გაგრძელებაზე იყო მეტად მიმზიდველი, როგორც სამეცნიერო მეთოდოლოგიის სახით, ისე როგორც სოციალურ-პოლიტიკური მოქმედების კონკრეტული პროგრამა. დღეს რევოლუციის მარქსისტულმა თეორიამ დაკარგა თავისი მიმზიდველობა, ფაქტობრივად სოციალისტური ექსპერიმენტების ჩაშლის გამო, რომელიც ტარდებოდა კ. მარ-

ქსისა და ვ. ლენინის იდეების ზემოქმედებით ბევრ ქვეყანაში.

ტოკვილს მიაჩნდა, რომ რევოლუციური აფეთქებები შეიძლება მოხდეს საზოგადოებაში სიტუაციის გართულების გარეშე. ხალხი ეჩვევა გაჭირვებას და მოთმინებით იტანდნენ მას, თუ მიაჩნიათ გარდუვალად. მაგრამ, როდესაც კი გამოჩნდება გაუმჯობესების იმედი, ეს გაჭირვება აღიქმება როგორც გაუსაძლისი. ე.ი. რევოლუციური მოძრაობის მიზეზი ხდება არა თვითონ ხარისხი ეკონომიკური მოთხოვნილებისა, არამედ ფსიქოლოგიური აღქმა. ა. ტოკველის თვალთახედვიდან ასე იყო საფრანგეთი დიადი რევოლუციის წინ, როდესაც ფრანგების დიდმა ნაწილმა აღიქვა თავისი მდგომარეობა აუტანლად, მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთში ლუდოვიკო XVIII-ის პერიოდში მდგომარეობა ბევრად უფრო კარგი იყო, ვიდრე მისი მმართველობის დაწყების წინა ათწლეულში.

ა. ტოკველი აღიარებდა, რომ საფრანგეთი იდგა ეკონომიკისა და პოლიტიკური რეჟიმის სერიოზული ცვლის ზღვარზე, მაგრამ არ თვლიდა ამ პირობებში რევოლუციას გარდუვალს. სინამდვილეში რევოლუციამ, ასე ვთქვათ, 'გააკეთა" იგივე სამუშაო, რომელიც მიმდინარეობდა მის გარეშეც, მაგრამ საზოგადოებისთვის დიდი დანახარჯით. რევოლუციის კულმინაცია გახდა დიქტატორის დაყენება, რომელმაც გადააჭარბა თავისი სიმკაცრით ყველა რევოლუციის წინ მყოფ მონარქიულ მთავრობას.

XIX ს-ის მეორე ნახევარში პოზიციური სოციოლოგიის ჩარჩოში რევოლუცია განიხილებოდა, როგორც გადახრა საზოგადოების განვითარების ნორმალური მსვლელო-

ბიდან. ო. კონტი და გ. სპენსერი ერთმანეთს უპირისპირებდნენ რევოლუციის იდეებსა და ევოლუციის იდეებს – თანდათანობით საზოგადოების ცვლილებას, შესრულებულს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური რეფორმების შედეგად.

ფართოდ გაითქვა სახელი გ. ლებონის სოციალურ-ფსიქოლოგიურმა კონცეფციამ, რასაც საფუძვლად დაედო მის მიერ გამოკვლეული მასების მოქმედება რევოლუციის პერიოდში. ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელია 'ძალაუფლება ბრბოსი", როდესაც ხალხის მოქმედება, ძალიან განსხვავდებოდა მათი ინდივიდუალურად ან პატარა ჯგუფებად მოქმედებისგან. ამდაგვარი მოქცევის მაგალითად გ. ლებონი ხედავდა პარიზის ხალხთა ქვედა ფენების მოქმედებაში საფრანგეთის დიადი რევოლუციის დროს. უკეთებდნენ რა ანალიზს ამ მოქმედების სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მექანიზმს, ფრანგი მეცნიერები აღნიშნავდნენ, რომ ხალხი, შეპყრობილი კოლექტიური აღელვებით, კარგავენ კრიტიკულ შესაძლებლობებს. დამახასიათებელს მათი ყოველდღიური ცხოვრებისთვის. ისინი ადვილად ექვემდებარებიან ნებისმიერ, მათ შორის აბსურდულ, მოწოდებებს ბრბოს ლიდერებისა და დემაგოგების. წარმოიქმნება გონების მასობრივი დაბინდება. ლებონის იდეები ატარებდნენ კონსერვატიულ ხასიათს, მათი კრიტიკა მიმართული იყო არა მარტო რევოლუციის თეორიისა და პრაქტიკის წინააღმდეგ, არამედ პარლამენტის ინსტიტუტების დემოკრატიის წინააღმდეგაც. მაგრამ რევოლუციის გამოცდილებამ უკვე XX ს-ის ასწლეულში გვიჩვენა, რომ

დაკვირვებები და დასკვნები ფრანგი სოციოლოგისა და ფსიქოლოგის სიმართლესთან ახლოს იყო.

პოლიტიკურ მეცნიერებაზე და სოციოლოგიაზე XX ს-ში დიდი გავლენა მოახდინა ვ. პარეტოს ელიტარულმა კონცეფციამ. პარეტოს მიაჩნდა, რომ ელიტა გამორჩეული ნაწილია საზოგადოების, რომელსაც უნდა შეეგუოს დანარჩენი ყველა მისი წევრი. ელიტა, მისი აზრით, ხასიათდება დიდი თავდაჭერილობის ხარისხით და ანგარიშიანობით. მათ შეუძლიათ დაინახონ სუსტი და მგრძნობიარე ადგილები გარშემომყოფების და გამოიყენონ ისინი თავისი ინტერესებისთვის. მასები კი, თავისი ემოციების, ვერგამკლავებით ხასიათდებიან. მმართველი ელიტასთვის აუცილებელია ორი ძირითადი ხასიათი. პირველ რიგში, ცოდნა შეძლონ დარწმუნება, ადამიანთა ემოციის მანიპულირებით, ხოლო მეორე, გამოიყენონ ძალა იქ, სადაც ეს საჭიროა. პირველი რიგის ხარისხის თვისებებს ფლობენ ხალხი, რომელთაც პარეტო ეძახდა 'მელიებს". მათ აქვთ საბაზო ინსტინქტი. პარეტოს დასახელებით 'კომბინაციის ხელოვნებით",ე.წ. ლავირების ნიჭით არიან დაჯილდოებულები, ნახულობენ ყველანაირ ვარიანტებს არსებული სიტუაციდან გამოსასვლელად. მეორე ტიპი ე.წ. 'ლომები" – ხალხი, რომლებიც არიან გაბედულები, მაგრები, სასტიკები არ ჩერდებიან ძალადობის წინაშე. სხვადასხვა ისტორიული ეპოქა სხვადასხვა ტიპის ელიტის მოთხოვნილებას აყენებს.

ელიტის ცვლის მექანიზმი პარეტოს წარმოდგენილი აქვს შემდეგნაირად: ელიტასა და მასებს შორის ხდება მუდმივი ცირკულაცია. ყველაზე კარგი წარმომადგენლები მასების ავსებენ ელიტის რიგებს, ხოლო რომლებმაც დაკარგ-

ეს ხარისხი ტოვებენ ამ რიგს. თუ ცირკულაციის პროცესი არ ხდება ელიტა გადაგვარდება, ეცემა მისი სახელისუფლებო მოღვაწეობის შედეგიანობა, რის კვალზეც მწვავდება საზოგადოების ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური პრობლემები. იყენებს რა ხალხის უკმაყოფილებას არსებული ხელისუფლება, გადაიბირებს მას თავის მხარეზე ელიტის წინააღმდეგ. საზოგადოებრივი კრიზისის სიტუაციაში ის ჩამოაგდებს მმართველ ელიტას და მოდის მთავრობაში. მაგრამ შემდეგში, პარეტოს აზრით, ყველაფრის გამეორება გარდუვალია. ახალი მმართველი ელიტა ნელ-ნელა იღებს უფრო და უფრო ჩაკეტილ ხასიათს, და შემდეგ თავიდან წარმოიქმნება რევოლუციური სიტუაცია ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი შედეგებით.

გამოჩენილი სოციოლოგი პ.ა. სოროკინი, გამოსული 1925 წ-ს აშშ-ში და წარმოდგენილი მთელ მსოფლიოში ცნობილ წიგნში 'რევოლუციის სოციოლოგია" მიიღო გადაწყვეტილება ესინჯა, ობიექტურად გადმოეცა იდეოლოგიური რევოლუციის ფენომენის სამეცნიერო ანალიზი. რევოლუციის მიზეზების გამოკვლევისას, პ. სოროკონი ეყრდნობა იმ დროს გაბატონებული სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებაში ბიჰევიორსკის მეთოდოლოგიას. ის თვლიდა, რომ ადამიანთა მოქმედება განისაზღვრებოდა დადებითი 'საბაზო" ინსტინქტით. საჭმლის მონელების ინსტინქტი, ინსტინქტი თავისუფლების, საკუთრების ინსტინქტი, ინდივიდუალობის ინსტინქტის თვითშენახვაა, საყოველთაო ჩახშობა საბაზო ინსტინქტების, ან როგორც წერდა პ. სოროკინი, 'რეპრესირებული", მათი რიცხვი გარდუვალად მიგვიყვანს რევოლუციურ აფეთქებამდე. აუცილებელ პირობად აფეთქებისას ითვლე-

ბა ის მდგომარეობა, რომ ეს რეპრესიები ერცელდება მოსახლეობის ძალიან დიდ ნაწილზე. მაგრამ მარტო 'ქვედა ფენების კრიზისი" რევოლუციისათვის საკმარისი არ არის, საჭიროა, აგრეთვე, 'კრიზისი მაღალ ფენებში", რომელთა აღწერის დროს, პ. სოროკინი მიჰყვებოდა ვ. პარეტოსი მიდგომასა და დასკვნებს. ისევე, როგორც იტალიელი სოციოლოგი, ის ხედავდა ერთ-ერთ აუცილებელ მიზეზს რევოლუციური კრიზისების გადაგვარებაში მმართველი ელიტისა.

რევოლუციურ პროცესში პ. სოროკინი გამოყოფდა ორ ძირითად სტადიას: პირველი – გადასვლა ნორმალური პერიოდიდან რევოლუციურში და მეორე – გადასვლა რევოლუციური პერიოდიდან ნორმალურში. რევოლუცია, დაბადებული 'რეპრესირებულ" საბაზო ინსტინქტებზე, არ გამორიცხავს ამ 'რეპრესირებას", არამედ უფრო აძლიერებს მას. მაგალითად, შიმშილი იღებს უფრო ფართო გავრცელებას დეზორგანიზაციისს კვალდაკვალ მთელი საყოფაცხოვრებო ცხოვრების. ქაოსისა და ანარქიის პირობებში, გარდუვალობა რევოლუციის დაბადებისა, იზრდება საშიშროება ადამიანთა ცხოვრების, თითქოსდა 'რეპრესირდება" თვითშენახვის ინსტინქტი. ფაქტორები, რომლებიც უბიძგებენ ხალხს ძველი რეჟიმთან ბრძოლაში, ხელს უწყობს მათი კონფრონტაცია უკვე ახალ რევოლუციურ ხელისუფლებასთან, რომელიც თავისი დესპოტიზმით კიდევ უფრო აძლიერებს ამ კონფრონტაციას. მოთხოვნილება უსაზღვრო თავისუფლების, დამახასიათებელი რევოლუციის დაწყების პერიოდისთვის, იცვლება შემდეგ ეტაპზე მისწრაფებით წესრიგისა და სტაბილურობისკენ.

პ. სოროკინის აზრით, მეორე ეტაპი რევოლუციის თავის მხრივ დააბრუნებს შეგუებულ, გამოცდილ დროის ფორმას. ხშირად რევოლუციები არ მთავრდება ისე, როგორც გეპირდებიან მათი ბელადები და ამიტომ პ. სოროკინი მნიშვნელობას ანიჭებდა თანდათანობით ევოლუციურ განვითარებას. იგი მიიჩნევდა, რომ პროგრესული პროცესი ბაზირდება სოლიდარობაზე, კოოპერაციაზე და სიყვარულზე, და არა სიძულვილსა და შეურიგებელ ბრძოლაზე.

მეორე მსოფლიო ომის წინ ფართოდ ცნობილი გახდა ამერიკელი სოციოლოგის კ. ბრინტონის წიგნი 'რევოლუციის ანატომია" დაფუძნებული ისტორიულ გამოცდილებაზე, პირველ რიგში საფრანგეთსა და რუსეთში. კ. ბრინტონი გამოყოფდა რამდენიმე ეტაპს, რომელსაც გადის ყველა დიდი რევოლუცია. მას წინ უძღვის დაგროვება სოციალური და ეკონომიკური წინააღმდეგობებისა მოსახლეობის დიდ ნაწილში. იზრდება ოპოზიციური ხასიათი ინტელექტუალებს შორის, გამოჩნდება და ვრცელდება რადიკალური და რევოლუციური იდეები. მმართველი კლასის მცდელობა განახორციელოს რეფორმები აღმოჩნდება დაგვიანებული, არა ეფექტური და კიდევ უფრო ამძაფრებენ საზოგადოებრივ მოძრაობებს. კრიზისის პირობებში რევოლუციის ხელმძღვანელობას აქვს შესაძლებლობა შეინარჩუნოს გამარჯვება, ძველი რეჟიმი ინგრევა.

რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ მათ ლიდერებსა და აქტივისტებს შორის ხდება გამიჯვნა ზომიერ და რადიკალურ ფრთებს შორის. ზომიერები მიისწრაფვიან შეინარჩუნონ რევოლუცია განსაზღვრულ ჩარჩოში. ამავე დროს როგორც რადიკალური მიმართულების მასებს სურთ

დაიკმაყოფილოს ყველა თავისი იმედი, მათ შორის შეუსრულებელიც. ამ უკუქმედებაზე დაყრდნობით რევოლუციური მასები მოდიან ხელისუფლებაში, და დგება რევოლუციის განვითარების კულმინაციური მომენტი. უმაღლესი სტადია რევოლუციის – სტადია 'ტეროსის" – ხასიათდება მცდელობით მთლიანად და საბოლოოდ განთავისუფლდეს ძველი რეჟიმის ყველანაირ კვალისგან. დამამთავრებელ სტადიად რევოლუციისა კ. ბრინტონი თვლიდა 'ტერმიდორის" სტადიას. 'ტერმიდორი" მოდის რევოლუციის აფორიაქებით საზოგადოება ასევე, როგორც უკუქცევა იცვლის მოქცევას. ამგვარად, რევოლუცია უფრო ხშირად უბრუნდება იმ წერტილს, საიდანაც იწყება. სოციალურ-პოლიტიკურმა რყევებმა XX ს-ში გააძლიერეს ყურადღება თეორიული შესწავლისა რევოლუციური პროცესის პოლიტიკურ მეცნიერებასა და სოციოლოგიაში. უფრო მეტად ცნობილი კონცეფციები მიეკუთვნება: ჩ. ჯონსონს, ჯ. დევისს და ტ. გურას, ჩ. ტილდის.

ჩ. ჯონსონის რევოლუციის კონცეფცია აისახება სოციოლოგიურ იდეების სტრუქტურულ-ფუნქციონალურ ანალიზზე. გარდუვალ პირობად რევოლუციის განვითარებისა ჩ. ჯონსონს მიაჩნდა გამოსვლა საზოგადოებისა წონასწორობის მდგომარეობიდან. საზოგადოებრივი არამდგრადობა კულტურულ სისტემებს შორის. წარმოქმნილი არამდგრადობა მოქმედებს მასების შეგნებაზე, რომელიც ხდება შემთვისებელი სოციალური ცვლილებების იდეების და პოლიტიკური ლიდერების – ამ იდეების მომხრეების. თუმცა ძველი რეჟიმი ნელ-ნელა კარგავს ლეგიტიმურ მხარდაჭერას მოსახლეობისა, თვითონ რევოლუცია არ არის გარ-

დუვალი, თუ მმართველი ელიტა მოძებნის თავისთავში ძალას განახორციელოს მომწიფებული ცვლილებები და ამით აღადგინონ თანასწორობა ძირითად საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს შორის. სხვამხრივ ცვლილებებს გაატარებენ მთავრობაში რევოლუციის შედეგად მოსული პოლიტიკური ძალები. ჩ. ჯონსონის კონცეფციებში დიდი ყურადღება ეთმობა ე.წ. რევოლუციის აქსელერატორებს (დამაჩქარებლებს), ომს, ეკონომიკური კრიზისები, სტიქიური უბედურება და სხვა განსაკუთრებული და მოულოდნელი მოვლენები.

ჯ. დევისა და ტ. გურასის კონცეფცია – სინამდვილეში მოდიფიცირება ა. დე ტოკველის შეხედულებების. ის ცნობილია 'ფარდობითი დეპრივაციის" სახელით.

ფარდობითი დეპრივაციის ქვეშ იგულისხმება განხეთქილება მნიშვნელოვან მოლოდინსა (მატერიალური და სხვა პირობები ცხოვრების) და მნიშვნელოვან შესაძლებლობებს შორის (ცხოვრების კეთილდღეობის მოცულობა, რომელიც შეიძლება ხალხმა რეალურად მიიღოს).

დ. დევისი უჩვენებს, რომ კაცობრიობის ისტორიაში შეიძლება მოიძებნოს ბევრი პერიოდიო, როდესაც ხალხი ცხოვრობდა სიღარიბეში ან ექვემდებარებოდნენ ძალიან ძლიერს, მაგრამ ღიად არ ილაშქრებდნენ მის წინააღმდეგ. მუდმივი სიღარიბე არ ხდის ხალხს რევოლუციონერებს; მხოლოდ როცა ხალხი დაიწყებს კითხვების დასმას იმაზე, რომ რა უნდა ჰქონდეთ და რა აქვთ, მაშინ წარმოიქმნება 'დეპრივაციის" სინდრომი.

დ. დევისი და ტ. გურასი გამოყოფენ ისტორიული განვითარების სამ ძირითად მიმართულებას, რომელთაც

მივყავართ მსგავსი სინდრომის წარმოქმნისაკენ, და რევოლუციურ სიტუაციასთან. წარმოქმნა და გავრცელება ახალი იდეების, რელიგიური დოქტრინის, ფასეული სისტემის წყალობით უფრო მაღალი ცხოვრების სტანდარტების მოლოდინი, შეგნებული ხალხის მიერ, როგორც სამართლიანი, მაგრამ რეალური პირობების არარსებობის გამო ასეთი სტანდარტების რეალიზაციას მივყავართ მასების უკმაყოფილებისკენ. მეორე გზა ბევრ რამეში ურთიერთსაწინააღმდეგოა პირველთან. მოლოდინი რჩება იგივე, მაგრამ მიმდინარეობს შემცირება შესაძლებლობებისა დაკმაყოფილდეს ძირითადი მოთხოვნილება ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისისა, ან ლაპარაკი მიდის თავდაპირველად არა მატერიალურ ფაქტორებზე, მიზეზი არის ის, რომ სახელმწიფოს არ აქვს შესაძლებლობა უზრუნველყოს მისაღები დონე საზოგადოებრივი უსაფრთხოების. ასეთი სიტუაცია დ. დევისის მიერ დასახელებულია როგორც ‘ სარგებლობის ჩამორთმევის რევოლუცია“. მესამე გზა წარმოადგენს პირველი ორის შერწყმას. იმედი გაუმჯობესებისა და შესაძლებლობისა რეალური დაკმაყოფილების მოთხოვნილებისა იზრდება ერთდროულად. ეს ხდება პროგრესული ეკონომიკის ზრდის პერიოდში: ცხოვრებისეული სტანდარტები იწყებენ ზრდას, მაღლდება აგრეთვე მოლოდინის დონე. მაგრამ თუკი ასეთი აყვავების ფონზე რაღაცა მიზეზების გამო (ომი, ეკონომიკური ვარდნა, სტიქიური უბედურება და სხვა) მკვეთრად ეცემა შესაძლებლობა დააკმაყოფილოს მოთხოვნილება, ამას მივყავართ იქამდე, რომ მას არქმევენ ‘რევოლუციით პროგრესის დამსხვრევას“. მოლოდინი ინერცი-

ით იწყებს ზრდას, და ბზარი მათ შორის სინამდვილეში ხდება კიდევ უფრო აუტანელი.

ჩ. ტილიმ მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფის მობილიზაციის მექანიზმზე მიაპყრო ყურადღება, რათა მიაღწიოს რევოლუციურ მიზანს. მუშაობაში 'მობილიზაციიდან რევოლუციამდე" ის განიხილავს რევოლუციას, როგორც კოლექტიური მოქმედების განსაკუთრებულ ფორმას, ოთხი ძირითადი ელემენტის ჩართვით. ორგანიზაციას, მობილიზაციას, საერთო ინტერესებს და შესაძლებლობას. პროტესტის მოძრაობა მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს დასაწყისი რევოლუციურ კოლექტიური მოქმედების, მიიჩნევს ჩ. ტილი, როდესაც იქნება რევოლუციის ჯგუფები გაფორმებულები მკაცრი დისციპლინით. იმისათვის, რომ კოლექტიური მოქმედება შედგეს, ასეთ ჯგუფებში აუცილებელია მოხდეს რესურსების მობილიზაცია (მატერიალური, პოლიტიკური, მორალური და სხვა მობილიზაცია ხდება მათი საერთო ინტერესების გაერთიანების საფუძველზე, რომლებიც ჩართულნი არიან კოლექტიურ მოქმედებაში. სოციალური მოძრაობა ჯგუფური რესურსების მობილიზაციის, როგორც საშუალება წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ხალხს ჩამორთმეული აქვს ინსტიტუციონალური საშუალებები თავისი ინტერესების გამოსახატავად, მაშინ მთავრობაში აღმოჩნდებიან უძლურნი, რომ შეასრულონ მოსახლეობის მოთხოვნები.

კონფლიქტის ხასიათს მმართველ ელიტასა და ოპოზიციას შორის განაპირობებს ხელისუფლების გადაცემის ხარისხს. თუ კონფლიქტი იღებს ფორმას უბრალო ურთიერთგამორიცხვის ალტერნატივისა, მაშინ ხდება ხელისუ-

ფლების სრული გადაცემა, ყოველგვარი შემდგომი კონტაქტისა წამსვლელი პოლიტიკური რეჟიმის წარმომადგენლებისა და პოსტრევოლუციურ ხელმძღვანელებს შორის. თუ კოალიციები რთავენ სხვადასხვა პოლიტიკურ ძალებს, ეს ამსუბუქებს ძალაუფლების გადაცემის პროცესს, მაგრამ საერთო ჯამში ახალი რევოლუციური ხელისუფლება იქნება დაყრდნობილი ფართო პოლიტიკურ ბაზაზე, მათ რიცხვში ახლებური რეჟიმის თითოეულ წარმომადგენლებზე.

3.2. რუსეთის პოლიტიკური ისტორიის რევოლუციები

XX ს-ის ასწლეულში ჩვენმა ქვეყანამ გადაიტანა რამდენიმე მასშტაბური სოციალურ-პოლიტიკური კრიზისები. პირველი ასეთი კრიზისი იყო 1905-1907 წწ-ის რევოლუცია. რუსეთმა გასულ საუკუნეში გადაიტანა არა უბრალო და საწინააღმდეგო ეპოქის მოდერნიზაციის გადასვლა ტრადიციონალურიდან, აგრარული საზოგადოება თანამედროვეობისკენ, ინდუსტრიალისკენ, შემდეგ კი პოსტინდუსტრიალისკენ. მოდერნიზაციის პერიოდი დაკავშირებულია ძირეული მსხვრევით და გარდაქმნით ეკონომიკურ-პოლიტიკური და სოციალური სტრუქტურების, სისტემაში საზოგადოების სულიერი ფასეულობის შეცვლით. ამიტომ მოდერნიზაციის პერიოდში მწიფდება და მწვავდება მრავალნაირი სოციალურ-პოლიტიკური კონფლიქტები და ეს კონფლიქტები შეიძლება ნებადართული იყოს, მათ რიცხვში უფრო სწრაფი და რადიკალური გზებით ე.წ. რევოლუციით. მოიძებნება

კიდევ პოლიტიკური ძალები, რომელნიც შეგნებულად ირჩევენ რევოლუციურ სტრატეგიას და ტაქტიკას თავისი მიზნების მისაღწევად.

ყველაზე უფრო ვრცელი მექანიზმი სოციალურ-პოლიტიკური კონფლიქტების განვითარების და მომწიფება რევოლუციური სიტუაციის მოდერნიზაციის პირობებში იყო განხილული გამოჩენილი ამერიკელი პოლიტოლოგის ს. ჰანტინგტონის ნაშრომში 'პოლიტიკური წესრიგი ცვალებადი საზოგადოებაში". ს. ჰანტინგტონს მიაჩნდა, რომ ტრადიციული საზოგადოების მოდერნიზაციის დასაწყისად შეიძლება გამოვიყენოთ ზოგიერთი გაერთიანება შინაგანი და გარეგანი ფაქტორების, მათ შორის პოლიტიკური ელიტის სურვილი დაიწყონ რეფორმები. გარდაქმნა შეიძლება შეეხოს ეკონომიკურ და სოციალურ ინსტიტუტებს, მაგრამ არ ეხება ტრადიციულ პოლიტიკურ სისტემას. შედეგად, არის პრინციპული მოდერნიზაცია "ზევიდან",ძველი პოლიტიკური ტრადიციული ინსტიტუტების ჩარჩოში ელიტის ხელმძღვანელობით. საჭიროა მომზადება მმართველი ელიტისა რათა განახორციელონ არა მხოლოდ ტექნო-ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური მოდერნიზაციაც.

პოლიტიკური მოდერნიზაცია, რომელსაც ს. ჰანტინგტონი ცნობს, როგორც დემოკრატიზაციას საზოგადოების პოლიტიკური ინსტიტუტების და მის პოლიტიკურ შეგნებას, განპირობებულს მთელი რიგი სოციალური ხასიათის ფაქტორებით.

ინდუსტრიალიზაცია, სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესი გარდუვალად ხელს უწყობს განათლების სისტემის განვითარებას, მოწინავე ტექნიკური და ბუნებრივ-მეცნიერული

იდეების სესხებას, მაგრამ სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ნაცვლად საზოგადოება ითვისებს ახალ პოლიტიკურ და ფილოსოფიურ იდეებს, და რამდენადაც შემადგენელ ნაწილად მოდერნიზაციის პროცესისა ვლინდება საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის ევოლუცია, ეს იდეები მზადდება ფრიად მომზადებულ ნიადაგზე.

ინდუსტრიალიზაციას და ურბანიზაციას თან მოჰყვება ფორმირება და სწრაფი ზრდა ახალი სოციალური ჯგუფების. ს. ჰანტინგტონი განსაკუთრებით აღნიშნავს საშუალო კლასის ფორმირებას, შემდგარს მეწარმეებისგან, მმართველებისგან, ინჟინერ-ტექნიკურ სპეციალისტების და ოფიცრებისგან, იურისტებისგან, მასწავლებლებისგან, სახელდობრ ინტელიგენცია პირველი ითვისებს ახალ პოლიტიკურ იდეებს და შესწევს უნარი გაავრცელოს ის საზოგადოებაში. რის შედეგადაც ხალხის და სოციალური ჯგუფების უფრო დიდი რაოდენობა იწყებენ შეგნებას, რომ პოლიტიკა პირდაპირ ეხება მათ პირად ინტერესებს. პოლიტიკური ხელმძღვანელების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული მათი პირადი ბედი. წარმოიქმნება უფრო მეტი შეგნება სწრაფვისა მონაწილეობის მისაღებად პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რათა მოიძებნოს მექანიზმები და მეთოდები ზემოქმედებისა სახელმწიფოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებაზე.

რამდენადაც ტრადიციული პოლიტიკური ინსტიტუტები არ აკმაყოფილებენ შესაძლებლობას პოლიტიკური მონაწილეობისა აქტიურ პოლიტიკურ ცხოვრებაში მოსახლეობის ნაწილის, მათზე ერცელდება საზოგადოებრივი უკმაყოფილება. დგება კრიტიკული სიტუაცია. თუ მმართველი

ელიტა არ გადაწყვეტს მომწიფებული პოლიტიკურ რეფორმებს, მაშინ წარმოიქმნება და გაფართოვდება განხეთქილება მზარდი პოლიტიკური აქტიურობის დონეთი ფართო სოციალურ ფენებსა და მისგან ჩამორჩენილ რეალურად მიღწეულ ხარისხს პოლიტიკურ მოდერნიზაციისა საზოგადოებაში. ასეთ სიტუაციაში რევოლუცია უფრო მეტად სწრაფი და რადიკალური მეთოდით ხელს უწყობს ამდაგვარი განხეთქილების ძალდატანებით გაუქმებას. ძველი პოლიტიკური სისტემის ნგრევით, ის ქმნის ახალ პოლიტიკურ ინსტიტუტებს უფლებრივ და პოლიტიკურ ნორმებს, რომელსაც აქვს უნარი ხალხთა მასების მონაწილეობის გარანტიისა საზოგადოების პოლიტიკურ ცხოვრებაში. იმავდროულად მმართველი ელიტა, რომელსაც არ შესწევს უნარი მის წინაშე დაყენებული ამოცანების შესრულებისა, იცვლება ახალი ელიტით, უფრო დინამიკურით და გახსნილით ამ დროისთვის.

ს. ჰანტინგტონის აზრით, რევოლუციის შედეგებმა შეიძლება მიიღოს ორპირი ხასიათი. ერთი მხრივ, ეს არის შედეგი არასაკმაოდ სწრაფ და კომპლექსურად მოდერნიზაციის განვითარებით, მეორე მხრივ – მასში გამოიხატება პროტესტი მოდერნიზაციის პროცესის და მისი სოციალური შედეგების წინააღმდეგ. ამიტომ რეალური პოლიტიკური შედეგები რევოლუციის შეიძლება იყოს საწინააღმდეგო იმ ლოზუნგების,რითაც ისინი იწყება. თუკი ლაპარაკი მიდის სოციალურ-ეკონომიკური მოდერნიზაციის ამოცანებზე, მაშინ რევოლუციას კიდევაც შესწევს უნარი შეაჩეროს და გაართულოს მათი რეალიზაცია.

ბევრი მათ შორის, რასაც აღწერს ს. ჰანტინგტონი თავის თეორეტიკულ მოდელში, წინ უძღოდა 1905-1907 წწ-ის რევოლუციას. დაშორება რეფორმის კურსიდან და შემობრუნება პოლიტიკურ რეაქციისაკენ ალექსანდრე II-ის სიკვდილი შემდეგ დაემთხვა ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ განვითარების ინტენსიურ ზრდას, რომელიც გასული საუკუნის ბოლოს სამრეწველო წარმოების ზრდის ტემპით გამოვიდა პირველ ადგილზე მსოფლიოში. იმავე პერიოდში ფართოდ გაიზარდა ქალაქის მოსახლეობის რიცხვი, მიმდინარეობდა საშუალო კლასის ფორმირების პროცესი, სხვა სოციალურ ჯგუფებს, გამოძახილს სოციალურ-ეკონომიკური მოდერნიზაციის ცხოვრებაში, სამრეწველო მუშების ფენა.

გასული ასწლეულის დასაწყისში სოციალურმა გარდაქმნებმა გამოხატულება პოვეს პოლიტიკურ სფეროში. გაიზარდა პოლიტიკური აქტივობა ქალაქის მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების. 1905-1907 წ-ის მოვლენების წინ პოლიტიკური თავისუფლების მოწოდებები, კონსტიტუციები და პარლამენტარობა პირდაპირ ავსებდნენ საზოგადოებრივ ატმოსფეროს, ეს იყო ტიპური რევოლუციური კრიზისის გამოვლენა, გამოწვეული პოლიტიკური მოდერნიზაციის პროცესის ჩამორჩენით.

რეფორმები, განვითარებული 'ქვედა ფენების" ზეწოლით, შეგვიძლია შევაფასოთ ორნაირად. ერთი მხრივ, ისინი ფეხდაფეხ მისდევდნენ პოლიტიკური მოდერნიზაციას, ხოლო მეორე მხრივ – ამ რეფორმების შედეგად წარმოქმნილი პოლიტიკური ინსტიტუტები ჯერ კიდევ ძნელი იყო დაგვეხასიათებინა, როგორც ინსტიტუტი პარლამენტარული დემოკრატიის განვითარების. საკანონმდებლო უფლება სახ-

ელმწიფო 'დუმ"-ას ჰქონდა შეზღუდული. მას არ ჰქონდა მთავრობის ფორმირების უფლება, მისი შესაძლებლობაც კი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოწმება-კონტროლზე რჩებოდა მინიმალური. სრულიად არადემოკრატიული იყო არჩევითი სისტემა. ამავე დროს, უმაღლესი სახელმწიფო მთავრობა დასაწყისიდანვე მტრულად ეკიდებოდა სახელმწიფო 'დუმ"-ას, ხედავდა რა მასში დროებით და საშიშ საზოგადოების სიმშვიდისათვის, როგორც კი მდგომარეობამ მისცა საშუალება თვითმპყრობლებმა დაიწყეს ნაწილ-ნაწილ გამოძალვა ადრე მიცემული უფლებების, ამან შეცვალა ამორჩევითი სისტემა კიდევ უფრო ანტიდემოკრატიული მიმართულებისკენ.

სოციალურ-ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური პრობლემები რუსეთში კიდევ უფრო გამწვავდა პირველი მსოფლიო ომის წლებში, ამიტომ 1917 წ-ის რევოლუციური მოვლენები სრულიად კანონიერი იყო. თუმცა თავდაპირველად რევოლუციური კრიზისის ხასიათი იყო დეტერმინირებული არა მარტო სოციალური კონფლიქტებით 'ქვედა ფენებიდან". რუსეთის სინამდვილეში XX ს-ის დასაწყისში ასეთი კონფლიქტების ნიშანი შეინიშნებოდა საკმაოდ გარკვევით. მმართველი ელიტა თვითმპყრობელი რუსეთისა თავისი წარმოშობით იყო არისტოკრატიული. შემადგენლობამ მმართველი ელიტისა მაშინდელი რუსეთის, უნარმა რეკრუტირებისა გამოავლინა მისი ძირითადი ხარისხი. პირველ რიგში, მისი კონსერვატიზმი გამოვლენილი უნდობლობით და აგრეთვე მტრული დამოკიდებულებით ნებისმიერ ინოვაციებზე, თუ გინდ ის გამოსულიყო თვით იმპერატორისგან. ელიტის ჩაკეტვას ის მიჰყავდა დეგრადაციისკენ

გამოხატულს მეტად საპასუხისხმგებლო სახელმწიფო პოსტზე გამოჩენის ფრიად სუსტ და მცირე კომპეტენტური ხალხის, დაცემა დონის და ხარისხის მმართველი გადაწყვეტილების მიღებაში, გამწვავებისა სიტუაციის იმ სფეროში, სადაც მათი გადაწყვეტა პირდაპირ ეხებოდათ.

ტენდენცია მმართველი ელიტის დეგრადიაციის ყველაზე მეტად გაძლიერდა პირველი მსოფლიო ომის წლებში. რუსეთის ომისთვის მოუმზადებლობა, დეზორგანიზაცია მოსახლეობის და არმიის მომარაგებაში, პროგრესული კრიზისი სატრანსპორტო სისტემაში იყო დაკავშირებული მმართველი წრეების გათვლასთან, იმპერიის ბიუროკრატიული აპარატის არცოდნა თუ როგორ გამკლავებოდნენ მომწიფებულ პრობლემებს. ასეთმა სიტუაციამ მკვეთრად გაამწვავა კონფლიქტი არისტოკრატიულ-ბიუროკრატიულ ელიტას, და აქტიურად ჩამოყალიბებულ წინა წლებში ოპოზიციური, საკმაოდ ფართო თავისი შემადგენლობით კონტრელიტას შორის.

კონტრელიტის ინტეგრაციისა და პოლიტიკურ-ორგანიზაციური გაფორმებისათვის 1905-1907 წ-ის რევოლუციის საფუძველზე შეიქმნა სასიამოვნო სიტუაცია. ერთი მხრივ, წარმოქმნა პირობები არარადიკალური პოლიტიკური პარტიების ლეგალური მოღვაწეობის. ინსტიტუტი პარლამენტარიზმის სახე, სახელმწიფო 'დუმის" პირველად შექმნილი სახელმწიფო სფეროსგან დამოუკიდებელი ავტონომია. ხოლო მეორე მხრივ, მთავრობის სტრუქტურის ფორმირების პრინციპი უცვლელი რჩება. ამგვარად, შეიქმნა სიტუაცია, რომლითაც ზოგიერთი ლიბერალური პოლიტიკოსები აძლევდნენ თავის თავს უფლებებს ღიად გაეკეთებინათ თავის შეხედ-

ულებების და წინადადებების დეკლარირება საზოგადოების განვითარების საკითხებზე, მაგრამ არ აქვთ უფლება რათა მოახდინონ რაიმე რეალური ზემოქმედება ამ პრობლემების გადასაწყვეტად.

ბევრი სიძნელე, თავსდატეხილი რუსეთზე საომარი მოქმედების დაწყებით, გახდა შედეგები არასაკმარისი კომპეტენტურობის და მმართველობის არარაციონალური გადაწყვეტილების მაშინდელი მმართველი ელიტის. ბუნებრივია, კონტრელიტას არ შეეძლო არ გამოეყენებინა ეს მდგომარეობა იმისათვის, რომ უფრო ხმამაღლა განეცხადებინათ თავის პრეტენზიებზე მიიღონ მონაწილეობა ყველაზე მეტად საჭირო პრობლემების გადაწყვეტაში, რომელიც დგას სახელმწიფოსა და საზოგადოების წინაშე. ეს პრეტენზიები იყო ინსტიტულირებული ორ ძირითად ფორმად. პირველი, წარმოდგენილი იყო შექმნილი ლიბერალების და მარჯვენა ცენტრისტების კავშირით ერობასა და ქალაქებს შორის აქტიური მონაწილეობით. ხოლო მეორე სახით სახელმწიფო 'დუმის" პროგრესული ბლოკის, რომელშიც შედიოდნენ ქვედა პალატის დეპუტატები, პირველ რიგში წარმომადგენლები კადეტების პარტიის და ოქტიაბრისტების წარმომადგენლები, რომლებიც აცხადებდნენ, რომ მხარს უჭერდნენ ომის გაგრძელების კურსს, და მოკავშირეთა ვალის ერთგულებას, პროგრესულმა ბლოკმა ასეთი მხარდაჭერისათვის წამოაყენა მოთხოვნა შეექმნა 'პასუხისმგებელი სამინისტრო". ანუ გაცხარებული საომარი მოქმედებების დროს ერთხელ კიდევ იყო გამოქვეყნებული ომამდე არსებული მოთხოვნა კონტრელიტის თავის მონაწილეობაზე

ხელისუფლებაში მთავრობის ფორმირების გზაზე, წარმოქმნილ სახელმწიფო 'დუმა"-ში.

თავისი მიზნებით ოპოზიციური პარტია მიისწრაფოდა მიეღწია გადატრიალებისთვის. პროგრესული ბლოკის ლიდერებს შორის არაერთხელ წარმოიქმნა იდეა შეთქმულების მიზნით ჩამოეცილებინა მთავრობისთვის ნიკოლოზ II. თავის იმედებს ამყარებდნენ იმპერატორის ძმაზე – მიხეილ ალექსანდრეს ძეზე. ის იყო დანიშნული რეგენტად მცირეწლოვან მემკვიდრის, ვალდებული იყო წასულიყო 'საზოგადოების" დათმობაზე დაეკმაყოფილებინა პროგრესული ბლოკის ყველა პოლიტიკური და ეკონომიკური მოთხოვნები, ამასთან ინარჩუნებდა მოკავშირეების ერთგულებას და მიჰყავდა ომი გამარჯვებისკენ.

1917 წლის თებერვალში ქვეყანაში აგორდა დიდი პოტენციალი სოციალური აფეთქებისთვის. გამოწვეული საომარი კრიზისი დაემთხვა კონფლიქტს ძველი და ახალი ელიტის. შექმნილი მდგომარეობის გამო 'დუმის" ოპოზიციის მოღვაწეებმა გადაწყვიტეს გადაერჩინა მდგომარეობა კომბინაციით ნიკოლოზ II-ს ჩამოშორება ტახტიდან. მაგრამ მდგომარეობამ მიიღო ისეთი შემობრუნება, რომ ყველა ადრე შემუშავებული გეგმა შეცვლილიყო. ნიკოლოზ II-მ მოულოდნელად უარი თქვა ტახტზე არა მარტო თავის, არამედ თავისი შვილის სასარგებლოდაც. ძველი ხელისუფლება დაინგრა, განთავისუფლდა ადგილები მათთვის, ვისაც დიდი ხანია ჰქონდა სურვილი გამოეცადა თავის თავი ქვეყნის მართვაში. თავდაპირველად თებერვლის რევოლუცია პირდაპირ გამოიყურება, როგორც კლასიკური ცვლა მმართველი ელიტის. მაგრამ თეორიული კონცეფციის მსგავსება

ამით მთავრდება. დროებითი მთავრობის მოღვაწეობა არ აღმოჩნდა ეფექტური. უნივერსიტეტები, პროფესორები და დედაქალაქის ადვოკატები არ აღმოჩნდნენ უკეთეს მდგომარეობაში, ვიდრე მეფის ბიუროკრატები. რა თქმა უნდა, წარუმატებლობა დროებითი მთავრობის აიხსნებოდა ქვეყანაში მძიმე მდგომარეობით.

რუსულმა რევოლუციამ გაიარა თავისი განვითარების ყველა ეტაპი, საერთოდ ყველა დიდი რევოლუციისათვის დამახასიათებელი, მაგრამ მისი განსხვავება მდგომარეობდა იმაში, რომ სუბიექტური ფაქტორის როლი იყო მეტისმეტად მაღალი. 1917 წლის ოქტომბერში ბოლშევიკების გამარჯვება ეყრდნობოდა მთლიანად სტრატეგიის შეგნებას და კარგ ორგანიზაციას. ვ. ლენინი და ლ. ტროცკი – მთავარი ბელადები ბოლშევიზმის – თვლიდნენ, რომ გამარჯვება 'პროლეტარიატის" რევოლუციის რუსეთში მისცემს ბიძგს ევროპაში, და შემდეგ მსოფლიო რევოლუციას, რომლებსაც შეუძლიათ გარანტირება. გაწელილი სოციალური ექსპერიმენტის საბოლოო დამთავრების. ბოლშევიკებმა შეძლეს დაეპყროთ ხელისუფლება, მაგრამ ოქტომბრის გადატრიალების შედეგად პოლიტიკურმა სისტემამ დროთა განმავლობაში მიიღო ტოტალიტარული ხასიათი, კარდინალურად განსხვავებული კ. მარქსისა და ვ. ლენინის თავდაპირველი იდეებისაგან.

3.3. პოლიტიკური რევოლუცია და თანამედროვეობა

მრავალი ათასწლეულის განმავლობაში პოლიტიკური რევოლუცია, როგორც საშუალება წარმოადგენს საზოგა-

დოებრივი მოწყობის მიღწევას, მარქსიზმის და სხვა მარცხენა რადიკალური იდეოლოგიის კონცეფციის მომხრეებისბევრ ქვეყანაში კომუნისტების მიერ ხელში ჩაგდებული გახდა მოვლენის შედეგი და პროცესი, განვითარებული არა იმ სქემით, რომელიც იყო მიჩნეული მარქსის რევოლუციის თეორიაში. კომუნისტური რეჟიმი აღმოსავლეთ ევროპაში მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, საბჭოთა არმიის მიერ ფაშიზმისგან განთავისუფლებულ ქვეყნებში. აღმოსავლეთ ევროპის მრავალ ქვეყანაში კომუნისტური პარტიები იყო ნაკლებ გავლენიანი და მათი მოსვლა ხელისუფლებაში შეუძლებელი იქნებოდა საბჭოთა კავშირის ჩარევის გარეშე. გამონაკლისს წარმოადგენს ალბანეთი და იუგოსლავია. მაგრამ იქ მართალია მათ მოიგეს ხელისუფლება დამოუკიდებლად, მაგრამ არა კლასობრივი ბრძოლით, არამედ ნაციონალ-გამათავისუფლებელი მოძრაობით და ანტიფაშისტური პარტიზანულ ომში გამარჯვებით, რომელსაც ისინი ხელმძღვანელობდნენ ორივე ქვეყანაში. პარტიზანული ომი, რომელიც ეყრდნობოდა არა იმდენად ქალაქის მუშებზე, არამედ უფრო სოფლის მოსახლეობას, ამან მიიყვანა ჩინეთი კომუნისტურ მთავრობამდე და შემდეგ ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულიც. კომუნისტური რეჟიმის გამოჩენას კუბაში წინ უძღოდა პარტიზანული ომი სოფლის მოსახლეობაში, რომელსაც სათავეში ედგა ფ. კასტრო და მისი თანამებრძოლები, რომლებიც არ ახმაურებდნენ თავიანთ მიკერძოებას კომუნისტურ იდეოლოგიაზე.

თეორიასა და პრაქტიკას შორის არსებული ურთიერთწინააღმდეგობის მიუხედავად, სოციალური ბანაკის ქვეყნებსა და იქ არსებული კომუნისტური მოძრაობის სახეო-

ბის აბსოლუტირება ითვლება სოციალურ-პოლიტიკური რევოლუციის ფენომენის და საზოგადოებრივი პროგრესის უმაღლეს ფორმად. კ. მარქსის სიტყვებით 'ისტორიის ლოკომოტივად", 'დაჩაგრულების დღესასწაულად". ამავე დროს განხილვა რევოლუციის, როგორც უაღრესად პოზიტიური იქნებოდა არამართლზომიერი, მაინც თუ რევოლუციური სოციალურ-პოლიტიკური გადატრიალება იძლევა დადებით ეფექტს საზოგადოებრივი ცხოვრების რომელიმე სფეროში, არ არის გარანტია, რომ მიღებული შედეგი თანაზომიერია 'ფასით", რომელსაც ერთეული ხალხი და საზოგადოება იხდიან რევოლუციისთვის.

ისტორიულმა პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ არ არის საფუძველი იმისთვის, რომ გაიგივდეს ნებისმიერი რევოლუცია იდეების და პრინციპების გამარჯვებასთან,დამახასიათებელი მარცხენა პოლიტიკური იდეოლოგებისათვის. მარქსისტები ტრადიციულად უპირისპირებდნენ 'რევოლუციას" და 'კონტრრევოლუციას", დადებითად ახასიათებდნენ პირველს, ხოლო ნეგატიურად მეორეს, პოლიტოლოგისა და კონფლიქტოლოგისთვის ასეთი დაპირისპირება არაკორექტულია, რამდენადაც დაყრდნობილია განსაკუთრებულ ფასეულობით ასპექტზე და არ ითვალისწინებს იდენტურობას მექანიზმებისა და ხერხებისა როგორც 'რევოლუციური", ისე 'კონტრრევოლუციური" გადატრიალების განხორციელებისთვის.

შეუიარაღებელი აჯანყება ქალაქში შეიძლება იყოს მიმართული მეფის მთავრობის წინააღმდეგ, როგორც ეს იყო მოსკოვში 1905 წ-ს; მაგრამ შეიძლება მიიღოს ანტიკომუნისტური ხასიათი, როგორც ეს იყო ბუდაპეშტში 1956 წ-

ის ოქტომბერში. საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში ბუდაპეშტის მოვლენები ფასდებოდნენ, როგორც 'კონტრრევოლუცია". პარტიზანულ ომებს XX ს-ში ახორციელებდნენ არა მარტო ჩინელი და ვიეტნამელი კომუნისტები და სხვა ანტიიმპერიალური პროგრესული ძალები, აგრეთვე ავღანელი მოჯაჰედები, მებრძოლები კომუნისტური მმართველობის წინააღმდეგ ქაბულში და ამიტომ ფასდებოდნენ საბჭოთა პროპაგანდის მიერ როგორც 'კონტრრევოლუციურნი".

გასული საუკუნის ბოლო გაჯერებული იყო ისეთი მოვლენებით მსოფლიო პოლიტიკაში, რომელთაც შეარყიეს შექმნილი წარმოდგენა 'პროგრესზე", 'რეგრესზე", 'რევოლუციებსა" და 'კონტრრევოლუციებზე". ასეთი მოვლენა გახდა 'ისლამური რევოლუცია ირანში". მასშტაბებით და სოციალურ-პოლიტიკური შედეგით ისლამური რევოლუცია სრულიად შეედრება 'უდიდეს რევოლუციებს" XIX ს-ის და XX ს-ის დასაწყისში, ხოლო ბაზისის ფასეულობის ხასიათით, დაყენებულს საფუძვლად ახალი რეჟიმისთვის, ის მისგან მკვეთრად განსხვავდება, ისევე როგორც ბევრ სხვა ქვეყანაში, ირანში 1970 წლის ბოლოს წარმოიქმნა მრავალი კონფლიქტი, რომელმაც მოიცვა ქალაქებიც და სოფლებიც, პოლიტიკაც და ეკონომიკაც, სოციალური, კულტურული და სულიერი სფეროები. ირანის შაჰი მუჰამედ რეზა პეჰვალი ატარებდა მოდერნიზაციას ავტორიტარული პირადი ძალაუფლების რეჟიმის პირობებში. ოპოზიციის დევნით და სხვაგვარად მოაზროვნე როგორც 'მარჯვნივ", ისევე 'მარცხნივ". მიზანი გამოცხადებული ხელისუფლებისა "შაჰის თეთრი რევოლუციის და ხალხის" იყო შექმნილი აყვავებული სახელმწიფო ძლიერი ჯარით, განვითარებული ეკონომი-

კით, მაღალი ცხოვრებისეული დონით, მსგავსი მოწინავე სახელმწიფოებით დასავლეთის, ამიტომ მოდერნიზაცია ირანის ხორციელდებოდა ვესტერნიზაციის ფორმით, ანუ სესხებით დასავლეთის სულიერი ფასეულების ელემენტებით და ცხოვრების წესით.

მიუხედავად მიღწეული წარმატებებისა ეკონომიკურ და ტექნოლოგიურ განვითარებაში, მიღწეულ ბოლო რიგში ნავთობის ექსპორტით მიღებული მოგებებით, კონფლიქტური პოტენციალი ირანის საზოგადოებაში 1970 წლებში გაძლიერდა უკმაყოფილონი დარჩნენ მოსახლეობის თითქმის ყველა ფენა სხვადახვა მიზეზების გამო. ქალაქის მოსახლეობის საშუალო ფენა და განსაკუთრებულად ევროპელად განათლებული ინტელიგენცია განიცდიდა პოლიტიკური თავისუფლების დეფიციტს და ოცნებობდა ლიბერალურ რეფორმებზე. ტრადიციული მოხელეების, ვაჭრების უკმაყოფილების მიზეზი უცხოური სავაჭრო კაპიტალის ექსპანსირება გახდა. ვესტერნიზირებული ელიტის და მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, რომელიც ცხოვრობდა ტრადიციული რელიგიური ნორმებით და სოციალურ ინსტიტუტებში იზრდებოდა მეტად გამწვავდა განხეთქილება. მზარდი სოციალური დაძაბულობის პირობებში ირანის საზოგადოებაში ემატებოდა კიდევ პოლიტიკური კონფლიქტები შაჰის რეჟიმსა და ოპოზიციას შორის. ამ რეჟიმს სათავეში ედგა განდევნილი აიათოლა ხომეინი.

ასეთი კონფიგურაცია შიდაპოლიტიკური კონფლიქტისა ირანში გამოიწვია შემდეგმა ფაქტორებმა. ჯერ კიდევ 50-60-იან წლებში XX ს-ის რეპრესიების შედეგად მემარცხენე ძალები და ყველაზე მეტად ირანის კომუნისტური პარ-

ტია 'ტუდე"-დან იყვნენ განადგურებული. დევნას ექვემდებარებოდნენ აგრეთვე ლიბერალური ოპოზიცია და სამღვდელოების წარმომადგენლები, შაჰის რეფორმებით უკმაყოფილონი. აიათოლა ხომეინის გამოხატულმა უკმაყოფილებამ მიიყვანა იქამდე, რომ იგი ჩასვეს ციხეში, შემდეგ გაგზავნეს ერაყში, საიდანაც იგი გადავიდა საფრანგეთში. იმის გამო, რომ არ იყო ადგილი პოლიტიკური მოღვაწეობისა, ამისთვის გამოიყენეს მეჩეთი, სადაც იკრიბებოდნენ უკმაყოფილონი და მათი მომხრენი. ამგვარად, პოლიტიკურმა კონფლიქტმა მოსახლეობასა და ხელისუფლებას შორის მიიღო რელიგიური სახე.

1978 წლის შემოდგომაზე ეს კონფლიქტი გადაიზარდა მასობრივ გამოსვლებში ხალხის მიერ შაჰის სიძულვილში. ირანის მოვლენებმა დაგვანახა, რომ რევოლუციის სიტუაციის მომწიფებაში აუცილებელია არა მარტო 'გამწვავება" აუცილებელი მოთხოვნებისა და სიღარიბე ხალხთა მასების, არამედ ფსიქოლოგიურად აღქმა გაუსაძლისი მდგომარეობის შეფარდებით. დ. დევისის სიტყვებით, ვ. ლენინი მართალი იყო, როცა ამბობდა, რომ რევოლუცია არ ხდება "ზედას" შემოვლის და 'ქვედას" სოციალურ-პოლიტიკური კრიზისის გარეშე. ასეთ კრიზისს ადგილი ჰქონდა ირანში ზამთარში და შემოდგომაზე 1979 წ-ს. თუმცა შეიარაღებულ აჯანყებამ, რომელმაც წერტილი დაუსვა მონარქიას, აქტიური როლი ითამაშა მემარცხენე რადიკალურმა ჯგუფმა 'ფედაინების" და 'მოჯახელების". დათრგუნული ხალხი მხურვალედ მიესალმებოდა თეირანში აიტოლა ხომეინის დაბრუნებას.

ირანის რევოლუციის შემაჯამებელი გახდა ფორმირება თეორიული რეჟიმის ადრეული მოდელის. 'ისლამური დემოკრატია", რა თქმა უნდა, განსხვავდება წინამდებარე შაჰის ავტორიტარული რეჟიმისაგან, როგორც რევოლუციის შემდგომი ირანი განსხვავდება რევოლუციამდელთან, მაგრამ შეფასება ამ განსხვავების, ევროპული შეგნების გამოყენებით 'პროგრესი" და 'რეგრესი", რთულია თუკი საეროდ შეიძლება.

განსაკუთრებულმა ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებამ სოციალიზმიდან კაპიტალიზმისკენ, და არა პირიქით, როგორც ეს იყო მიღებული ადრე, მოაბრუნეს განვითარება აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების რევოლუციური მდგომარეობა 1989 წლის შემოდგომაზე. ზოგიერთი მათგანი, მაგალითად ჩეხოსლოვაკიის რევოლუცია ე.წ 'ხავერდოვანი" იყო. მასობრივი გამოსვლა მოსახლეობის დამთავრდა ძალადობისა და მსხვერპლის გარეშე ორივე მხრიდან. იყო სხვა მაგალითებიც. რუმინეთში გამეორდა კლასიკური რევოლუციური სცენარით განვითარდა (დახვრეტა ყოფილი პარტიული და სახელმწიფო ლიდერის და მისი მეუღლის ნიკოლას ჩაუშესკუ).

ყოფილი სოციალისტური ბანაკის სოციალურ-პოლიტიკური მექანიზმის ცვლილება კარგად აიხსნება მარქსისტული თეორიით. კ. მარქსის იდეებზე შექმნილი ეკონომიკური სისტემა პრაქტიკაში აღმოჩნდა არაეფექტური და წააგო საბაზრო ეკონომიკასთან შეჯიბრება. შედეგად მივიღეთ კრიზისი სოციალურ-ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკურ სტრუქტურაში აღმოსავლეთ ევროპულ ქვეყნებში 'რეალურად სოციალიზმის. საგარეო იმპულსად, ამ კრიზ-

ისის რადიკალურად გადაწყვეტის, გახდა საბჭოთა 'პერესტროიკა". 'პერესტროიკის" იდეოლოგები სსრკ-ში ადრეულ ეტაპზე უყვარდათ მისი შედარება რევოლუციისათვის, 'გაგრძელება დიადი ოქტომბრის". გარდაქმნის პროცესი, რომელიც მ. გორბაჩოვმა 1985 წ-ის აპრილში დაასრულა, ცელილებით, მაგრამ არა 'დიადი ოქტომბრის საქმეები" გაგრძელება, არამედ დაუსვა მას წერტილი.

XX ს-ის 80-90 წ-ში მოვლენების შედეგად დამტკიცებული იყო 'ტოკვილის კანონი", რამდენადაც საბჭოთა სისტემა დაიმსხვრა არა მაშინ, როდესაც იგი გამოვლინდა ყველაზე უფრო დესპოტურ ფორმაში სტალინიზმის წლებში, არამედ მაშინ, როცა მოინდომეს მისი გარდაქმნა მისთვის 'ადამიანის სახის" მიცემით. 1990 წ-ის დასაწყისში საბჭოთა კავშირის მოსახლეობაში გამოიწვია მასობრივი უკმაყოფილება, რომელიც გამოიწვია იმან, რომ საბჭოთა ლიდერების მიერ გარდაქმნის შედეგად მიცემული დაპირებები და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება შეეჯახა ცხოვრების პირობების გაუარესების რეალობას.

კომუნისტური სისტემის და საბჭოთა კავშირის დანგრევაში დიდი როლი ითამაშა ელიტის და ლიდერების ურთიერთსაწინააღმდეგო ბრძოლამ. საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო თვეებში წარმოიქმნა კონფლიქტი ცენტრსა, მ. გორბაჩოვის ხელმძღვანელობით, და ახალ 'დემოკრატიულ" კონტრელიტას შორის, რომლის ლიდერიც იყო რუსეთის პრეზიდენტი ბ. ელცინი. არსებობა ხელისუფლების ორი ცენტრისა გარდუვალად წარმოშობდა მწვავე მეტოქეობას. ჯამში ეს მეტოქეობა გახდა მიზეზი კრახისა

არა მარტო პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის, არამედ მთელი მრავალეროვანი საბჭოთა სახელმწიფოსი.

პოსტკომუნისტური განვითარება აღმოსავლეთ ევროპული და ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკების, რუსეთის ფედერაციის ჩათვლით, ბადებდნენ ახალ პრობლემებსა და კონფლიქტებს, ამან გამოიწვია ხალხის იმედების გაცრუება. ეს გახდა ძირითადი ტენდენცია საზოგადოების განვითარებისა, რომელიც წარსულში რევოლუციური მოვლენებით აღინიშნებოდა 'ტერმიდორის კანონი" ანუ დაბრუნება ადრეული ფასეულობები, ინსტიტუტები ყოველდღიური არსებობისათვის. ეს ტენდენციები გამოჩნდნენ პარლამენტისა და პრეზიდენტის არჩევისას აღმოსავლეთ ქვეყნებში.

'ტერმიდორას კანონი" არ გულისხმობს გარდუვალ რესტავრაციას არსებული წესების, ის გამოხატავს დაბრუნებულ ტენდენციას, რის შედეგადაც შეიძლება იყოს კორექტირება პოლიტიკური კურსის, აღდგენა დაჩქარებულად დანგრეული ინსტიტუტების.

სოციალურ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური კონფლიქტები ზოგიერთ პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში წარმოიქმნა XX ს-ში. ისეთი ახალი ფენომენი, როგორიც 'ფერადი რევოლუციები" პირველი ასეთი რევოლუცია, რომელსაც ინერციით ეწოდა 'ხავერდის" მოხდა ციმბირში. შემდეგ ამდაგვარი სცენარი განმეორდა საქართველოში, უკრაინაში, ყირგიზეთში. განსხვავებით 'ხავერდოვანი" რევოლუციის, 'ფერადი რევოლუციები" იყვნენ არა მარტო შედეგი მასობრივი სტიქიური გამოსვლების, არამედ შედეგი სპეციალურად მომზადებული და გათამაშებული სცენარის, დასავლე-

თის არასამთავრობო ორგანიზაციების მონაწილეობით, რომლის ზურგს უკან იდგა აგრეთვე ოფიციალური სახელმწიფო სტრუქტურა. მათი ორგანიზატორების განზრახვით, მიზანი 'ფერადი რევოლუციის" იყო მოცილება გამოუსადეგრის, ჩამოყალიბება პოლიტიკური რეჟიმისა, რომელიც დასავლეთის ქვეყნების გეოპოლიტიკური ინტერესებს დააკმაყოფილებს.

'ფერადი რევოლუციის" განვითარების პოლიტიკური ტექნოლოგიებია: ახლახან შემდგარი არჩევნების გამოცხადება ფალსიფიცირებულად და არალეგიტიმურად, რის შემდეგადაც ქუჩაში გამოდიოდნენ ორგანიზებული მოწინააღმდეგენი არსებული რეჟიმისა, ეწყობოდა მასიური აქცია პროტესტის (ციმბირში, საქართველოში, ყირგიზეთში), იპყრობდნენ სახელმწიფო დაწესებულებებს. ამ მოვლენებში აქტიური როლი ითამაშეს სტუდენტურმა ორგანიზაციებმა, რომლებსაც ჰქონდა მჭიდრო კავშირი და მხარდაჭერა დასავლეთის არასამთავრობო ორგანიზაციებისგან. ციმბირში ამ ორგანიზაციას ერქვა 'ოტპორ", საქართველოში – 'კმარა", უკრაინაში – 'პორა". შიგა არეულობები ივსებოდნენ საგარეო პოლიტიკის ზეწოლით და პირდაპირი ჩარევით, ევროკავშირის ქვეყნების და ზოგიერთი საერთაშორისო ორგანიზაციების. შედეგი ყველაფერი ამისა იყო ის, რომ თავიდან ხდებოდა ხმების დათვლა, ახალი არჩევნები, რომელსაც მოჰქონდა გამარჯვება 'ფერადი რევოლუციის" ლიდერებისთვის და უხსნიდა მათ გზას ხელისუფლებისკენ.

'ფერადი რევოლუციის" სცენარის განხორციელება შესაძლებელი იყო არა მარტო უცხოელების ჩარევით, არამედ აგრეთვე მანიპულირების ტექნოლოგიის გამოყენებით პოლი-

ტიკურ შეგნებაში და ხალხის მასის გამოყენებით. რევოლუციური მოძრაობის წყარო იყო აგრეთვე კონფლიქტი ელიტისა და ლიდერის და კრიზისი 'მაღლების" და 'დაბლების". არ ახდა ყველა ის იმედი, რასაც ამყარებდნენ მასზე 'ფერადი რევოლუციის" ლიდერები და ორგანიზატორები. ამას ადასტურებს მოვლენები 'ნარინჯისფერი რევოლუციის" უკრაინაში და 'ტიტების რევოლუციისა" ყირგიზეთში. 'ვერაგმა რევოლუციებმა" გვიჩვენა, რომ ყოველთვის არ სრულდება დაპირებები ლიდერების და შედეგად ყოველთვის არ ხდება ქვეყნის აყვავება. 'ვარდების რევოლუციამ" ვერ გადაწყვიტა მძიმე ეკონომიკური პრობლემები საქართველოში, ნაწილი მოსახლეობისა ძველებურად ცხოვრობს და მუშაობს საზღვარგარეთ. თუ 'ნარინჯისფერ რევოლუციამდე" უკრაინა ლიდერობდა ეკონომიკის განვითარების ზრდით საბჭოთა კავშირის ქვეყნებს შორის, 'ნარინჯისფერი" კოალიციის მოსვლის შემდეგ ხელისუფლებაში ეს ტემპი მკვეთრად დაეცა, რაც გახდა მიზეზი რეგიონის პარტიების გამარჯვებისა პარლამენტის არჩევნებზე 2006 წ-ში. რთული და ფეთქებადი რჩება სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია ყირგიზეთსა და საქართველოში.

თავი 4.
ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები

4.1. ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის არსი

ეთნონაციონალურ-ეთნიკური დიფერენციაცია და იდენტურობა – არის სოციალური რეალობა, მაგრამ ისეთი რეალობა, რომელიც არ რჩება შეუცვლელი. თავისთავად ნაციონალური გრძნობა აერთიანებს ადამიანებს, რომლებიც ამბივალენტურები არიან. თითოეულ ადამიანს გააჩნია ეთნიკური პოტენციალი. მაგ: ჩვენ ვსაუბრობთ განსაზღვრულ ენაზე, გაგვაჩნია რასობრივი ნიშნები, მივეკუთვნებით ეთნიკურ საზოგადოებას, რომელსაც საკუთარი ისტორია გააჩნია და ა.შ. მაგრამ ეს ეთნიკური პოტენციალი მხოლოდ განსაზღვრულ პირობებში აქტიურდება. ამ პოტენციალის აქტუალიზაციის დონე, ნაციონალური გრძნობების ინტენსიურობა ბევრადაა დამოკიდებული პოლიტიკაზე, დაწყებული მისი გახსნილი ურთიერთობებით სხვა ერებთან ან პირიქით, საკუთარ პრობლემებზე კონცენტრირება, შინაგანი მტრის ძიება, რომელიც თითქოსდა რჩება მოცემული საზოგადოების სოციალური უბედურების პასუხისმგებლად. განსაზღვრულ პირობებში (საზოგადოების სისტემის კრიზისი, სახელმწიფოებრიობის დაშლა, ეთნიკური ჯგუფის სოციალური სტატუსის ცვლილება და ა.შ.) ხდება ეთნიკური ჯგუფის პოლიტიზირება, მისი როგორც მოტივირებული პოლიტიკური ძალის გამოყენება, მძაფრი პოლიტიკური საფუძვლების გამოჯვნა და როგორც პოლიტიკური მიზნების მიღწევის სა-

შუალება. ჩნდება ფენომენი, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში იძენს 'ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის" სახელწოდებას, რომელიც ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის აღმოცენების გარდაუვალი ფაქტორი ხდება. პოლიტიკური პროცესის მობილიზაციის 'გაშვებისათვის" აუცილებელია მოწინააღმდეგე მხარე. სასურველი მიზნის მისაღწევად ხელშემშლელი ფაქტორები (მხარეები), რადგან 'სოციალური კონფლიქტი არსებობს იმ შემთხვევაში, როცა ორი ან მეტი რაოდენობის მხარე დარწმუნებულია იმაში, რომ მათი მოლვაწეობის მიზანი შეუთავსებელია ან გააჩნიათ ჩვენს ინტერესებთან შეუთავსებელი ინტერესები და ღირებულებები".

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში რუსეთში, ისევე როგორც პოსტსაბჭოთა სივრცეში ეთნიკური ფენომენი ხდება პოლიტიკური წინააღმდეგობების მთავარი მიზეზი. ამ პროცესებში ეთნიკური თვითშემეცნების აქტუალიზაცია, მიმართულია ჯგუფური სოლიდარობის და ეთნიკური წინააღმდეგობებისაკენ. მ. გუბოლვის აზრით: ეთნიკური მობილიზაციის მნიშვნელოვანი ტენდენციები და პროცესების გამოვლენა რუსეთის ფედერაციას და საზღვარგარეთის რამდენიმე ქვეყანას შორის მიმდინარეობდა ორ – ინსტიტუციონალურ და პიროვნულ დონეზე, არსებულ სიტუაციაში უაღრესად მნიშვნელოვანი ამოცანა ელინდება. ისე როგორც რეფორმატორული და კონსერვატორული ძალების წინააღმდეგობების კვალდაკვალ, საზოგადოებრივი განვითარების ვარიანტების არჩევა მცირდება და წარმოიშობა ახალი საფრთხე – მეტ-ნაკლებად დემოკრატიული განვითარების გამომხატველი კურსიდან გადასვლა ავტორიტარიზმისაკენ, რომელ-

იც მოკლებულია ყოველგვარ იმედს ხალხის, მოქალაქეების თავისუფლებისა.

ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტი – სოციალურ-პოლიტიკური კონფლიქტის ერთ-ერთი ფორმაა, მაგრამ იმავდროულად გამოირჩევა საკუთარი სპეციფიკური მახასიათებლებით.

პირველ რიგში, ეთნიკური კონფლიქტების უმრავლესობას გააჩნიათ პოლიტიკური ასპექტები, დიდი თუ მცირე დოზით ისინი გვეელინებიან ეთნოპოლიტიკურ კონფლიქტებად. უნდა განვასხვაოთ ჰორიზონტალური ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები და ეთნიკურ ჯგუფებს შორის კონფლიქტები (კონფლიქტი უზბეკებს და თურქ-მესხებს შორის ან კონფლიქტი ყირიმულ თათრებსა და დანარჩენ ყირიმს შორის) და ვერტიკალური – ეს არის კონფლიქტი ეთნიკურ ჯგუფებსა და ხელისუფლებას შორის (მაგალითად: ჩეჩნეთის, ყარაბაღის, კოსოვოს კონფლიქტები). ეს განსხვავება საკმაოდ პირობითა, რამდენადაც ჰორიზონტალურ კონფლიქტებში ადრე თუ გვიან ერევა სახელმწიფო, როგორც მშვიდობისმყოფელი შუამავალი ან როგორც კონფლიქტის სუბიექტი.

მეორე რიგში, მნიშვნელოვანია ვიგულისხმოთ, რომ ერთ შემთხვევაში ეთნიკურობა შეიძლება იყოს 'სამხედრო ფორმა", პოლიტიკური ბრძოლის 'კომუფლაჟი". მაგალითად, ჩრდილოელი ხალხის 'ეროვნული თვითგამორკვევისათვის" ბრძოლა, რომელსაც მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში აწარმოებდნენ რუსეთის ჩრდილოეთ ავტონომიური რესპუბლიკის ლიდერები თავიანთი პოლიტიკური ძალაუფლების გაფართოებისათვის. სხვა შემთხვევაში შეიძლება საუბარი იყოს 'უკუღმა, პირიქით კომუფლაჟზე", როდესაც პოლიტიკური

ლოზუნგებისა და დეკლარირებული მიზნების მიღმა იმალება მძაფრი ეთნიკური კონფლიქტი.

მესამე – ეთნოპოლიტიკურ კონფლიქტებს ხშირ შემთხვევაში გააჩნიათ ბუნებრივი სტატუსი, მაგალითად: ასეთი კონფლიქტების ძირითადი მიზეზი ეთნიკური ჯგუფის პოლიტიკური სტატუსი ხდება, ამიტომაც კონფლიქტის დარეგულირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ხდება ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობების შეცვლა, რომლის შემდეგაც ერთ-ერთი მათგანის ეკონომიკური და პოლიტიკური სტატუსი სხვა ჯგუფების მიერ აღიქმება, როგორც გარდაუვალი. ამასთან კონფლიქტის მიზეზი, შეიძლება გახდეს არა მარტო ბრძოლა, სტატუსის ამაღლებისა და დისკრიმინაციის წინააღმდეგ, ასევე არსებული სტატუსის დაკარგვის საშიშროება.

მეოთხე – ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები – არა მარტო ინტერესების კონფლიქტი არის, არამედ იდენტურობის კონფლიქტებია. რამდენადაც კონფლიქტში მონაწილეობა უპირატესად ჯგუფურ მოტივებზეა დაფუძნებული აუცილებლად გვთავაზობს კონფლიქტში მონაწილე ადამიანის გამოყოფას ჯგუფისაგან, მის ეთნიკურ იდენტიფიკაციას. როგორც აღნიშნავს ამერიკელი პოლიტოლოგი ტ. გური:

'ეთნოპოლიტიკურ კონფლიქტებში ბრძოლა წარმოებს არა მხოლოდ მატერიალურ ან ძალაუფლებრივ პრობლემებზე, არამედ ჯგუფის კულტურის, სტატუსისა და იდენტურობის დაცვისათვის".

ეს ბადებს 'კულტურული ტრადიციების კონკურენციის" ფენომენს. ძალიან ხშირად მრავალეროვანი სოციუმის

ჩარჩოებში ბრძოლა ნაციონალურ ან ეთნიკურ ტრადიციებს შორის, ბრძოლა 'ისტორიული მემკვიდრეობისათვის" ან კონფლიქტები და სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლებს შორის. არსებობს მძაფრი მეტოქეობა რელიგიური, ეთნიკური მრავალკონფესურ ან მრავალეთნიკურ საზოგადოებაში, რელიგიური ტრადიციების ურთიერთწინააღმდეგობა და ა.შ.

მეხუთე, პოლიტიკურმა კონფლიქტმა თავისი განვითარების პროცესში შეიძლება შეიძინოს ეთნიკური ხასიათი. სხვადასხვა დონის პოლიტიკური ელიტების კონფლიქტები, მაგალითად სახელმწიფოებრივი და რეგიონალური, შეიძლება აღმოცენდეს როგორც რესურსული, მაგრამ მათი იგნორირებისა და მათი მოგვარების უიღბლო მცდელობების შემდეგ ისინი შეიძლება იდენტურ კონფლიქტებად გადაიქცნენ. ამასთან რაც უფრო დიდხანს გაგრძელდება კონფლიქტი, მით უფრო მეტი ადამიანი ჩაერთვება ამ კონფლიქტში.

მეექვსე – ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები მაღალი ხარისხის ირაციონალურობით გამოირჩევა, რომელიც აგრესიულობის დიდი პოტენციალით გამოიხატება, სიძულვილითა და ღვარძლით, რომელიც კონფლიქტის მონაწილე მხარეების ინტერესების და ურთიერთქმედების სტრატეგიების არჩევის რაციონალური ცნობიერების ჩარჩოებიდან გამოდის.

მეშვიდე ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის დინამიკის სპეციფიკური მახასიათებელი დაკავშირებულია მის ირაციონალურობასთან, ჩნდება კონფლიქტის ესკალაციის დიდი პოტენციალი და, როგორც წესი, მისი სწრაფი ესკალაცია.

მერვე ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტებისათვის დამახასიათებელია დესტრუქციული პოტენციალის სრული დომინირება კონსტრუქციულზე, რამდენადაც კონფლიქტის მონაწილეები, როგორც წესი, 'ფასეულობების კოორდინატების" სხვადასხვა სისტემებში არსებობენ.

მეცხრე – პრაქტიკულად ყველა შემთხვევაში ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტი მრავალფაქტორიანია, მათ გააჩნიათ კონფლიქტის რამდენიმე ობიექტი და პრობლემური ზონა, მაგალითად ტერიტორიული დავა, ეთნიკური ჯგუფის პოლიტიკური ან სოც-ეკონომიკური სტატუსი. ისეთი სოციალური რესურსი როგორიც განათლება არის, რთავს თავის თავში როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ სიმბოლურ შემადგენელს. ერთი მხრივ, განათლების ხელმისაწვდომობა დაკავშირებულია ჯგუფის წევრების სოციალური სტატუსის ამაღლებასთან. მეორე მხრივ – ეროვნული სკოლებისა და უნივერსიტეტების მრავალფეროვნება სიმბოლური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ეთნიკური საზოგადოებისათვის. საკუთარი უნივერსიტეტი ჯგუფის სიამაყის საგანია. არ არის შემთხვევითი, რომ უნივერსიტეტის დახურვა ხშირ შემთხვევაში ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზი ხდება, ან მისი ესკალაციის. ასე მოხდა 1990 წ. დასაწყისში სოხუმში (აფხაზეთი) და პრიშტინა (კოსოვო). ამიტომაც კრიტიკული რეფლექსიები ითხოვენ ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების როგორც ეკონომიკური, ისე კულტუროცენტრისტულ მოდელებს, რომლებიც კონფლიქტის წარმოქმნას ერთი 'გადამწყვეტი" ფაქტორით ხსნიან.

მეათე – ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების მიზეზები რთულად მოგვარებადია, რთულია დაკმაყოფილების გზების პოვნა, როგორც არამატერიალური რესურსებისა, ასევე სტატუსის ამაღლების მოთხოვნა, დაკარგული ტერიტორიების დაბრუნება, ეკონომიკური შესაძლებლობების გაფართოება, პოლიტიკური ძალაუფლებისადმი ხელმისაწვდომობა და ა.შ. ამიტომ უნდა ვისაუბროთ კონფლიქტის დარეგულირებაზე, 'გაყინვაზე" ან ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის დესტრუქციულად გადაქცევაზე, ვიდრე მის გადაწყვეტაზე.

ყოველივე ზემოთ თქმული საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის როგორც სოციალურ-პოლიტიკური კონფლიქტის ნაირსახეობა, სუბიექტები, რომლებიც ახდენენ საკუთარი თავისა და მოპირდაპირე მხარის ეთნიკურ კატეგორიებში იდენტიფიცირებას, რომლის შემადგენელიც არის ბრძოლა, პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის, საკუთარი ეროვნული სახელმწიფოს შექმნის სურვილით.

4.2. ეთნოპოლიტიკური მობილიზაცია, როგორც ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების ჩასახვისა და განვითარების ფაქტორი

'მობილიზაციის" საერთო გაგება ფართოდ იხმარება სოციოლოგიაში საზოგადოებრივ მოძრაობებში, და უბრალოდ პოლიტიკურ ლექსიკაშიც. ის აღნიშნავს მზადყოფნას მოქმედებებისათვის ან თვითონ მოქმედებებს. პოლიტოლო-

გიაში ტერმინი 'მობილიზაციის' არსი ახლოს დგას 'პოლიტიზაციის" ცნებასთან. კ. ჯენიკსი მობილიზაციას განსაზღვრავს, როგორც პროცესს, რისი საშუალებითაც ჯგუფი იღებს და იყენებს რესურსებს დასახული მიზნების მისაღწევად. რუსი ეთნოლოგი მ.ნ. გუბოგლი ეთნიკურობას უწოდებს დასახული მიზნების მიღწევის ორგანიზებულ საშუალებას, 'მობილიზირებული ეთნიკურობით".

თავის მხრივ 'რესურსები" არის მობილიზაციის პოტენციალი, ეგრეთ წოდებული საშინაო რესურსები (საშუალება, მეთოდები, ორგანიზაციის ფორმები, ლიდერობის სტილი, ჯგუფის მიერ გამოყენებადი იდეოლოგიების) და საგარეო რესურსები (სოც-ეკონომიკური და პოლიტიკური პირობები), რომლებიც დასახული მიზნების მიღწევის საშუალებას უწყობენ ხელს.

საშინაო და საგარეო რესურსების და ფაქტორების თავსებადობა, რომლებიც ხელს უწყობენ ან ეღობებიან, ხელს უშლიან მიზნების მიღწევას, ამერიკელი სოციოლოგების მიერ ჩ. ტილი, ს. ტეროუსა და სხვების მიერ შემოღებულ იქნა ცნება 'პოლიტიკური შესაძლებლობების სტრუქტურა", რომლებიც შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც რესურსების სტრუქტურა, რომლებიც ქმნიან საზოგადოებრივი მოძრაობების შექმნის ალბათობას, მათი საქმიანობის ფორმებს (კონფლიქტი თუ კონსესუსი) და ეფექტურობას.

პოლიტიკური მობილიზაციის პროცესის ანალიზი უნდა შედგებოდეს შემდეგი აუცილებელი ნიშნებისაგან:

1) რესურსების გამოვლენა, იმ რესურსების გამოვლენა, რომლებიც მობილიზაციის პროცესის დაწყებამდე ჯგუფის განკარგულებაში იყვნენ.

2) ამ რესურსების გამოყენების პროცესის ანალიზი.

3) რესურსების გაზრდის შესაძლებლობების ანალიზი.

ეთნოპოლიტიკური მობილიზაცია – ეს არის პროცესი, როლის საშუალებითაც ჯგუფი, რომელიც ერთ ეთნიკურ კატეგორიას განეკუთვნება, პოლიტიკური ძალაუფლების და ლიდერობის მოსაპოვებლად მანიპულირებს მეორე ეთნიკურ ჯგუფთან ან სახელმწიფოსთან ეთნიკური წეს-ჩვეულებებით, ფასეულობებით, მითებითა და სიმბოლოებით პოლიტიკური მიზნებისათვის, იყენებენ მათ როგორც მთავარ რესურსს საერთო იდენტურობისა და სახელმწიფო პოლიტიკური ორგანიზაციის მოპოვებისათვის.

'პოლიტიკური შესაძლებლობის სტრუქტურაში" პირველი კომპონენტი ეთნოპოლიტიკური მობილიზაცია შეიძლება ვუწოდოთ ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის საშინაო რესურსების გამოყენების პროცესს. ეს პროცესი, როგორც წესი, ეტაპებად მიმდინარეობს.

პირველი ეტაპი – ტრადიციების კონსტრუირება და 'ეროვნულობის" მობილიზაცია. ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის ეს ეტაპი გვთავაზობს ინტელექტუალების მიერ ტრადიციების, წეს-ჩვეულებების, სიმბოლოების და განსაკუთრებით ენის აღდგენასა და რეკონსტრუირებას. ამ ფასეულობების ფართო მასებში პოპულარიზაცია და გავრცელება განსაკუთრებული ეთნიკური, ეროვნული იდენტურობის მოსაპოვებლად.

მეორე ეტაპი – ეთნიკური/ნაციონალური მემკვიდრეობის პოლიტიზირება. ამ ეტაპზე ეთნიკური საზოგადოების ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობა, ენაც კი, იძენენ

პოლიტიკური რესურსის ფუნქციებს. ეთნიკურობის ინსტიტუალიზაცია ხდება. იწყება ეროვნული მოძრაობის ფორმირების პროცესი, ეს პროცესი გამოიყენება პოლიტიკურ ბრძოლაში. ის რაც ადრე ტრადიციულად ითვლებოდა, ახლა კულტურული და პოლიტიკური ბრძოლის იარაღი ხდება ეროვნული სახელმწიფოს აღდგენისა და მოპოვებისათვის. ამასთან, თაობიდან თაობას გადაცემული ისტორია არის მხოლოდ 'ნედლეული", რომელიც საფუძვლად უდევს ნაციის ჭეშმარიტი (უტყუარი) ისტორიის კონსტრუირებას. ხდება 'სიძველის ხატების" ფორმირება, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ეროვნული თვითშეგნებისათვის. ერის ადრინდელი ისტორია ახლა ნაციონალურ კატეგორიებში განისაზღვრება. ამ ეტაპზე ჯგუფურ აზროვნებაში ვლინდება შინაგანი ეთნოპოლიტიკური არასრულფასოვნება, ან 'მსხვერპლი" ერის კომპლექსი. ამის საფუძველზე ხდება ეთნოპოლიტიკური ელიტების ფორმირება და იმ ეთნიკურ საზოგადოებაში ინსტიტუალიზაცია, რომელსაც არ გააჩნია ეთნიკური ელიტა. სხვა სიტუაციებში წარმოქმნილი ეთნიკური მოძრაობის ლიდერებმა შეიძლება განახორციელონ აქტიური შესაბამისი ხელისუფლების (სახელმწიფოს შემადგენელი რეგიონი) ეთნიკური პრობლემების დაინტერესების მიზნით, აიძულონ აღიარონ და მიიღონ ის, როგორც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური რესურსი. ამგვარად ეთნიკური ფაქტორი ხდება პრობლემა არსებული ხელისუფლებისათვის.

მესამე ეტაპი – 'ეთნიკური წმენდა". ეთნიკურ საზოგადოებას, მის კულტურას ამ ეტაპზე აქცევენ, აქცევენ აბსოლუტურ საკრალურ ფასეულობად, რომელიც უნდა დაიცვან სხვა კულტურების და ჯგუფების ზეგავლენისაგან. ის

ნებისმიერი ძალით უნდა დარჩეს ფასეულობა, მასსა და სხვებს შორის უნდა გატარდეს მკვეთრი საზღვარი. ამ სიტუაციაში ეთნონაციონალიზმისათვის დამახასიათებელი საერთო წარმომავლობის იდეა იღებს კონფრონტალურ ხასიათს. ეთნოცენტრიზმი ლოგიკურად 'ეთნიკური სისუფთავის" მოტივს ექვემდებარება.

ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის სამფაზიანი სქემის მსგავს სქემას გეთავაზობს ჩეხი მეცნიერი გროზი. ფაზა A (ნაციონალური) ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში კაპიტალიზმის დამკვიდრების და რაციონალური მოძრაობის აღმოსავლობის აღწერისას. პირველი (ფაზა A) ხასიათდებოდა ცალკეულ პატრიოტულად განწყობილი იდეოლოგების გამოჩენით, რომლებიც თავიანთი ერის, კულტურის და ისტორიის პრობლემებზე მუშაობდნენ. ნაციონალური მოძრაობის აღმავლობამ გამოიწვია ნაციონალურ-პატრიოტული აგიტაცია (B ფაზა), როდესაც ნაციონალური ინტელიგენციის აქტივობა ხდებოდა საზოგადოებრივი ცნობიერების ფაქტი. ოპტიმალურ შემთხვევებში ეს ევოლუცია სრულდება მასობრივი ნაციონალური მოძრაობის წარმოქმნით, რომლებიც ეროვნული სახელმწიფოს შექმნის იდეით გამოდიოდნენ (C ფაზა).

გროხის აზრით, ეთნიკურ განვითარებაზე ყველაზე მეტად მოქმედებს ' ფაზა". გროხის მიერ წარმოდგენილი თეორიული სქემა გახდა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისათვის ერის ჩამოყალიბების ორიენტირი.

როგორც უკვე იყო აღნიშნული, ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი კომპონენტია – 'მობილიზაციის საშინაო რესურსები".

ს. ოლზაკი და ჯ. ნეიჯელი გამოყოფენ ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის პროცესზე მოქმედ ფაქტორებს, რომლებიც საზოგადოებაში სოციალ-ეკონომიკური ცვლილებებს განაპირო-ბებენ.

ა) სოციუმის ურბანიზაცია, რომელიც ამძაფრებს საცხოვრებლად რაიონიდან ქალაქში გადასული სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის კონკურენციას.

ბ) ინდუსტრიალიზაცია, კონკურენციის გამძაფრება სამუშაო ადგილებზე.

გ) პერიფერიული რაიონების ეკონომიკური განვითარება ან პერიფერიებზე ეკონომიკური ზრდისათვის ახალი რესურსების აღმოცენება, კომპაქტური ეთნიკური პოპულაციებით დაკავებული, ეს, როგორც წესი, საფუძველს უდებს ეთნიკური პოლიტიკური პარტიებისა და მოძრაობების აღმოცენებას.

დ) ბოლოს, მობილიზაციას ადგილი აქვს ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის დროს – ეთნოსის პოლიტიკური სტატუსის რადიკალური ცვლილება ზემოქმედებს ეთნიკურ ცნობიერებაზე და გარდაუვალს ხდის მასობრივ ეთნოპოლიტიკურ მოძრაობას.

რუსი მკვლევარი სიკევიჩი ამ სიას ავსებს ე.წ. 'ეთნიკური რისკით", რომელსაც განმარტავს ეთნიკური ფაქტორის ნეგატიურ ზემოქმედებას სოციალური სისტემის მდგრადობაზე.

ეს შემადგენელია

1. ტერიტორიების ეთნიკური შემადგენლობა, სახელმწიფოს ტიტულოვანი მოსახლეობის ან რეგიონის ეთ-

ნიკური უმრავლესობის ურთიერთობა ეროვნულ უმცირესობებთან.

2. ეთნოტერიტორიული პრეტენზიების სხვადასხვაობა, განსაკუთრებით როდესაც ხდება მათი გამოყენება სახელმწიფოს პოლიტიკური ინსტრუმენტის სახით.

3. ადამიანთა უფლებების დარღვევა, სამოქალაქო უფლებების დარღვევა ეთნიკური ნიშნით ან ეროვნული უმცირესობის ნიშნით (სახელმწიფო ენის ცოდნა და სხვა).

4. ეროვნული უმცირესობის მისწრაფება ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვითგამორკვევი-სათვის, განსაკუთრებით თუ ეს ანკლავი ემეზობლება მცხოვრები ძირითადი ეთნოსის ტერიტო-რიას.

5. მეზობელი ეთნიკური საზოგადოების ეთნოკულტურული და კონფესიური განსხვავე-ბები.

6. ნახევრადეთნიკური საზოგადოების პირობებში ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობის კურსი.

ეს მისია, .აუცილებელია განვავრცოთ შემდეგი 'ეთნიკური რისკის" შემადგენლობით:

7. ლეგიტიმურობის ხარისხი, სახელმწიფო მმართველობის ეფექტურობა და სტაბილურობა, 'ცენტრალური" მმართველი პოლიტიკური ელიტის ორგანიზებულობა.

8. საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ხასიათი და შემადგენლობა.

9. საგარეო გავლენა, საგარეო დახმარების იმედი და პირიქით, გაკიცხვის შიში, მაგალითად, მსოფლიო თანამეგობრობა ზემოქმედებას ახდენს ეროვნული მოძრაობის ლიდერების ქმედებებზე.

10. ტერიტორიული მდგომარეობა. თუ რესპუბლიკას ან ეთნიკურ საზოგადოებას არ გააჩნია საზღვრები, ის მიზნად ვერ დაისახავს სეცესიას რადიკალური სეპარატიზმს. საბჭოთა კავშირში შემავალი რესპუბლიკები, ყოფილი იუგოსლავიის ქვეყნები, ისევე როგორც აფხაზეთი, სამხრეთ ოსეთი, ყარაბაღი, ჩეჩნეთი გააჩნიათ საგარეო საზღვრები. ასეთი საზღვრების არარსებობა ზღუდავს სეპარატიზმის ესკალაციას და აძლევს მშვიდობიანი, კონსტიტუციური გადაწყვეტილებების მიღების სტიმულირების საშუალებას.

11. პოტენციური კონფლიქტური რეგიონის გეოპოლიტიკური მნიშვნელობის შეცვლა (გაზრდა). გეოპოლიტიკური ფაქტორი კონფლიქტის მონაწილე მხარეებისათვის გახდა მიზნების მიღწევისა და კონფლიქტის ბაზების გაფართოების ინსტრუმენტი. საერთაშორისო მხარდაჭერა ბაზების გაფართოების ინსტრუმენტი. საერთაშორისო მხარდაჭერა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რესურსია ეთნიკურ კონფლიქტებში, ყველაზე მნიშვნელოვანი სეპარატიზმზე აღმოცენებული კონფლიქტებია. კავკასიას დასავლურ ანგლო-ამერიკულ კვლევებში სულ უფრო აიგივებენ ახლო აღმოსავლეთთან (Middle East), უფრო ზუსტად, როგორც 'ახლო" ან 'დიდი" ახლო აღმოსავლეთი, ეს კი რადიკალურად ცვლის რეგიონის გეოპოლიტიკურ კონსტრუქციას. დაჩქარდა რუსეთის გამოძევების პროცესი ამ გეოპოლიტიკური არეალიდან, რაც გავლენას ახდენს სამხრეთ კავკასიაში ეთნოპოლიტიკურ სიტუაციაზე. ამიტომ მოსალოდნელია არა მარტო გამძაფრება, არამედ მოცემულ რეგიონში არსებული ყველა ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის ინტერნაციონალიზაცია.

12. საზოგადოების სოციალ-ეკონომიკური დაყოფა (კლასობრივი, სტატუსობრივი), რაც ღებულობს ეთნიკურ ფორმას, ასევე ზრდის კონფლიქტურ პოტენციალს, რამდენადაც სოციალ-ეკონომიკური ძალაუფლება ემყარება ეთნოპოლიტიკურ ძალაუფლებას და ემატება ეთნოკრატიის ელემენტები. ინტელექტუალური რესურსი უზრუნველყოფს დაპირისპირებულ მხარეებს შორის ურთიერთობის ცივილიზებულ ხასიათს, საერთო ინტერესების გათვალისწინებას, კომპრომისის შესაძლებლობა, მაგრამ რიგ შეიარაღებულ ეთნოპოლიტიკურ კონფლიქტებს წინ უსწრებდა ისტორიკოსებისა და მეცნიერების დავები. ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტში, 1990 წელს წინ უსწრებდა დავა იმის შესახებ, თუ რა ენაზე იყო შესრულებული წარწერა უძველეს ძეგლებზე, მონაწილეობას ღებულობდნენ ვლადისლავ არძინბა (განათლებით – ისტორიკოსი) და ზვიად გამსახურდია (ფილოლოგი). ასეთივე დავა უსწრებდა წინ კონფლიქტებს მთიან ყარაბაღსა და კოსოვოში.

13. განათლებული ადამიანების გარდაქმნა.

14. რეგიონებიდან მასობრივი მიგრაცია – სერიოზული რასობრივი და კულტურული განსხვავებებით. ამ პრობლემას შეეჯახნენ დასავლეთის განვითარებული ქვეყნები, რუსეთშიც არსებობს იგივე პრობლემა.

ეს სია არ არის ამომწურავი და შეიძლება მისი განვრცობა, მაგრამ ამ ფაქტორების სახესხვაობა – გარდაუვალს ხდის ეთნოპოლიტიკურ მობილიზაციას და კონფლიქტის ესკალაციას. 'საგარეო რესურსების" მოცემული ჩამონათვალიდან, ყველა სოციუმის მოდერნიზაციის შედე-

გად გაჩნდა, დღეს კი ეკონომიკური და კულტურული გლობალიზაციის პროცესთან ერთად ღრმავდება.

პირველ რიგში მოდერნიზაციის პროცესები, ეთნოპოლიტიკური მობილიზაცია და ერის ფორმირება ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. მეორე ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის საბოლოო მიზანი (ხშირ შემთხვევაში არის ერი-სახელმწიფო). მესამე – პოლიტიკური პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ სოციალური, ეროვნული, რელიგიური და ეთნიკური მოთხოვნების ერთობლიობა – მასების ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციის უფრო ეფექტური საშუალებაა, ვიდრე ნაციონალისტური ლოზუნგები. მეოთხე – მასობრივი ეთნიკური მობილიზაციის შემთხვევაშიც მოსახლეობის გამოსვლა, ვიღაცის ან რაღაცის წინააღმდეგ არის მხოლოდ გავრცელებული პოლიტიკური მითი. მეექვსე – ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციისა და კონფლიქტების სხვადასხვა ვარიანტები შეიძლება აღმოვაჩინოთ ახალ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებში, ყოფილ საბჭოთა კავშირის შემადგენელ რესპუბლიკებში. როგორც ტიშკოვი აღნიშნავს, პოსტსაბჭოთა სივრცის ყველა ქვეყანა აგრძელებს ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობას 'ტიტულოვანი" ეთნიკური საზოგადოების სახელით და ქვეყნის დანარჩენ მოსახლეობას ანიჭებენ არა ნაციის წევრის სტატუსს ან არც კი არიან ამ სახელმწიფოს მოქალაქეები. ეს ეთნიკური გამონაკლისს პოლიტიკა, თუმცა შეიძლება მას ოფიციალურად ზოგიერთ ქვეყანაში უწოდებდნენ 'ინტეგრაციის პოლიტიკას" (ფაქტობრივად ასიმილაცია ან ჯგუფის სტატუსს არ აღიარებს), გახდა ძირითადი შინაგანი გამოწვევა არსებული სამოქალაქო პოლიტიკური თანამეგობრობის.

4.3. ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების დარეგულირების თავისებურებანი

ეთნოპოლიტიკური მობილიზაციასთან ერთად შესაძლებელია ეთნოპოლიტიკური დემობილი-ზაცია. ამ დროს მნიშვნელოვან როლს თამაშობს:

– დროის ფაქტორი: მასობრივ ორიენტაციაში და ხალხის წარმოდგენებში ეთნოპოლიტი-კური წესების მოკლევადიანი დომინირება.

– სუბიექტური ფაქტორი – პოლიტიკური ელიტის კომპრომისზე წასელის მზადყოფნა, წარმოქმნილი კრიზისის დროული გადაჭრა და ა.შ.

ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის დარეგულირების 5 ძირითადი ხერხი არსებობს:

1. კონსოციაცია – ეთნიკური ჯგუფების ინკორპორაცია და, უპირველეს ყოვლისა, ელიტების სახელმწიფოს პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ სტრუქტურებში.

2. სინკრეტიზმი – ეთნიკური მრავალფეროვნება, ფაქტობრივად ეთნიკურობის დეპოლიტი-ზაციის პირობებში.

3. ფედერალიზაცია – ხელისუფლების დეცენტრალიზაცია და მისი დაყოფა ვერტიკალურად, ძალაუფლების გადაცემა რეგიონალური, ფაქტობრივად ეთნიკურ საზოგადოებას.

4. მოქალაქეობის მინიჭება არა სისხლით, არამედ დაბადებით, რაც ნებისმიერ ადამიანს აძლევს საშუალებას მოქალაქეობის მინიჭებისა, რომელიც დაიბადა ეროვნული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე.

სიმბოლიკური პოლიტიკა – საერთო ისტორიული სიმბოლურის, საერთო გმირების ძიება.

იმისათვის, რომ წარმატებას მიაღწიო ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის დარეგულირებაში, საჭიროა მთელი რიგი წინასიტყვაობისა. ეთნიკურობა უნდა იყოს მაქსიმალურად დეპოლიტიზირებული, მას პრიორიტეტად ადამიანის უფლებები და პიროვნების თავისუფლება უნდა ჰქონდეს. ნაციონალიზმი არ უნდა გადავიდეს ეთნონაციონალიზმში, პოლიტიკურ ურთიერთობათა სისტემაში ეთნიკურმა ფაქტორმა არ უნდა ითამაშოს მნიშვნელოვანი როლი, არამედ პოლიტიკური სფეროდან საერთოდ უნდა გამოირიცხოს.

უნდა გახსოვდეს, რომ ღია ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების არდაშვება, მათი დარეგულირების პრევენციული ზომები უფრო ეფექტურია, ვიდრე მხარეების კონსტრუქციული ურთიერთობების ფორმირება. თუმცა მრავალეთნიკური ქვეყნების უმრავლესობისათვის ამ პრინციპების რეალიზაცია – შორეული მომავლის საქმეა.

თავი 5.
რელიგიური ფაქტორი პოლიტიკურ კონფლიქტებში

თანამედროვე მსოფლიოში არსებობს უამრავი რელიგია და რელიგიური რწმენა. ისეთი მსოფლიო რელიგიების ასაკი როგორიც არის ქრისტიანობა და ბუდიზმი, იუდაიზმი ითვლის ათასწლეულებს. კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე რელიგია რჩებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების მნიშვნელოვან შემდგენელ ელემენტად. სულიერი ორიენტირების, საყრდენი წერტილების ძიებას მივყავართ თანამედროვე მსოფლიოში რელიგიური ფაქტორის ზრდამდე. ეს უფრო მეტად დაკავშირებულია იმაზე, რომ რელიგია არის უმნიშვნელოვანესი სოციალური ინსტიტუტი, რომელიც შეიცავს სოციალურ სისტემების ნორმებს, ღირებულებებს, ჩვეულებებს, რწმენას, რიტუალებს, ქცევის სტანდარტებს.

ცნება რელიგიის მრავალი განმარტება არსებობს. სოციოლოგიურ მეცნიერებაში შეიძლება გამოვყოთ ამ რელიგიის განსაზღვრების ორი ძირითადი მიდგომა – შინაარსობრივი და ფუნქციონალური. შინაარსობრივ მიდგომაში ყურადღება ეთმობა რელიგიის არსს. ცნობილი ფრანგი სოციოლოგი ე. დურკეიმი აღნიშნავდა, რომ რელიგია დაკავშირებულია 'წმინდა საგნებთან". ის კოლექტიური საქმიანობა, რომელშიც ჩართულია სოციალური ჯგუფი. ასე რომ, რელიგია უნდა განვიხილოთ, უპირველეს ყოვლისა, როგორც სოციალური ფენომენი, რომელსაც შესწევს სა-

ზოგადოების გაერთიანების უნარი. ფუნქციონალური მიდგომა დაკავშირებულია რელიგიური ქმედებებისათვის დამახასიათებელი თვისებების შესწავლით. ფუნქციონალური თეორიის თანახმად, ნებისმიერ მტკიცებულებასა და რწმენაში, რომელშიც ადამიანური ცხოვრების ფუნდამენტური საკითხები წყდება შეიძლება ვუწოდოთ რელიგია. ამ მიდგომის ფუძემდებლად ითვლება მაქს ვებერი. მის გამოკვლევებში შესწავლის ობიექტია პიროვნება, რომელიც თავისი ღირებულებებით გავლენას ახდენს რელიგიაზე.

ამ მიდგომის საფუძველზე ფორმულირდება რელიგიის საერთო სოციოლოგიური განმარტება – რელიგია ეს არის ფენომენი, რომელიც აერთიანებს კულტურულ, სოციალურ და პიროვნულ სისტემებს ერთიან ორგანიზაციულ სტრუქტურაში, რომელიც ახდენს გავლენას საზოგადოების შეცვლასა და განვითარებაზე. რელიგია არის საზოგადოებრივი ცხოვრების ორგანული ნაწილი, ადამიანთა სოციუმის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე კავშირები რელიგიასა და საზოგადოებას შორის ვარირებს. რელიგია ასევე შედის კულტურის გაგებაში – ერთი მხრივ რელიგიური ცხოვრების ტიპი დაკავშირებულია განსაზღვრული რეგიონის კულტურასთან, მეორე მხრივ კულტურა ერწყმება რელიგიას და ფუნქციონირებს მის საფუძველზე.

რელიგიას, როგორც სოციალურ ინსტიტუტს აქვს საკუთარი სტრუქტურა. რელიგიური სწავლება, რომელიც ჩვეულებრივ ფიქსირებულია წმინდა წერილში წარმოადგენს რელიგიის მნიშვნელოვან ნაწილს. ქრისტიანულ რელიგიაში ასეთი წმინდა წერილი არის 'ბიბლია", ისლამში 'ყურანი". რელიგიური სტრუქტურის ცენტრში არის კულტი –

რიტუალების სისტემა, რომელიც სამღვდელოებისა და მორწმუნეების მიერ ზებუნებრივ ძალებთან ურთიერთქმედების მიზნით ხორციელდება. ასეთი სახის რიტუალებს განეკუთვნება საეკლესიო მსახურება: ლოცვები,მსვლელობები, ქადაგებები. რელიგიის სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ეკლესიას – რელიგიურ ორგანიზაციას, რომელიც მორწმუნეებს აერთიანებს. საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ეკლესია განსხვავებულ ფუნქციებს ასრულებდა, მაგრამ მისი როლი ყოველთვის დიდი იყო.

ისევე როგორც სხვა დანარჩენი ინსტიტუტი, რელიგიაც ასრულებს საზოგადოებაში განსაზღვრულ ფუნქციებს. შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი ფუნქციები:

1) მსოფლმხედველური. რელიგია გვიჩვენებს აბსოლუტებს, რომელთა დახმარებითაც შეიცნობა მსოფლიო და ხდება საზოგადოების შეფასება.

2) კომპენსატორული. რელიგია და რელიგიური რწმენა ავსებს შეზღუდულობას, ეხმარება ადამიანებს საკუთარი უსუსურობის განცდის გათავისუფლებაში, ხსნის ფსიქოლოგიურ დაძაბულობას.

3) კომუნიკაციური. კომუნიკაციის ორი დონე გამოიყოფა: 1) მორწმუნეების ურთიერთობა ერთმანეთთან. 2) მორწმუნეების ურთიერთობა ღმერთთან ლოცვით.

4) მარეგულირებელი. ღირებულებების, ნორმების, ტრადიციების,სტერეოტიპების,წეს-ჩვეულებების მეშვეობით ხდება. ინდივიდებისა და ჯგუფების საქმიანობის მართვა.

5) ინტეგრირებული. რელიგია ახდენს ამა თუ იმ საზოგადოებრივ ფაქტორზე სტაბილურობის შენარჩუნებას.

6) კულტურის გამტარებელი. რელიგია არამარტო უწყობდა ხელს კულტურის განსაზღვრული ფენების განვითარებას (ხატწერა, დამწერლობა, ხელოვნება), რამედ ახდენდა ამ მემკვიდრეობის თაობიდან თაობაზე გადაცემას.

7) ლეგიტიმური. რელიგიამ შეიძლება მოახდინოს ზოგიერთი საზოგადოებრივი წესების, ინსტიტუტების, ურთიერთობების, ნორმების ლეგიტიმაცია.

რელიგია ზემოქმედებს სახელმწიფოსა და პოლიტიკაზე, ეროვნებათშორის ურთიერთობებსა დაა ეკონომიკაზე, საზოგადოებასა და ოჯახებზე ინდივიდების, ორგანიზაციების, ჯგუფების მეშვეობით. მაგრამ რელიგიის ზემოქმედება იცვლება საკრალიზაციისა და სეკულარიზაციის პროცესებთან ერთად. საკრალიზაციის პროცესი აღნიშნავს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეკლესიის როლის გაზრდას, მაშინ როცა სეკულარიზაციის პროცესი ნიშნავს საზოგადოებრივი ინსტიტუტების გათავისუფლებას საეკლესიო გავლენისაგან.

5.1. რელიგია და პოლიტიკა

საზოგადოებაში კითხვა რელიგიისა და პოლიტიკის თავსებადობის შესახებ არა არის მარტივი. რა არის პოლიტიკა? ამ ცნების ერთიანი განმარტება არ არსებობს. ძვ. ბერძენი ფილოსოფოსი პლატონი თვლიდა, რომ პოლიტიკა განსაზღვრავს როგორც ძალაუფლებისაკენ სწრაფვას. ცნობილი გერმანელი სახელმწიფო მოღვაწე და დიპლომატი ბისმარკი პოლიტიკას განმარტავს როგორც შესაძლებლობე-

ბის ხელოვნებას. ერთი მხრივ პოლიტიკა აწესრიგებს საზოგადოებრივ ცხოვრებას, არეგულირებს ურთიერთობებს სოციალურად დიფერენცირებულ საზოგადოებაში. მეორე მხრივ, პოლიტიკა არის სწრაფვა ძალაუფლებისაკენ განსხვავებული სოციალური ჯგუფებისა და ცალკეული ინდივიდების ძალაუფლების განხორციელებაში მონაწილეობას მივყავართ იქამდე, რომ პოლიტიკის სფერო ეს არის პოლიტიკური ბრძოლის, კონფლიქტების და კონკურენციის სფერო.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, რელიგია საზოგადოებაში ასრულებს მარეგულირებელ ფუნქციას, ცდილობს უზრუნველყოს თანასწორობა და მშვიდობიანი თანაცხოვრება. ბევრ რელიგიაში შეიძლება აღმოვაჩინოთ კავშირი პოლიტიკურ და საეკლესიო ძალაუფლებას შორის. საუკუნეების განმავლობაში ტრადიციული მუსლიმანური სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელი იყო სახელმწიფო და საეკლესიო ძალაუფლების შერწყმა. სახელმწიფოს მეთაური ხალიფა-ფადიშაჰი ითვლებოდა.

'მუჰამედის" მოციქულად უმაღლესი სამღვდელოება ასრულებდა პოლიტიკურ მრჩევლის როლს, სისხლისა და სამოქალაქო სამართალი აღმოცენებული იყო რელიგიურ კანონებზე – შარიათზე. საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო: ოჯახი, კულტურა, სამართალი, პოლიტიკა – განიცდიდნენ ისლამის ზეწოლას. რაც უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ქვეყნის ცხოვრებაში რელიგიური ფაქტორი, მით უფრო დიდ ზეგავლენას ახდენდა ის სახელმწიფოზე.

შეიძლება გამოვყოთ სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის სამი ძირითადი ისტორიული ტიპი.

1) ასე მაგალითად, მეთოთხმეტე საუკუნეში ფრანგი მეფის ფილიპე VI-ის ბრძანებით რომაელი პაპების რეზიდენცია გადატანილ იქნა ქ. ავინიონში, რომელიც საფრანგეთის ტერიტორიაზე მდებარეობდა. ფრანგი მონარქები პაპებს პოლიტიკური მიზნებისათვის იყენებდნენ. ეს პერიოდი, რომელიც 1309-1377 წლამდე გრძელდებოდა 'ავინიონის ტყვეობად" იწოდება.

2) სახელმწიფოს დაქვემდებარება ეკლესიისადმი. ტრადიციულ ისლამურ სახელმწიფოებში სამღვდელოება ასრულებდა უმაღლესი ხელისუფლების ფუნქციებს, რომლებიც ბოლომდე აკონტროლებდნენ პოლიტიკურ სფეროს.

3) ეკლესიისა და სახელმწიფოს ერთობლივი ჩაურევლობა. ასეთი სიტუაცია დამახასიათებელია თანამედროვე დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისათვის.

თანამედროვე დასავლურ საზოგადოებაში სახელმწიფო და რელიგია არსებობენ ერთმანეთის პარალელურად. რელიგია უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი ღირებულებების აღმოცენას და მათ მხარდაჭერას, მათ შორის პოლიტიკურიც, რაც გაელენას ახდენს საზოგადოების დამოკიდებულებას კანონებსა და ხელისუფლებაზე. რელიგიური ორგანიზაციები აქტიური იდეოლოგიური საქმიანობით იღებენ მონაწილეობას პოლიტიკურ პროცესებში.

რელიგიისა და პოლიტიკის ასეთი ურთიერთქმედება განპირობებულია იმით, რომ რელიგიური რწმენა ადამიანთა უმრავლესობისათვის არის ეროვნული კულტურის ნაწილი და განუყოფელია მათი ცხოვრების წესისაგან.

თანამედროვე მსოფლიოში შეიძლება ვისაუბროთ რელიგიისა და პოლიტიკის ურთიერთქმედების სამ ძირითად ფორმაზე.

პირველ რიგში, რელიგიის გამოყენება პოლიტიკური მიზნებისათვის. მაგ. 1991 წელს ერაყის ლიდერმა სადამ ჰუსეინმა კუვეიტზე თავდასხმა ახსნა იმით, რომ კუვეიტის სამეფო ოჯახი არ იქცეოდა ისლამის ნორმების შესაბამისად.

მეორე, რელიგიის ზეგავლენა პოლიტიკაზე. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ეკლესია ცდილობს კანონმდებლობაზე ზემოქმედების მოხდენას საერთო მიღებული დემოკრატიული არხების მეშვეობით ისეთ სახელმწიფოებში, როგორიც არის ესპანეთი, პორტუგალია, იტალია – ეკლესია სახელმწიფოსთან კამათობს ოჯახისა და განათლების საკითხებზე.

მესამე, პოლიტიკური ინსტიტუტების საკრალიზაცია. მაგალითად, შეიძლება მოვიყვანოთ იაპონია, სადაც ეროვნული რელიგია სინტოიზმი – იაპონური პოლიტიკური ინსტიტუტების სულიერი საფუძველია.

თანამედროვე მსოფლიოში რელიგია ისევ აგრძელებს იდეოლოგიური ფუნქციების შესრულებას, რაც ახდენს მის პოლიტიზირებას. ძალიან ხშირად განსაკუთრებით მესამე მსოფლიოს ქვეყნებში, სადაც სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური უკმაყოფილება რელიგიური მღელვარებების ფორმით გამოიხატება. ასეთ შემთხვევაში რელიგია შეიძლება გამოვიდეს თანამედროვე იდეოლოგიების ალტერნატივად, კონსერვატიზმი ლიბერალიზმი და სოციალიზმი. როგორც უკვე ზემოთ ითქვა, რელიგიური რწმენა ნაციონა-

ლური კულტურის ორგანული ნაწილია. გლობალიზაციის პროცესებს, რომლებიც ტრადიციული საზოგადოების ვესტერნიზაციას ითვალისწინებენ, ნაციონალური ტენდენციების გაძლიერებამდე მივყავართ, რელიგია ამ შემთხვევაში ნაციონალისტური პროგრამების მნიშვნელოვანი ნაწილი ხდება.

5.2. რელიგიური კონფლიქტები თანამედროვე მსოფლიოში

არსებობს რიგი ფაქტორები, რომლებსაც რელიგიური კონფლიქტების აღმოცენება შეუძლია. ეს ფაქტორებია: სახელმწიფოთა ნახევრად კონფესიული ხასიათი. ასეთი ფაქტორის მოქმედების ნათელი მაგალითია – სიტუაცია ლიბანში. ლიბანი უნიკალური ქვეყანაა კონფესიების შემადგენლობით, მასში თანაცხოვრობდა ოცზე მეტი რელიგიური დაჯგუფება.

მოსახლეობის ნახევარზე მეტს მუსლიმანები შეადგენენ (სუნიტები, შიიტები, დრუზები) ლიბანელი არაბების 25% ქრისტიანი-მარონიტები არიან. ლიბანში ცხოვრობენ სომხები და ბერძნები, რომლებიც ქრისტიანობის მიმდევრები არიან, პალესტინელი ლტოლვილები მუსლიმანები არიან. საუკუნეების განმავლობაში თითოეული რელიგიური გაერთიანება ცდილობდა შეენარჩუნებინათ თავიანთი განსაკუთრებული ხასიათი, ამასთან კლანის მიმართ ლოიალობა უფრო მაღალ იდგა, ვიდრე სახელმწიფოს ერთგულება. 1943 წ. როდესაც ლიბანი სუვერენული სახელმწიფო

გახდა, მიღებულ იქნა ნაციონალური პაქტი, რომელიც ითვალისწინებდა უმაღლესი თანამდებობების გადანაწილებას რელიგიური გაერთიანების წევრობის მიხედვით (რესპუბლიკის პრეზიდენტი – ქრისტიანი, პრემიერ-მინისტრი – სუნიტი მუსლიმანი, პარლამენტის თავმჯდომარე – შიიტი მუსლიმანი) ქრისტიანმა მარონიტებმა, რომლებიც ტრადიციულად შეადგენენ ლიბანელი მოსახლეობის მეტ-ნაკლებად გავლენიან ნაწილს, ძალაუფლების ასეთი გადანაწილების შედეგად გაიმყარეს პოზიციები ქვეყანაში, რამაც გამოიწვია მუსლიმან მოსახლეობაში უკმაყოფილება. 1958 წ. გაერთიანებული არაბეთის საამიროს შექმნამ გააააქტიურა ლიბანში მუსლიმანთა საქმიანობა, რამაც საქმე მიიყვანა შეიარაღებულ კონფლიქტამდე. 1960 წ. ლიბანი ჩათრეულ იქნა არაბეთის კონფლიქტებში, ექვსდღიანი ომის შედეგად 1967 წ. პალესტინელ და იორდანელ ლტოლვილთა ნაკადის შემდეგ ის გახდა ისრაელის საწინააღმდეგო პოლიტიკური ორგანიზაციების ერთ-ერთი მთავარი ცენტრი. 1975-76 წ. შეჯახებები ქრისტიანებსა და მუსლიმანებს შორის გადაიზარდა სისხლისმღვრელ სამოქალაქო ომში. მუსლიმანთა კოალიციაში შევიდა პალესტინის განთავისუფლების ორგანიზაცია (ოოპ), მარონიტი ქრისტიანების დასახმარებლად გამოვიდა ისრაელი. არაბეთის სახელმწიფოთა ლიგის შუამავლობის შედეგად ქვეყანაში სიტუაცია დარეგულირდა, ლიბანი-ისრაელის საზღვარზე შეიქმნა ბუფერული ზონა. 1982 წელს ისრაელის ჯარები შეიჭრნენ დასავლეთ ლიბანის ტერიტორიაზე, პალესტინური ორგანიზაციის გამოსაძევებლად და სიტუაციის დარეგულირების მიზნით შეყვანილ იქნა ნაციონალური ძალები (ამერიკა, დიდი ბრი-

ტანეთი და იტალია). მუსლიმანური კოალიცია (მოძრაობა ამალი, რომელსაც მხარს უჭერდა სირია, ხესბოლა, რომელსაც მხარს უჭედა ირანი) არ აღიარა ლიბია-ისრაელის შეთანხმება და განახორციელა უცხოეთის ჯარების მიმართ დივერსიული ქმედებები, რის შედეგადაც 1984 წელს ლიბანის ტერიტორია დატოვეს უცხოეთის ჯარებმა, ქვეყანაში რჩებოდნენ სირიის შეიარაღებული ძალები, რის შედეგად ლიბანის სუვერენიტეტის ნაწილობრივ შეზღუდული იყო.

2005 წელს როდესაც ირანის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი ხარირი იქნა მოკლული, ამ მკვლელობით, განპირობებული მასობრივი გამოსვლების შედეგად, დასავლური ქვეყნების შემდეგ სირიის ჯარებმა დატოვეს ლიბანის ტერიტორია. ახალმა პროდასავლურმა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ქვეყანაში სიტუაციის კონტროლი და უთანხმოება კონფესიებს შორის ისევ გამძაფრდა.

საზოგადოებრივი განვითარების ეს თავისებურებები იმაზე მიგვითითებს, რომ რელიგიური ფაქტორი ჯერ კიდევ მნიშვნელოვან როლს თამაშობს როგორც საშინაო, ისე საერთაშორისო კონფლიქტებში.

რა უდევს საფუძვლად ისეთ მოვლენებს, როგორიც არის ჯვაროსნული ლაშქრობები ან თანამედროვე ისლამი ფუნდამენტალისტების ტერორისტული აქტები, ერთი შეხედვით, აგრესიული მოქმედებების საფუძველი რელიგიური რწმენაა. ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ რელიგია თავიდანვე იმ ნორმებისაგან შედგებოდა, რომლებიც ძალადობისა და ექსპანსიისაკენ მოუწოდებდნენ? მსოფლიო რელიგიები – ბუდიზმი, ქრისტიანობა და ისლამი კლასიკურ ვარიანტში

აღმოცენებულნი არიან მოთმინებას და კაცთმოყვარეობაზე, ისინი არ მოუწოდებდნენ ბრძოლისა და ექსპანსიისაკენ. რელიგია და ეკლესია ზემოქმედების მოხდენის განსაკუთრებული შესაძლებლობებს ფლობენ (მღვდელმსახურების მონოპოლიას იქამდე მივყავართ, რომ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა დოგმატებს). მაგალითად, მუსლიმანი ფუნდამენტალისტები ცნება ჯიჰადს იყენებენ – მუსლიმანური რწმენის გასავრცელებლად. არაბული ენიდან ჯიჰადი ითარგმნება როგორც 'ძალისხმევა". თუ პირველ საუკუნეებში ჯიჰადი განიმარტებოდა როგორც თავდაცვითი ომი, XIV საუკუნიდან ჯიჰადის კონცეფცია რთულდება. მისი უმაღლესი გამოვლინებაა სულიერი ჯიჰადი – შინაგანი სრულყოფა ალაჰის გზაზე. ჯიჰადი შეიძლება განვმარტოთ როგორც მაქსიმალური ძალისხმევა სახელმწიფოს ასაყვავებლად და ტერაქტების გამართლება. ყველაფერი დამოკიდებულია ამა თუ იმ პოლიტიკური ლიდერის ამოცანებზე. რასაკვირველია, არ შეიძლება უარვყოთ ის ფაქტი, რომ ისლამში თავიდანვე ჩადებულია პროზალტიზმი და გარკვეული აგრესიულობა რწმენის გავრცელების საკითხებში. ისლამის ეს თავისებურებები განაპირობებენ მის გამოყენებას პოლიტიკური პლატფორმის სახით. ბუდიზმი კი პირიქით, უაღრესად მშვიდობიან ხასიათს ატარებს. მაგრამ ზოგიერთი აღმოსავლეთმცოდნე უარყოფს ბუდიზმის მშვიდობიან ხასიათს, კანონიკურ ბუდისტურ ტექსტებში შეიძლება აღმოვაჩინოთ დამპყრობლური პოლიტიკის აუცილებლობა და გამართლება.

გერმანელი ფილოსოფოსი შმიდტი პოლიტიკის განსაზღვრისას პოლიტიკურ ქმედებებსა და მოტივებს ადარებდა

მეგობრისა და მტრის დამოკიდებულებას. რელიგიური რწმენისა და სიმბოლოების გამოყენებით ნებისმიერ პოლიტიკურ კონფლიქტს ენიჭება საკრალურობა.

შიიტური პროირანული დაჯგუფება ჰეზბოლარი (ლიდერი შეიხი ნასრალა) აკონტროლებდა ლიბანის სამხრეთ რაიონებს, ცენტრალური ხელისუფლების ძალაუფლება ამ რაიონებში მინიმალური იყო. 2006 წლის ზაფხულში ჰეზბოლას მებრძოლების მოქმედებებმა ისრაელის ჯარების მორიგი შეჭრა გამოიწვია ლიბანის ტერიტორიაზე. ისრაელის ჯარებმა მასობრივი დაბომბვების სერია განახორციელა, რამაც გამოიწვია მსხვერპლი მშვიდობიან მოსახლეობაში. ჰეზბოლას დაჯგუფების წინააღმდეგობის შედეგად ისრაელის საომარმა მოქმედებებმა ვერ მიაღწიეს თავიანთ საბოლოო მიზნებს. საერთაშორისო თანამეგობრობის ზეწოლის შემდეგ ისრაელის ჯარებმა დატოვეს ლიბანის ტერიტორია. რეგიონის სამხრეთ ნაწილებში შეიყვანეს ლიბანის ჯარების რეგულარული ნაწილები და საერთაშორისო სამშვიდობო ძალები, მაგრამ ლიბანის შიდაპოლიტიკური სიტუაცია, უპირველეს ყოვლისა, კონფესიურ სფეროში უკიდურესად დაძაბული დარჩა.

5.3. სახელმწიფო აღმშენებლობის თავისებურებანი

დიდი ხნის განმავლობაში აზიისა და აფრიკის მრავალი ქვეყანა ევროპის კოლონია იყო. მათ დაახლოებით 50 წლის წინ მიენიჭათ დამოუკიდებლობა. ახალი სახელმწი-

ფოები მეტროპოლიების სახით იქმნებოდა – ისტორიულად ჩამოყალიბებული გაერთიანებები (მათ შორის რელიგიური) გაუთვალისწინებლობით. საზღვრები კი ივლებოდა პოლიტიკური და სამხედრო კონიუქტურაზე დამოკიდებულების მიხედვით. საბოლოოდ, გაერთიანებები, რომლებიც ერთი და იმავე რელიგიას აღიარებდნენ, აღმოჩნდნენ განცალკევებულნი. 1993 წ. მრავალწლიანი ომის შემდეგ პროვინცია ერითრია გადაიქცა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, სადაც ძირითადი რელიგია არის ისლამი, მაშინ როცა ეთიოპიის მოსახლეობის უმრავლესობა ქრისტიანობის მიმდევრები არიან.

მოსახლეობის ცალკეული რელიგიური ჯგუფების დისკრიმინაცია, რომელიც ვლინდება სოციალურ-პოლიტიკურ უთანასწორობაში, ასევე განსაზღვრული კონფესიების წარმომადგენლების მიერ პოლიტიკური ელიტის დაუფლებაა. ასეთი სიტუაცია შეიქმნა, მაგალითად ერაყში, სადაც ისტორიულად არაბი სუნიტების უმცირესობა ბატონობდა, იმ დროს როდესაც, არაბი მოსახლეობის დიდი ნაწილი შიიტები იყვნენ. გარდა ამისა ქვეყნის ჩრდილოეთ ნაწილში ქურთები ცხოვრობენ. ასეთი რელიგია იყო როგორც მეფის დროს, ისე 1958 წლის რევოლუციამდე, მის მომდევნო რეჟიმებშიც, სადამ ჰუსეინის მმართველობის ჩათვლით. სუნიტების ბატონობამ უკმაყოფილება გამოიწვია შიიტი მოსახლეობის უმრავლესობაში. 1991 წელს მოხდა შიიტების აჯანყება. სუნიტებსა და შიიტებს შორის კონფლიქტმა თავი იჩინა 2003 წელის მოვლენების დროსაც. სადამ ჰუსეინის რეჟიმის, მთელი მისი სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების დაცემა გამოიწვია იმან, რომ ერაყელი მოსახლეობის მნიშვნელო-

ვანი ნაწილი ამერიკა-ინგლისის ჯარების შეჭრისას მხარს არ უჭერდა არსებულ პოლიტიკურ რეჟიმს. ბოლო წლებში შიიტები სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ერაყის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ისინი დომინირებენ ხელისუფლების ახალშექმნილ ორგანოებში, სახელმწიფო უსაფრთხოებაში და შეიარაღებულ ძალებში. ეს თავის მხრივ აღვივებს კონფლიქტურ სიტუაციას და სუნიტი ბოევიკების ტერორისტულ საქმიანობას. ამავე ფაქტორმა მოახდინა კონფლიქტის პროეცირება ფილიპინებში, სადაც დისკრიმინირებული მუსლიმანი უმცირესობა 1969 წელს აჯანყდა 'კოლონიალიზმის" დამხობის ლოზუნგით.

ოპოზიციური რელიგიური მოძრაობის ეკონომიკური, სამხედრო, იდეოლოგიური ან პოლიტიკური მხარდაჭერა გარედან. ამ ფაქტორმა მნიშვნელოვანი როლი იმ შემთხვევაში შეიძლება ითამაშოს, თუ ორი ან მეტი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ერთი რელიგიის მიმდევრები თანაცხოვრობენ. ამ ფაქტორის მოქმედება ნათელი ხდება სეპარატისტული მოძრაობის პრობლემების განხილვისას ინდოეთის შტატებში ჯამო და კაშმირში. 1947 წ. ინდოეთის იმ ნაწილმა, რომელიც ბრიტანეთს ეკუთვნოდა, მიიღო დამოუკიდებლობა,რელიგიური პრინციპის საფუძველზე ორი სახელმწიფო შეიქმნა – ინდოეთის კავშირი (მოსახლეობის უმრავლესობა – ინდუისტები) და პაკისტანი (მოსახლეობის უმრავლესობა მუსლიმანები). ამასთან ინდოეთის კავშირის ტერიტორია პაკისტანს ყოფდა დასავლეთ (თანამედროვე პაკისტანი) და აღმოსავლეთ (თანამედროვე ბანგლადეში) ნაწილებად. სამთავროების გადაწყვეტილების დამოუკიდებლად მიღების უფლება მიენიჭათ ინდოეთის ან

პაკისტანის შემადგენლობაში შესვლის თაობაზე, სამთავრო – ქაშმირი ინდოეთის შემადგენლობაში შევიდა, მუსლიმანი მოსახლეობის უმრავლესობის მიუხედავად. კონფლიქტი ქაშმირში გადაიზარდა პირველი ინდო-პაკისტანურ ომში, რომლის მსვლელობის დროსაც ამ რეგიონის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილი პაკისტანს შეუერთდა, მეორე ნაწილი კი – ინდოეთს. ეს მიწები გარკვეულ რაიონებს შეუერთეს და შეადგინეს ინდური შტატები – ჯამო და კაშმირი. ამ შტატის სეპარატისტული მოძრაობის წარმომადგენლები ითხოვენ ერთმორწმუნეებთან პაკისტანთან შეერთებას. სიტუაციას ის ართულებს, რომ შტატის აღმოსავლეთ ნაწილი ისტორიულად ტიბეტს ეკუთვნოდა. 1949 წ. რევოლუციაში ჩინეთის გამარჯვებამ მასაც გაუჩინა ინტერესები ქაშმირის რეგიონთან დაკავშირებით, რადგანაც ტიბეტი ჩინეთის შემადგენლობაში შედიოდა.

ერთი სახელმწიფოს ჩარევა მეორე სახელმწიფოს საქმეებში ერთმორწმუნეების უფლებების დაცვის მიზნით, მაგალითის სახით შეიძლება მოვიყვანოთ ერაყ-ირანის კონფლიქტი, რომელიც 1980-88 წ. გრძელდებოდა. ამ კონფლიქტის მიზეზი იყო ბრძოლა რეგიონში დომინირებისათვის, ასევე ეკონომიკური ინტერესები – ბრძოლა სანავთობო ინტერესებისათვის სპარსეთის ყურეში. მაგრამ ამ ბრძოლის ერთ-ერთ ოფიციალურ მიზეზად სუნიტებისა და შიიტების დაპირისპირება იქნა დასახელებული. აღსანიშნავია იუგოსლავიის მოვლენები – იარაღის შემოტანაზე ემბარგოს დაწესების მიუხედავად, მუსლიმანები – ბოსნიასა და ჰერცოგოვინაში იღებდნენ სხვა მუსლიმანი სახელმწი-

ფოებიდან სამხედრო დახმარებებს, რაც ართულებდა კონფლიქტის გადაჭრის გზებს.

რელიგიის სფეროში პოლიტიკის ჩარევას მივყავართ ერთი და იმავე რელიგიის მიმდევრებს შორის კონფლიქტამდე. ასეთი სიტუაცია ჩამოყალიბდა თანამედროვე უკრაინაში. ისტორიულად ჩამოყალიბდა ისე, რომ ქვეყნის დასავლეთ ნაწილში დამტკიცებულ იქნა უნია, რომელიც მართლმადიდებლურ ეკლესიას კათოლიკურ რომთან აკავშირებდა. უნიატურმა ეკლესიამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა უკრაინული ნაციონალიზმის ფორმირებაში. საბჭოთა ხელისუფლების მმართველობის დროს უკრაინის ტერიტორიაზე გაუქმებულ იქნა უნიატური ეკლესია, მისი შემოსაველები კი რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის დაქვემდებარებაში გადავიდა. გარდაქმნების ბოლო წლებში უნიატური ეკლესიის მომხრეები ეკლესიის ლეგალიზაციის მოთხოვნით გამოვიდნენ და მიაღწიეს კიდეც. საბოლოოდ უკრაინის დასავლეთ ნაწილში წარმოიქმნა წინააღმდეგობა მართლმადიდებლებსა და უნიატებს შორის. ამ რელიგიურ კონფლიქტში აქტიურად ჩაერთნენ ნაციონალისტური ორიენტაციის პოლიტიკური ძალები, რომლებიც მხარს უნიატებს უჭერდნენ. უკრაინული საზოგადოების რელიგიურ ცხოვრებაში პოლიტიკური ძალების ჩარევა ამით არ შემოიფარგლა. დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ, უკრაინელი პოლიტიკური ლიდერები გამოვიდნენ ავტოკეფალიის მოთხოვნით, რუსეთის საპატრიარქოსგან გამოსვლის ლოზუნგით. ამის შედეგი იყო უკრაინული მართლმადიდებლური ეკლესიის დაშლა. უკრაინის მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან ერთად, რომელიც ექვემდებარება მოსკოვის საპატრიარქოს და

რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტონომიური ნაწილი იყო, არსებობდა ე.წ. კიევის საპატრიარქოს მართლმადიდებლური ეკლესია. ამ ეკლესიას არ აღიარებდნენ სხვა მართლმადიდებლური ეკლესიები, მაგრამ ის სარგებლობდა მთავრობის ზოგიერთი წარმომადგენლის მხარდაჭერით, ზუსტად ამიტომ კიევის საპატრიარქოს მომხრეებს გადაეცემათ ტაძრები, მაშინ როდესაც უკრაინელი მართლმადიდებლების უმრავლესობა რუსული ეკლესიის მრევლია (უკრაინული მართლმადიდებლური ეკლესია მოსკოვის საპატრიარქო). სიტუაცია ასეთია, უკრაინის დასავლურ ნაწილში დომინირებს უნიატური ეკლესია (ბერძნულ-კათოლიკური), ცენტრალურ რეგიონებში განსაკუთრებით აქტიურობს უკრაინული მართლმადიდებლური ეკლესია (კიევის საპატრიარქო), აღმოსავლეთ და სამხრეთ ნაწილებში არც პირველი და არც მეორე ეკლესიის მიმდევრები არ არიან, მორწმუნეების უმრავლესობა ექვემდებარება კანონიკურ მართლმადიდებლურ ეკლესიას (მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის პატრიარქს). მოსახლეობის რელიგიური ორიენტაციის ასეთი ტერიტორიული კონფიგურაცია თითქმის მთლიანად ემთხვევა უკრაინის დაყოფას რეგიონებად, რომლებიც განსხვავდებიან თავიანთი პოლიტიკური ორიენტაციით. ამ გარემოებებმა შეიძლება გააღრმავოს პოლიტიკური კონფლიქტები, რომლის გამოვლინება იყო ე.წ. 'ნარინჯისფერი რევოლუცია". ეს რევოლუცია წარსულს ჩაბარდა, მაგრამ უკრაინულ საზოგადოებაში პოლიტიკური დაპირისპირება ჯერ კიდევ შორს არის დასრულებამდე.

თავი 6.
ტერორიზმი და პოლიტიკური კონფლიქტები

6.1. ტერორიზმის არსი და ტიპოლოგია

ბოლო წლებში პოლიტიკური კონფლიქტოლოგიის აქტუალური ამოცანა გახდა თანამედროვე ტერორიზმის ფენომენის შესწავლა, რათა გამომუშავდეს პრაქტიკული რეკომენდაციები ურთიერთსაპირისპირო ტერორისტული საშიშროებისა და მისი თავიდან აცილების ძირითადად კონფლიქტურ ზონაში. საერთოდ, აზრობრივად ტერორი ნიშნავს ძალადობის გამოყენებას, იმისათვის რომ გამოიწვიოს შიშის გრძნობა თითოეულ ადამიანსა და ჯგუფებში, ვის წინააღმდეგაც მიმართულია ეს ძალადობა. ტერორი შეიძლება იყოს ინდივიდუალური, მაგრამ შეიძლება იყოს აგრეთვე მასობრივი, როგორც მსხვერპლთა რიცხვით, ისევე შემსრულებელთა რიცხვით. ტერორი შეიძლება იყოს ორგანიზებული, როდესაც მას ახორციელებს ტერორისტული ორგანიზაცია, პარტია ან სახელმწიფო, მაგრამ შეიძლება იყოს სტიქიური, სპონტანური, მაგალითად პროვოცირებული რომელიმე მასობრივი განადგურების ინციდენტით ამა თუ იმ ეთნიკური, რელიგიური ჯგუფების ან მომხრეების განსაზღვრული პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლების შიდაპოლიტიკური კონფლიქტების პირობებში.

ტერორის მეთოდების გამოყენებას ბადებს ისეთ სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენა, როგორიცაა ტერორიზმი. თანამედროვე პოლიტიკური მეცნიერება ხედავს ტერორ-

იზმში პოლიტიკური ექსტრემიზმის ერთ-ერთ უკიდურეს ფორმას. ტერორიზმი თავისთავად წარმოადგენს სისტემატური გამოყენება ძალადობის განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად, მათ შორის პოლიტიკურიც. განსაზღვრული მიზნის მისაღწევი გზა ითვლის ორ ეტაპს: პირველად განხორციელდეს დაშინების აქტი, ხოლო მეორე ეტაპად ტერორისტები მართავენ და ხალხი მიჰყავთ მათთვის საჭირო მიმართულებით. ნებისმიერი ტერორისტული აქცია თავისთავად სტრუქტურით წარმოადგენს რთულ მოვლენას. პირველ ობიექტად შეიძლება იყოს ცალკე ფიზიკური სახე, სახეთა ჯგუფი და მატერიალური ობიექტი, მეორე ობიექტად – მართვის ობიექტი, რომელთაც შეიძლება ჩაითვალოს, საზოგადოებრივი დამოკიდებულების ფართო გაგებით, მაგალითად მოღვაწეობა სახელმწიფო ძალაუფლების ორგანოების, საზოგადოებრივი წესრიგი, სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური წესწყობილება. ტერორიზმის სუბიექტი – განსხვავებულ საერთაშორისო და ნაციონალური ტერორისტული ორგანიზაცია, ასევე ცალკეული ტერორისტები, გამოსულები ამ ორგანიზაციების გადაწყვეტილების შესასრულებლად. ზოგიერთ შემთხვევაში ტერორიზმის სუბიექტად შეიძლება იყოს მთელი სახელმწიფო.

ძირითადად, არსებობს ტერორისტული მოღვაწეობის ოთხი ჯგუფი. პირველ ჯგუფს შეადგენს ტრადიციული ხერხებით განხორციელება ტერორისტული ძალადობის, პირდაპირი ფიზიკური ზიანის მიყენება სიცოცხლის, ჯანმრთელობის და ხალხის თავისუფლების შეზღუდვა ცეცხლსასროლი და ცივი იარაღის გამოყენებით და სხვა.

მეორე ჯგუფის მეთოდები – გამანადგურებელი მოქმედება მატერიალურ ობიექტებზე: სამრეწველო დაწესებულებები, მოსახლეობის სასიცოცხლო უზრუნველყოფის ობიექტები, ენერგეტიკის და კომუნიკაციების ობიექტები.

მესამე ჯგუფი მეთოდების – ეს არის ფსიქოლოგიური ტერორი. მათ მიეკუთვნებათ გახსნილი ან ანონიმური მუქარები, შედეგით ტერორიზმის ობიექტებისთვის ან მათი ახლობლებისთვის იმ შემთხვევაში, თუ არ შეასრულებენ ტერორისტების მოთხოვნებს.

მეოთხე ჯგუფს შეადგენს ორგანიზაციული ხასიათის მეთოდები. ეს არის აყვანა ტერორისტული ორგანიზაციების მონაწილეების, მათი სწავლა, ტერორისტების ორგანიზება ტერორისტული მოქმედების საშუალებით, ფინანსირება, უზრუნველყოფა დოკუმენტებით და კავშირით, თავშესაფრის მიცემით.

ტერორიზმის ტიპების გამოყოფის საფუძველი შეიძლება იყოს სხვადასხვა ფაქტორი. სივრცის თვალთახედვიდან, რომელშიც ხდება ტერორისტული აქტები. ტერორიზმი შეიძლება იყოს სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო. იმისგან დამოკიდებულებით, როგორ პოლიტიკურ მიზნებს აყენებენ ტერორისტები და რით ამართლებენ ისინი თავიანთ მოღვაწეობას. იმასთან დაკავშირებით რომელ ტერიტორიაზე სრულდება ტერორისტული აქტი, გამოყოფენ შიდასახელმწიფო და საერთაშორისო ტერორიზმს. თუ ტერორისტული მოღვაწეობის სუბიექტად გამოდის სახელმწიფო, საუბარია სახელმწიფო ტერორიზმზე. ფარდობითად ახალი მოვლენაა – სისხლიანი ტერორიზმი, რომელიც დღეს დემონსტრაციას უკეთებს პოლიტიზაციის ტენდენციას.

რევოლუციურ ტერორიზმს იყენებენ განვითარებული საზოგადოების რევოლუციური გადაკეთების მიზნით. ეს ტიპი წარსულში იყო გავრცელებული. ტერორისტული მეთოდები ამ შემთხვევაში მიიღება იმის გამო, რათა დეზორგანიზაცია გაუკეთდეს ძველ საზოგადოებრივ სისტემას, მმართველი ელიტის შეშინება და უზრუნველყოს მისი ჩამოგდება. რევოლუციური ტერორიზმი წარმოიქმნა ფრანგული რევოლუციისგან, მაშინ გამოყენებული ტერორი როგორც რევოლუციონერების, ისე კონტრრევოლუციონერების მიერ გახდა მასიური და მოახდინა დიდი ზეგავლენა პოლიტიკურ პროცესზე საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში რევოლუციის შემდეგ პერიოდში.

მთავარ სუბიექტად რევოლუციური ტერორიზმისა დასავლეთ ევროპაში და ჩრდილოეთ ამერიკაში XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში იყვნენ ანარქისტები, მ. ბაკენის იდეების მომხრეები. ყველაზე შესამჩნევი ამ პერიოდის რევოლუციური მოვლენა იყო რევოლუციური ტერორიზმი რუსეთში, რომელმაც მოახდინა გავლენა ტერორიზმის მიმდევრებზე მრავალ სხვა ქვეყანაში, აგრეთვე იყო 'გამამდიდრებელი" ხერხების და მეთოდების განხორციელებული ტერორისტული აქტებისა.

XX ს-ის მეორე ნახევარში რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდების ნაწილი დაადგა ტერორისტული მოღვაწეობის გზას, რამაც მიიყვანა საზღვარგარეთ 1960-70 წწ-ში მემარცხენე ექსტრემისტული ჯგუფების და ორგანიზაციების შექმნამდე. ფართო საერთაშორისო რეზონანსი მიიღო ტერორისტულმა აქციებმა – ფრანგი 'გოშისტები", იტალიური 'წითელი ბრიგადები" და სხვა.

რევოლუციური ტერორიზმის ფართო გავრცელება მოხდა ლათინურ ამერიკაში კუბის რევოლუციის ზემო-

ქმედების შედეგად. 1960 წ-ში იქ წარმოიქმნა მრავალი ორგანიზაცია, რომლებიც მიისწრაფოდნენ ტერორიზმის ტაქტიკით შეეხამებინათ ქალაქურ პარტიზანულ ომებთან. შედარებით ყველაზე ცნობილი ტერორისტული ჯგუფები იყო ურუგვაის, 'ტუპო მაროსები", 'კოლუმბიის ნაციონალური განმათავისუფლებელი არმია", 'ტუპაკა ამარაას სახელობის რევოლუციური მოძრაობა".

საბჭოთა კავშირის დანგრევის და მსოფლიო სოციალისტური სისტემის კრახის შემდეგ რევოლუციურ-კომუნისტური იდეების პრესტიჟი დაეცა, და რევოლუციური ტერორიზმი აღარ იყო თვალსაჩინო მოვლენა თანამედროვე მსოფლიოში. იდეურად დაპირისპირებული მემარცხენე რევოლუციური ტერორიზმის იყო მემარჯვენე ტერორიზმი. ამ ტიპის ტერორიზმის წარმომადგენელები ასაბუთებენ თავიანთ აქციებს ნაციონალურ, მემარჯვენე რადიკალური იდეებით. მემარჯვენე ტერორიზმის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ რევოლუციამდელი რუსეთის შავრაზმელები, სხვადასხვა ფაშისტური ორგანიზაციები დასავლეთევროპულ ქვეყნებში. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მემარჯვენე ტერორიზმის იდეური საფუძველი გახდა ნეოფაშიზმი. ყველაზე გავრცელებული ტიპი ტერორიზმისა თანამედროვე მსოფლიოში – რელიგიური ტერორიზმია. მას საფუძვლად უდევს რელიგიური ფაქტორი, თუმცა ტერორისტების მიზანები ხშირად ატარებს კონკრეტულ-პოლიტიკურ ხასიათს. ტერორისტების მოტივაცია, რომლებიც ასრულებდნენ ძალადობის მოქმედებებს, ასევე ბაზირდება რელიგიურ საფუძველზე წამქეზებელ მოტივად ტერორისტული მოქმედებისა რელიგიური ფანატიზმი ემსახურება. მათი მაგალითია –

შახიდები (თვითმკვლელები), მზადყოფნა თვითშეწირულობისთვის, რომელთაც ხშირად იყენებენ ისლამური ექსტრემისტული დაჯგუფებები. ისეთი ორგანიზაციები, როგორიცაა 'ალ-ქაიდა", 'ხამასი" და სხვა, მოიპოვეს სამწუხარო სახელი მრავალრიცხოვანი ტერორისტული აქტების წყალობით, მათ შორის ყველაზე მასშტაბური ტერორიზმის ისტორიაში არის 2001 წლის 11 სექტემბერს ნიუ-იორკსა და ვაშინგტონში განხორციელებული ტერორისტული აქტები.

თანამედროვე მიმდინარეობა რელიგიურ ტერორიზმს შორის შეიძლება აღვნიშნოთ სიკჰური ტერორიზმი. სიკჰი — არის ერთ-ერთი რელიგიური უმცირესობა ინდოეთში. (ამ ქვეყნის მორწმუნეთა საერთო რიცხვის 2%) XVI ს-ში თანამედროვე ინდოეთის ტერიტორიის პენჯაბის შტატში არსებობდა დამოუკიდებელი სიკჰის სახელმწიფო, მაგრამ ის იყო დაპყრობილი ინგლისელების მიერ და შეყვანილი ინგლისური ინდოეთის შემადგენლობაში. მას შემდეგ, რაც ინდოეთმა და პაკისტანმა მიიღეს დამოუკიდებლობა, სიკჰებს შორისაც გაძლიერდა სწრაფვა დამოუკიდებლობების აღსადგენად. წარმოიქმნა რამდენიმე სეპარატისტული მიმართულების სიკჰის ორგანიზაციები, რომელთა მიზანი გახდა შეექმნათ ინდოეთსა და პაკისტანს შორის, პენჯაბის დამოუკიდებელი სახელმწიფო ხალისტანი. ზოგიერთმა სიკჰის დაჯგუფებებმა აირჩიეს ტერორიზმი როგორც საშუალება დასახული მიზნის მისაღწევად. სიკჰი ტერორისტები ძალიან ხშირად კლავენ ინდოელ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ მოღვაწეებს, რომლებიც არიან წარმომადგენლები ინდოეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო ორგანოსი და აგრეთვე პენჯაბის შტაბის ორგანოს ხელმძღვანელებ-

ის. ყველაზე სერიოზული ტერორისტული აქტი ჩადენილი სიკჰების მიერ არის მკვლელობა ინდოეთის პრემიერ-მინისტრისა – ინდირა განდი, ინდოეთის გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწის ჯავახარლალ ნერუს ქალიშვილის მკვლელობა. სიკჰის ტერორიზმი არის მკვეთრად გამოხატული სეპარატისტული მიმართულება, რომელიც აახლოებს მას ეთნიკურ ტერორიზმთან. მსოფლიოში ეს ორი სახის ტერორიზმი ხშირად იკვეთებიან. ასევე დგას საქმე ჩრდ. ირლანდიაში, სადაც ტერორიზმი შთაგონდება ირლანდიის ნაციონალური იდეებითაა შთაგონებული, მაგრამ აქვს მკვეთრად გამოხატული რელიგიური საფუძველი. მთავარი თავისებურება მოცემული რეგიონისა ის არის, რომ მოსახლეობა კათოლიზმის ან პროტესტანტიზმის ერთგულია. შეიძლება შეინიშნოს ურთიერთშეღწევა რელიგიური და ეთნიკური ტერორიზმისა და თანამედროვე მსოფლიოს სხვა კონფლიქტურ ზონაში.

ეთნიკური ტერორიზმის ქვეშ იგულისხმება არაადეკვატური ფორმა ნამდვილი ან მოჩვენებით შელახვა უფლებებისა და ინტერესების ცალკეული ერებისა და ეთნიკური ჯგუფების. იდეურ-პოლიტიკურ საფუძვლად ეთნიკური ტერორიზმისა ხდება ეთნონაციონალიზმი. ეთნიკური ტერორიზმის მიზანი – სახელმწიფოს მშენებლობის შეცვლა, ქვეყნების მოწყობა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული თვალსაზრისით. ხშირად ეთნიკურ ტერორიზმს აქვს სეპარატისტული გამოხატულება მისწრაფება ახალი სახელმწიფოს შექმნისა უკვე არსებული ძველის დანაწევრებით. თანამედროვე მსოფლიოში ეთნიკური ტერორიზმი, თანაბრად რელიგიური ტერორიზმის – უფრო მეტად გაფართოებული

ტიპია ტერორიზმის. ეთნიკური ტერორიზმის ფენომენთან დაკავშირებულია როგორც ფართოდ ცნობილი ტერორისტული ორგანიზაციები, ასევე ნაკლებად ცნობილი ორგანიზაციები.

საერთაშორისო ტერორიზმის ცნებას არ აქვს ერთიანი საყოველთაო ტრაქტატი. ხშირად მას აიგივებენ სახელმწიფო ტერორიზმთან, ზოგჯერ ნებისმიერ ტერორისტულ მოღვაწეობასთან. საერთაშორისო ტერორიზმი იყენებს ბრძოლის იმავე მეთოდებსა და საშუალებებს და თავს ავლენს იმავე სახით, როგორც სხვა ნებისმიერი ნაირსახეობა ტერორიზმის, მაგრამ არ აქვს თავისი სპეციფიკური თავისებურებები.

პირველი, საერთაშორისო ტერორიზმს მიაკუთვნებენ ისეთ ტერორისტულ აქტებს, რომელიც ეხება ორი და უფრო მეტი სახელმწიფოს ინტერესებს. მეორე, საერთაშორისო ტერორისტულ მოღვაწეობად ითვლება ტერორისტული მოღვაწეობა, განხორციელებული რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ხოლო მესამე, საერთაშორისო ტერორიზმს მიეკუთვნება კოორდინირებული მოღვაწეობა ტერორისტული მოქმედების სხვადასხვა ქვეყნებში, ფინანსური დახმარება და მორალური მხარდაჭერა, ერთი ქვეყნის ტერორისტების მიერ მეორე ქვეყნის ტერორისტებისათვის გამოხატული. მეოთხე, საერთაშორისო ტერორიზმს მიეკუთვნება საერთაშორისო ტერორისტული ორგანიზაციების შექმნა და მოღვაწეობა. ასეთი ორგანიზაციები, განსხვავებით ნაციონალური ტერორისტული დაჯგუფებებისგან წარმოადგენენ განშტოებულ სტრუქტურას, რომელიც არ არის დაკავშირებული სხვა რომელიმე ქვეყანასთან.

საერთაშორისო ტერორიზმს განასხვავებენ სახელმწიფო ტერორიზმისაგან, რომელსაც აქვს ორი ასპექტი: საშინაო პოლიტიკური და საგარეო პოლიტიკური. საშინაო პოლიტიკური სახელმწიფო ტერორიზმი წარმოადგენს მოქმედებას სახელმწიფო ორგანოების მართლწესრიგის (პოლიცია, კონტრდაზვერვა) საკუთარი ხალხის წინააღმდეგ ოპოზიციის დათრგუნვისა და შეშინების მიზნით, მაგალითად არაკანონიერი დაპატიმრებები, დევნა, საიდუმლოდ მოტაცება და ხალხის მოკვლა. სახელმწიფო ტერორიზმი, როგორც საგარეო პოლიტიკური მოვლენა განიმარტება სხვადასხვანაირად. სახელმწიფო ასამბლეის გაეროს 39-ე სესიაზე მიღებული რეზოლუციით 'არ უნდა იქნეს დაშვებული სახელმწიფო ტერორიზმის პოლიტიკა, მიმართული სხვა სუვერენული სახელმწიფოების საზოგადო-პოლიტიკური მშენებლობის შერყევისკენ". ის განიმარტება როგორც მოქმედება, მიმართული ძალადობრივი ცვლილებით და შერყევით საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მშენებლობისა სხვა ქვეყნებში. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ტერორიზმის პოლიტიკა გამოიხატება სახელმწიფო ორგანოების მიერ გამოყენებული ტერორისტული ხერხები და წესები ამა თუ იმ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური ან შიდაპოლიტიკური კურსის, პოტენციალის შესუსტება. ამ მიზნების მისაღწევად გამოიყენება უცხო ქვეყნების სახელმწიფო და პოლიტიკური ლიდერების ფიზიკური ლიკვიდაცია, დემორალიზება და დაშინება იმ ჯგუფის მოსახლეობისა, რომელთაც მხარს უჭერს მოწინააღმდეგე სახელმწიფოს ხელისუფლება, ასევე დეზორგანიზაცია შეიარაღებული ძალების და ამ სახელმწიფოების მმართველი პარატიების.

დღეს სახელმწიფო ტერორიზმს მიეკუთვნება აგრეთვე სახელმწიფო სპონსორების საერთაშორისო ტერორიზმის მოქმედება, რომელიც აღმოუჩენს პირდაპირ ან ირიბად მხარდაჭერას ტერორისტულ ორგანიზაციებს. ასეთი მხარდაჭერა წარმოადგენს ტერიტორიებს, რათა შეიქმნას ბაზები და ტერორისტების სავარჯიშო ბანაკები, თავშესაფარი სხვა ქვეყნების კანონმდამცველი ორგანოების დევნისაგან, ფინანსური და სახელმწიფო დახმარების გაწევა.

საჰაერო ტერორიზმის წარმოქმნა განაპირობა საჰაერო ავიაციის განვითარებამ. საჰაერო ტერორიზმი თავისთავად გულისხმობს დაპყრობას საჰაერო ხომალდებისა და მათ გატაცებას; დაპყრობა მძევლებისა, რომლებიც იმყოფებიან საჰაერო ხომალდებზე. გამოყენება საჰაერო ხომალდებისა დასაპყრობად და მძევლების გადასაყვანად, სხვა ადგილებში მათ მიერ დაპყრობილების და სხვა. საჰაერო ტერორიზმის მიზანია, როგორც წესი, ხელისუფლება აიძულოს შეასრულოს ტერორისტების მოთხოვნები და სხვა. ბოლო ათწლეულში საჰაერო ტერორიზმი იყო ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული სახე ტერორიზმის. მას იყენებდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური და რელიგიური მიმდინარეობის მომხრეები როგორც მემარცხენეები, ისე მემარჯვენეები, მაგალითად პალესტინის "შავი სექტემბერი" და სხვა ტერორისტული ორგანიზაციები.

რამდენადაც ძალის გამოყენებით ოპერაციები საჰაერო ხომალდების და მათი მძევლების განთავისუფლებაზე დაკავშირებულია დიდ რისკთან, ამიტომ უფრო მიზანშეწონილია ნაკლებ საშიში ბრძოლა საჰაერო ტერორიზმთან, მაგრამ ამისთვის საჭიროა კეთილსინდისიერი თანამშრომ-

ლობა სახელმწიფოთა შორის. დიდი ხნის განმავლობაში ასეთი თანამშრომლობა არ იყო. ტერორისტები გადიოდნენ თავშესაფრის მიღებით ქვეყნებიდან, რომლებიც ამა თუ იმ მიზეზებით ღებულობდნენ მათგან თანაგრძნობას. თანდათანობით მოვიდა გაგება იმისა, რომ არდასჯა საჰაერო ტერორისტების ეწინააღმდეგება ყველა სახელმწიფოს ინტერესებს, განურჩევლად მათი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი წყობილებისა. ეს დაეხმარა მიეღოთ უფრო მოქმედი ზომები საჰაერო ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის როგორც მრავალმხრივ, ისე ორმხრივ დონეზე.

საზღვაო ტერორიზმის სათავე იყო მეკობრეობა, მათი თავდასხმა საზღვაო ხომალდებზე მათი დაპყრობისა და გაძარცვის მიზნით. თანამედროვე პირობებში საზღვაო ტერორიზმის ქვეშ იგულისხმება დაპყრობა საზღვაო ხომალდების ძალდატანებით მათი კურსის შეცვლის მიზნით, დაპყრობა მძევლების მგზავრთა რიცხვიდან და ეკიპაჟის წევრებიდან, გატაცება საზღვაო ხომალდების. მიზანი მსგავსი აქტებისა, ისევე როგორც სხვა სახის ტერორიზმის, არის გამოხატულება დემონსტრაციული პროტესტისა ამა თუ იმ სახელმწიფოს ხელმძღვანელების წინააღმდეგ მიმართული. ყველაზე მეტად ცნობილი აქტი საზღვაო ტერორიზმისა არის პალესტინელი ტერორისტების მიერ იტალიური საკრუიზო ლაინერ 'აკელე ლაუროს" დაპყრობა 750 მგზავრით 1985 წელს.

ბოლო დროს გაჩნდნენ ახალი ობიექტები ტერორისტული მოქმედებისთვის ზღვაზე, მაგალითად სტაციონური პლატფორმები ნავთობისა და გაზის მოსაპოვებლად. ეს

უქმნის პოტენციალურ საფრთხეს ეკოლოგიურ კატასტროფას.

განსაკუთრებული ფენომენად შეიძლება ჩაითვალოს სისხლიანი ტერორიზმი ანუ დაშინება და ძალადობა, მიღებულია ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფების მიერ არაკანონიერ ბიზნესში კონკურენტების ჩამოშორების და ჩახშობის მიზნით. დამაგრება ან გადანაწილება დამნაშავეთა ეკონომიკური გავლენის სფეროში, ასევე ლობირება თავისი ინტერესების სახელმწიფო დაწესებულებაში. ეს შეიძლება იყოს მკვლელობა მეწარმეების, ჩინოვნიკების ან პოლიტიკური მოღვაწეების, სამართალდამცავი ორგანოებს, დაწესებულების, შეიარაღებული შეტაკება კონკურენტული სისხლის დამნაშავეთა დაჯგუფებებს შორის გამოძალვა. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი სისხლის დანაშაულებებია, თუმცა ბოლო წლებში ხდება პოლიტიზირება სისხლიანი ტერორიზმის.

6.2. ტერორიზმთან ბრძოლის პრობლემები და სიძნელეები

XX-XXI სს-ის მიჯნაზე ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის პრობლემები გახდა მნიშვნელოვანი როგორც ცალკეული სახელმწიფო, ასევე მთელი მსოფლიოს საზოგადოების წინაშე. ეს აიხსნება ბოლო დროის ტერორისტული აქტების მასშტაბებით და ხასიათით. თუკი XIX და XX ს-ის მიჯნაზე ტერორისტები მოქმედებენ ინდივიდუალური ტერორის მეთოდებით, პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწეე-

ბის მოკვლით, ხშირად კი თანამედროვე ტერორისტული აქტების ობიექტები ხდებოდნენ დაუცველი მშვიდობიანი მოსახლეობა, წარსულში ტერორისტები არცთუ იშვიათად მიისწრაფოდნენ მოენახათ ეთიკური გამართლება თავის მოქმედების და მიმართავდნენ მას, უპირველეს ყოვლისა, მათ წინააღმდეგ, ვისზეც მათი თვალთახედვიდან იყო პასუხისმგებლობა საგნების არსებული მდგომარეობისა. ფართოდ არის ცნობილი ისტორიული ფაქტი, რომ ესერ-ტერორისტი თვან კალიაევი ერთ-ერთი მცდელობის დროს თავდასხმისა დიდი თავადის სერგეი ალექსანდრეს ძეზე, დაინახა რა მის კარეტაში ქალი და ორი ბავშვი, უარყო თავისი განზრახვა და ბომბი არ ესროლა კარეტას. ესერების პარტიის საბრძოლო ორგანიზაციის წევრები გაგებით მოეკიდნენ მის მოქმედებას, მიუხედავად იმისა, რომ მოხერხებული შესაძლებლობა ტერორისტული აქტის განხორციელებისთვის, რომლისთვისაც ისინი დიდი ხანია ემზადებოდნენ, ხელიდან გაშვებული იყო.

თანამედროვე ტერორისტები უფრო ხშირად აჩვენებენ ცინიზმს და მზადყოფნას აბუჩად აიგდონ ხალხის უსაფრთხოება და სიცოცხლე. საკმარისია გავიხსენოთ ათასი უდანაშაულო მსხვერპლი 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტის ნიუ-იორკში და სკოლის მოსწავლეთა ბედი, 2004 წლის 1 სექტემბერს.

იცვლება ტერორისტული აქტის განხორციელების საშუალებებიც. თავიდან ტერორისტები იყენებდნენ ცივ და ცეცხლსასროლ იარაღებს, შემდეგ გამოჩნდა ასაფეთქებელი საშუალებები. დღეს ტენდენციური განვითარება ტერორისტული მოღვაწეობის მოწმობს მისი ტექნიკური და

ტექნოლოგიური ბაზების ცვლილებას. ტერორისტები იყენებენ გაზს, საბრძოლო მომწამვლელ საშუალებას, იპყრობენ თვითმფრინავებს მგზავრებთან ერთად, მაგრამ, როგორც სპეციალისტები ფიქრობდნენ, ეს მხოლოდ პირველი ნიშნებია ტერორისტების მოღვაწეობის ტექნოლოგიურ რევოლუციაში. შესაძლებელია შექმნა მცირე სიმძლავრის პორტატული ბირთვული მოწყობილობის, გამოსადეგი ტერორისტული მიზნის განსახორციელებლად. არის კიდევ სხვა, თეორიულად შესაძლებელი და პრაქტიკულად განხორციელებული გზები ტერორისტებისთვის ბირთვული იარაღების მისაწვდომად. დღეს ტერორისტების მოქმედებამ შეიძლება მიგვიყვანოს უდიდეს ნგრევამდე, გამოიწვია ხალხთა მასობრივი მსხვერპლი, ეკოლოგიური კატასტროფა და სხვა. ეს შეიძლება მოხდეს იმ შემთხვევაში, თუ ტერორის ობიექტად იქნება ქიმიური ქარხნები, ატომური ელექტროსადგურები და სხვა რთული და საშიში ტექნიკური ობიექტები. 'კომპიუტერული ტერორიზმის" ობიექტად შეიძლება ჩაითვალოს ინფორმაციული კომუნიკაციები.

თავი 7.
კონფლიქტების ფსიქოლოგიური ფაქტორი

7.1. ყველაზე გავრცელებული ფსიქოლოგიური მექანიზმები

სპეციალისტების კვლევები სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში გვიჩვენებს, თუ რამდენად დიდია ფსიქოლოგიური ფაქტორის როლი ნებისმიერი სახის კონფლიქტებში იქნება ეს პოლიტიკური თუ სოციალური. განვიხილოთ კონფლიქტების წარმოქმნისა და განვითარების ყველაზე გავრცელებული ფსიქოლოგიური მექანიზმები.

ერთ-ერთი ასეთი მექანიზმი შეიძლება განსაზღვროთ როგორც ინდივიდუალური მოგების სტრატეგია და საერთოდ საზოგადოების კეთილდღეობის შეუთავსებლობა. ამ მექანიზმს კარგად აფორმებენ ისეთი სოციალური დილემები, როგორიცაა „პატიმრის დილემა" და „საერთო საძოვრების ტრაგედია".

პატიმრების დილემა აიღწერება როგორც სიტუაცია ორ ეჭვმიტანილთან, რომლებიც სათითაოდ ჰყავს პროკურორს დაკითხვაზე. ისინი ორივენი დამნაშავენი არიან, მაგრამ პროკურორს სერიოზული ნივთმტკიცება მათ წინააღმდეგ არა აქვს. პროკურორი თითოეულ მათგანს სთავაზობს გამოტყდეს და თუ ის აღიარებს დანაშაულს, მას გაანთავისუფლებენ და გამოიყენებენ მის ჩვენებას, რათა დაამტკიცონ მეორე ეჭვმიტანილის დანაშაული. თუკი ორივე აღიარებს ჩადენილ დანაშაულს, მაშინ ორივეს შეუმცირდებათ სასჯელაღსრულების ვადა. თუ არც ერთი არ გატყდება

მათი სასჯელი იქნება უმნიშვნელო. მიუხედავად ამისა, მრავალმა კვლევამ დაამტკიცა, რომ უმეტეს შემთხვევაში ორივე ეჭვმიტანილი აღიარებს თავის დანაშაულს. ეს ადამიანები არიან ფსიქოლოგიურ მახეში: ადამიანები აცნობიერებენ, რომ ურთიერთთანამშრომლობის შედეგად ორივენი მოგებულნი რჩებიან, მაგრამ არ აკეთებენ ამას ერთმანეთის უნდობლობიდან გამომდინარე.

„საერთო საძოვრების ტრაგედია" არის სიტუაცია, რომელშიც ხვდებიან ასობით ფერმერი, რომლებიც ცხოვრობენ საძოვრებთან ახლოს, რომელიც გათვლილი არის 100 ძროხაზე, მაგრამ ფერმერი ფიქრობს, რომ თუ ის ერთი ძროხით მეტს გაუშვებს, ის ამითი თავის მოსავალს გაზრდის, ხოლო ძროხა 100 იქნება თუ 101 არაფერი შეიცვლება, მაგრამ უბედურება იმაშია, რომ ყველა ფერმერი ასეთი „მიხვედრილია" და ყველა 101 ძროხას უშვებს, რითაც იღუპება საძოვრები.

ასეთი დილემები გვაჩვენებენ, რომ ეგოისტური დევნა საკუთარი სურვილებისადმი ხდება მომაკვდინებელი ყველასათვის.

ასეთი დილემებისათვის მახასიათებელი მოვლენაა „შეცდომითი ატრიბუცია", როგორც მას ფსიქოლოგები უწოდებენ და რომლის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანი თავის საქციელს შექმნილი სიტუაციით ხსნის. მეტოქეები ვერ ხვდებიან, რომ სხვებიც იგივე შეცდომით ატრიბუციას აკეთებენ მათ მიმართ. ასევე ხდება მოტივების ცვლა თანამშრომლობის პროცესში. თავიდან ის ცდილობს მიიღოს მოგება, შემდეგ მოახდინოს დანაკარგების მინიმალიზება და ბოლოს არ გამოვიდეს დამარცხებული.

ამ ორივე მაგალითში თუ ორივე მხარე დაიწყებს თანამშრომლობას, ისინი დარჩებიან მოგებულნი, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი ისინი განწირულნი არიან დამარცხებისათვის. 1979-1988 წწ. ირან-ერაყის ომში, რომელშიც მილიონამდე ადამიანი დაიღუპა. ომის დამთავრების შემდეგ საზღვარი, რომლის გამოც ომი დაიწყო ისევ იმ ადგილას დარჩა.

ფსიქოლოგიის კუთხით რომ მივუდგეთ განსაკუთრებულ ინტერესს პოლიტიკურ კონფლიქტში მხარეების ურთიერთაღქმის განსაკუთრებულება წარმოადგენს. ეს თავისებურებები ახდენენ გავლენას თავად კონფლიქტის განვითარებაზე, ამ საკითხის გაგების გარეშე შეუძლებელია კონფლიქტური საკითხების მოგვარების ოპტიმალური გზები. ბევრი კვლევები, რომლებიც ხორციელდება პოლიტიკური ფსიქოლოგების მიერ გვაჩვენებს, რომ კონფლიქტური სიტუაციის აღქმა საკმაოდ სტერეოტიპულია და შეიცავს ორ ასპექტს: ემოციურს და კოგნიტურს.

მოვლენის აღქმა კონფლიქტის პირობებში მახინჯდება. ადამიანს უჩნდება საკუთარი კეთილშობილების ილუზია და არ უნდა აღიაროს, რომ არის ავტორი თავის მიერ ჩადენილი დანაშაულებებისა. საერთაშორისო კონფლიქტების დროს, როდესაც წნეხი იზრდება რაციონალური აზროვნება ძნელდება და ყალიბდება ფსიქოლოგიური ფენომენი, რომელსაც ამერიკელი ფსიქოლოგები „მტრის ეშმაკისეულ სახეს" უწოდებენ. „მტრის სახე" პრიმიტიული და სტერეოტიპულია. ხოლო „ეშმაკისეული" კი ყოველთვის მიეწერება მოწინააღმდეგეს, საკუთარი ქმედება ფასდება როგორც სწორი და ადეკვატური. ყველა კეთილშობილური საქციე-

ლი, რომელსაც მოწინააღმდეგე ჩადის ასოცირდება იმასთან, რომ მას სურს სანაცვლოდ რაიმეს მიღება, ხოლო ყველა საკუთარი კარგი საქციელი ასოცირდება კეთილშობილებასთან. საკუთარი არასწორი საქციელი უბრალოდ არ არის შემჩნეული ან მართლდება ჩამოყალიბებული სიტუაციით.

კონფლიქტისას ხდება მოწინააღმდეგის დაუნდობლობა, არავითარი შეწყალების გრძნობა მის მიმართ არ არსებობს.

კონფლიქტური სიტუაციისათვის მახასიათებელია ფაქტების დამახინჯება და ზედმეტი ყურადღება: კონფლიქტებისას მათთვის უმნიშვნელო დეტალები იქცევიან ძალიან სერიოზულ და პირველხარისხოვან დეტალებად. თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში ხდება პირიქით, კონფლიქტს აქვს დამამშვიდებელი ეფექტი, რომ მოწინააღმდეგე არ გადადგამს ასეთ სერიოზულ ნაბიჯს. ასე მოხდა მაგალითად, 1941 წ. როდესაც სტალინს ბოლო დღემდე არ სჯეროდა ნაცისტური გერმანიის აგრესიულობის, თუმცა ურთიერთობა სსრკ-სა და გერმანიას შორის ნელ-ნელა უარესდებოდა.

პოლიტიკურ ფსიქოლოგიაში კარგად ცნობილია „სარკისებური სახის" ფენომენი. ეს ფენომენი ვლინდება იმაში, რომ კონფლიქტის მონაწილენი ერთი და იმავე მოვლენას სხვადასხვაგვარად აღიქვამენ და აფასებენ. ამერიკელი პოლიტოლოგებისა და ფსიქოლოგების კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ამერიკა-რუსეთს შორის ურთიერთობისას მოწინააღმდეგე მხარის მიერ იარაღით ვაჭრობა და საზღვაო პატრულირება უფრო სახიფათო იყო, ვიდრე კომენტარის გამკეთებელი მხარის მიერ. მაგალითად, როდესაც

ამერიკა აკრიტიკებდა სსრკ-ს შეჭრას აღანეთში ამ დროს სსრკ აკრიტიკებდა ამერიკის შეჭრას ვიეტნამში.

ურთიერთნეგატიური აღქმა ხდება წინაპირობა კონფლიქტის მოგვარებისა და მშვიდობის მიღწევის პროცესში. „სარკისებური სახეს" მივყავართ იქამდე, რომ კონფლიქტური მხარეები თვლიან, რომ მათი ინტერესები ნაკლებად ემთხვევა ერთმანეთს, ვიდრე ეს რეალობაშია. შედეგად ეს ხდება კონფლიქტის გაღრმავების და გაფართოების მიზეზი.

თუმცა წარმოდგენის დამახინჯება იცვლება იმის მიხედვით, თუ როგორ იწყება, ვითარდება და სრულდება კონფლიქტი. მტრის სახე ინგრევა, როდესაც მტერი ხდება მოკავშირე. ამერიკული მასმედიის კვლევებმა დაასკვნეს, რომ მეორე მსოფლიო ომის დროს აგრესიული და დაუნდობელი იაპონელები ახლა არიან შრომისმოყვარე და შემოქმედი მოკავშირეები. ფსიქოლოგიური მეთოდით კონფლიქტის წარმოქმნის და არსებობის ერთ-ერთი მიზეზი უსამართლობის გრძნობაა. ხალხი სამართლიანობას აღიქვამს როგორც ბალანსს მაგალითად, როგორც ჯილდოს განაწილებას პროპორციულად იმისა, ვინ რამდენი იშრომა. კონფლიქტი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ადამიანი გრძნობს დისბალანსს. მაგრამ როგორია კრიტერიუმები, რომლებიც ობიექტურად გვაჩვენებს ვინ რამდენი იშრომა? ამ დროს გარდაუვალია უთანხმოება, რაც წარმოშობს კონფლიქტს, ეს ხდება იმის გამო, რომ ყოველი ადამიანი აფასებს თავის შრომას უფრო მეტად, ვიდრე რეალურად და მათ ჰგონიათ, რომ მათ უფრო მეტი იშრომეს, ვიდრე დანარჩენებმა. მძლავრი სოციალური პროტესტები დამახასიათებელია იმ სოციალ-

ური ფენებისათვის, რომლებიც უფრო ძლიერად გრძნობენ თავიანთი მდგომარეობის უსამართლობას.

იმის მიხედვით, თუ რამდენად მწვავდება კონფლიქტი მის მონაწილეებს უჩნდებათ გრძნობა, რომ მოწინააღმდეგეს აქვს უფრო დიდი არჩევანი ქმედებაში, ხოლო საკუთარი ქმედებები იძულებითია.

მკვლევარების მიერ აღწერილია კიდევ ერთი ფენომენი, რომელიც ხშირად გვხვდება პოლიტიკურ პრაქტიკაში. იმაში მდგომარეობს, რომ კონფლიქტის უშუალო მონაწილეებს უჩნდებათ ილუზია მათი ინტერესების სრული ერთობისა. ჯამში კონფლიქტის მხარე უფრო მეტად რისკავს, ვიდრე უნდა გარისკოს იმის იმედით, რომ ამ კონფლიქტში ჩაითრევს თავის მომხრეებსაც, რომლებიც ჯერჯერობით არ არიან მასში ჩაბმულები.

კონფლიქტის პირობებში ძლიერდება ჯგუფური იდენტიფიკაცია და ერთობა. კონფლიქტში მონაწილე თითოეული ჯგუფი ხდება ერთიანი სულიერად. არ ზვიადდება შიდაჯგუფური განსხვავებები მიუხედავად სოციალური მდგომარეობისა და სტატუსისა. ამ დროს ისინი თანასწორნი არიან. კონფლიქტის მონაწილეებს უჩნდებათ თვითკმაყოფილების გრძნობა. არიან რა მეგობრების წრეში ისინი უფრო მეტად თავდაჯერებულნი არიან და გრძნობენ თავს უსაფრთხოდ. ამავე დროს ეს ერთობა იწვევს მტრული გრძნობის გაღვივებას და ადამიანი ვერ აღიქვამს დადებით ინფორმაციას მოწინააღმდეგე ჯგუფის შესახებ და ის უფრო მოტივირებულია, რომ ამ კონფლიქტში გამარჯვებული მისი გუნდი გამოვიდეს. მათ უქრებათ რისკის გრძნობა და თი-

თოეული გუნდი ისწრაფვის იმისკენ, რომ იბრძოლოს ბოლომდე.

რაც უფრო დიდხანს გრძელდება კონფლიქტი, მით უფრო არაადეკვატური ხდება მათი მონაწილეების მიერ რეალობის აღქმა, რაც უფრო ძლიერდება კონფლიქტი, მით უფრო პრიმიტიულია თითოეული მხარის მიერ წარმოდგენილი არგუმენტები. ურთიერთობების გარკვევა ასეთ შემთხვევაში ხდება „ყრუთა დიალოგი" კონფლიქტის მონაწილეებს ესმით მხოლოდ საკუთარი თავის. კონფლიქტის მონაწილენი უფრო მყარად იცავენ საკუთარ პოზიციებს და ხდება კონფლიქტის ესკალაცია.

7.2. კონფლიქტების მოგვარებისა და რეგულირების ფსიქოლოგიური ფაქტორები

პოლიტიკურმა კონფლიქტებმა განსაკუთრებით კი საერთაშორისო სფეროში შეიძლება მიგვიყვანოს სერიოზულ შედეგებამდე: ადამიანის სიკვდილი, მატერიალური ფასეულობების განადგურება, საზოგადოების პროდუქტიული განვითარებისათვის საჭირო რესურსები, ამიტომ დიდ მნიშვნელობას იძენენ მათი მშვიდობიანი გზით მოგვარების საკითხები.

პოლიტიკური კონფლიქტების რეგულირებისას გამოიყენება მთელი რიგი მიდგომებისა და საშუალებებისა. კვლევებმა გვაჩვენა, რომ კონფლიქტის გამძაფრება განვითარებაში დიდ როლს თამაშობს ერთმანეთის მოწინააღმდეგეებად აღქმა. შედეგად კონფლიქტის მოგვარების დროს

აუცილებელია ისეთი გზების ძებნა, რომლებიც შეცვლიან ასეთი სახის აღქმას.

უარყოფითი შეხედულებების შეცვლაში დიდი როლი შეიძლება ითამაშოს მასობრივი ინფორმაციის წყაროებმა. თუ გაზეთებში დაიბეჭდება და ტელევიზია ლა რადიო გამოაცხადებს, რომ პრობლემატური საკითხების გადაჭრა მომგებიანია ორივე მხარისათვის, ამ დროს კონფლიქტის მონაწილეებმა შეიძლება აზრი შეიცვალონ მოწინააღმდეგე მხარის შესახებ.

ყველაზე მეტად გავრცელებული საშუალება კონფლიქტის მოგვარებისა არის მოლაპარაკებები. არსებობს სამი ხერხი იმისათვის, როგორ განსაზღვროთ რა მიმართულებით უნდა წარვმართოთ მოლაპარაკება. პირველი მიდგომა გამომდინარეობს საერთო ინტერესებიდან და კონფლიქტის მონაწილენი ორიენტირებულნი არიან თანამშრომლობაზე. მეორე მიდგომა გულისხმობს, რომ მხარეთა ინტერესები შეიძლება იყოს სხვადასხვაგვარი და ურთიერთგამომრიცხავიც. მოლაპარაკებებმა კი შესაძლებელია მონაწილეთა ურთიერთდამოკიდებულების შემთხვევაში მიაღწიოს ყველასათვის ხელსაყრელ შეთანხმებას. მესამე მიდგომა გულისხმობს წინა ორი მიდგომის ერთობლიობას.

ნებისმიერ შემთხვევაში მოლაპარაკებების წარმატებისათვის აუცილებელია კარგი ფსიქოლოგიური ატმოსფეროს შექმნა. მოლაპარაკებისას განვითარებულ სიტუაციაზე შეიძლება დიდი ზემოქმედება მოახდინოს ფიქრმა ოპონენტის დასჯა ან დაჯილდოება. ფსიქოლოგიური სასჯელი შეიძლება იყოს დაძაბულობის ატმოსფერო და ჩიხის გრძნობა მოლაპარაკებების მაგიდასთან.

როდესაც საუბარი მიდის მოლაპარაკებებზე, რომლის მონაწილენიც სხვადასხვა ქვეყნის და ეროვნების წარმომადგენლები არიან, გათვალისწინებული არის მათი ეროვნული სპეციფიკა და მათ რიცხვში ეთნიკური ფსიქოლოგიის განსაკუთრებულობაც.

მოლაპარაკებების წარმატებით წარსამართად საჭიროა მომლაპარაკებელთა გარკვეული სახის პიროვნული ხასიათები. კერძოდ საუბარი მიდის გადაწყვეტილების მიღების ფსიქოლოგიურ მზადყოფნაზე.

სერიოზულ ზეგავლენას მოლაპარაკებების მსვლელობაზე ახდენს მონაწილეთა დადგენილება. დადგენილი წესები შეიძლება იყოს ორი სახის ორიენტირებული სიტუაციაზე ან ინდივიდთაშორის ურთიერთგაგებაზე. მოლაპარაკებათა მონაწილენი ორიენტირებულნი არიან, რომ დაინახონ მოლაპარაკებებში მხოლოდ ობიექტური მხარე. მონაწილენი, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან ინდივიდთაშორის ურთიერთობებზე მზად არიან მოწინააღმდეგე მხარესთან თანამშრომლობისათვის ან კონკურენციისათვის.

მნიშვნელოვან როლს ნებისმიერი კონფლიქტის მოგვარებაში თამაშობს მესამე მხარე. პოლიტიკურ კონფლიქტებში, რომელსაც აქვს საერთაშორისო ხასიათი, მესამე მხარის ჩართვა შეიძლება გამოიხატოს როგორც კარგი სამსახურის გაწევა. მესამე მხარის როლში შეიძლება გამოვიდნენ უცხო ქვეყნები, საერთაშორისო სახელმწიფოთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციები. მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში მათ წარმოადგენენ ადამიანები, ამიტომ მესამე მხარის მოქმედებაში საერთაშორისო ურთიერთობებთან დაკავშირებით აუცილებლად უნდა გავითვალ-

ისწინოთ რიგი სოციალური და ფსიქოლოგიური მომენტებისა. მაგალითად, საერთაშორისო ურთიერთობების ისტორიის პრაქტიკაში ხშირად იყენებდნენ არბიტრაჟს. ბოლო დროს კონფლიქტის რეგულირების ასეთი სახე იშვიათად გამოიყენება, თუმცა არსებობენ სპეციალური საერთაშორისო ორგანოები, რომელთაც დავალებული აქვთ გაარკვიონ სადაო საკითხები სახელმწიფოებს შორის არბიტრაჟის წესით.

ითვლება, რომ საარბიტრაჟო მეთოდისადმი ასეთი ცივი მიდგომა გამოწვეულია მისი ფსიქოლოგიური განსაკუთრებულობით. რუსი სპეციალისტის ნ. გრიშინის აზრით, არბიტრაჟის მოდელს გააჩნია რიგი პოტენციური ნაკლებისა, რომელთა შორისაც გადაწყვეტილების მიღება „არბიტრის" მიერ როგორც „ჭეშმარიტების" ძიება, არის ადამიანური ურთიერთობებისადმი არაადეკვატური მიდგომა. გადაწყვეტილების მიღება ერთი მხარის სასიკეთოდ იწვევს ნეგატიურ რეაქციას არბიტრის მიმართ. გარდა ამისა, არბიტრი თავად აგებს პასუხს საკუთარ გადაწყვეტილების აღსრულებაზე. საბოლოოდ არბიტრის გადაწყვეტილება ეხება მხოლოდ პრობლემის ზედაპირს და არა მონაწილეების ურთიერთდამოკიდებულებას, ამიტომ კონფლიქტის სრული გადაწყვეტა მოდავე მხარეებს შორის ვერ ხერხდება.

ფსიქოლოგიური ფაქტორების ზეგავლენა არბიტრაჟის გადაწყვეტილებაზე ხშირია ისტორიაში. კერძოდ, რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ I იძულებული გახდა გამოსულიყო არბიტრის როლში სახელმწიფოების დავისას 1912-1913 წწ. - (ბულგარეთი, საბერძნეთი, სერბეთი და რუმინეთი), რომელთაც ბალკანეთის პირველი ომის შემდეგ ვერ გაიყვეს ტერიტორიები. რუსეთის იმპერატორი ცდილობდა, რომ არც

ერთი ქვეყნისთვის გული არ დაეწყვიტა, ამიტომ შესთავაზა მათ ისეთი წინადადება, რომელიც მიუღებელი იყო ყველა ქვეყნისათვის და რამაც უბიძგა სახელმწიფოებს ბალკანეთის მეორე ომისკენ. ამ ომმა კიდევ უფრო გაართულა სამხრეთ დასავლეთ ევროპის ისედაც ჩახლართული საერთაშორისო ურთიერთობები.

არის კიდევ სხვა შემთხვევები, როდესაც ფსიქოლოგიური ფაქტორები დიდ გავლენას ახდენს მესამე მხარეზე, ასეთია შუამავლობა. შუამავალი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ სახელმწიფოს ან საერთაშორისო ორგანიზაციის ოფიციალური წარმომადგენელი, არამედ კერძო პირი თუ მას გააჩნია ავტორიტეტი. ამიტომ შუამავლობის სრულყოფისთვის საერთაშორისო ურთიერთობებში შეიძლება გამოვიყენოთ ფსიქოლოგიური კვლევები და მედიაციის პრაქტიკა კონფლიქტურ სიტუაციებში. ეს კვლევები წარმოადგენს შუამავლობის ეფექტურობის ხარისხს ნებისმიერი სხვა სახის მესამე მხარის მოქმედებასთან მიმართებაში.

ერთის მხრივ სპეციალისტები აღნიშნავენ მესამე მხარის მონაწილეობის პოზიტიურობის ფაქტს, სხვა მხრივ შუამავალი ორგანიზებას უკეთებს კონფლიქტის მონაწილეებს შორის დიალოგს, ამასთან ის აძლევს მას მიმართულებას კონფლიქტის გადაჭრისკენ.

მაგრამ როგორია ეფექტური შუამავლობის პირობები? მნიშვნელოვანი ფაქტორია მოტივაცია საკითხის დარეგულირებაში. მართალი მოტივაცია, რომელსაც გამოიჩენენ მხარეები ხელს შეუწყობს მალე მიაღწიონ წარმატებას. სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორია კონფლიქტის მონაწილეე-

ბის ნდობა მედიაციისადმი. ყველაზე მთავარია კეთილგანწყობა და შეთანხმებულობა მონაწილეებს შორის.

არსებობს კი შეზღუდვა მედიატორობაში? ფსიქოლოგები აღნიშნავენ შესაძლო ნეგატიურ ასპექტებს მესამე მხარის მოქმედებაში. მესამე მხარის ჩარევამ შეიძლება დაარღვიოს სტაბილურობა, წონასწორობა მხარეებს შორის. გარდა ამისა, მესამე მხარეს შეიძლება გააჩნდეს საკუთარი ინტერესები. მესამე მხარის ჩარევამ შეიძლება გამოიწვიოს შეთანხმება, რომელიც გამოწვეული იქნება გარე ზეგავლენით და არა კონფლიქტის მონაწილეების შინაგანი სურვილით. ამიტომ შეთანხმება მყარი ვერ იქნება. ამისდა მიუხედავად, შუამავლობა აღიარებულია ყველაზე ეფექტურ საშუალებად კონფლიქტის გადაწყვეტის საკითხში.

ფსიქოლოგმა ოზგუდმა შემოგვთავაზა და დააფუძნა სტრატეგია „თანმიმდევრობითი და შემოქმედებითი ინიციატივები დაძაბულობის განმუხტვისათვის", რომელიც განკუთვნილია დაძაბულობის მოხსნისთვის და კონფლიქტის დეესკალაციისთვის. ამ სტრატეგიის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ჯერ ერთი მხარე თავიდან აცხადებს მშვიდობის სურვილს, და შემდეგ აკეთებს რამოდენიმე სამშვიდობო აქციას და მოუწოდებს მოწინააღმდეგეს იგივე ქმედებისკენ. ეს აქციები საშუალებას გვაძლევს სწორი ინტერპრეტაცია გავუკეთოთ ამ ქმედებებს და ეს უნდა წარმოვიდგინოთ არა როგორც სისუსტე, არამედ როგორც კეთილგანწყობა. ეს აქციები იწვევს განსაზღვრულ საზოგადოებრივ რეზონანსს, რომელიც აიძულებს მეტოქეს იგივე ქმედებებისა და ნორმების დაცვისაკენ.

ზემოთ მოყვანილი სტრატეგია განკუთვნილია საერთაშორისო დაძაბულობის მოხსნისთვის და ატარებს სამშვიდობო ხასიათს, მაგრამ გვავალდებულებს ზოგიერთი წესის დაცვას. პირველ რიგში შემრიგებლური აქციები უნდა იყოს მცირე, რათა არ დაემუქროს ვინმეს უსაფრთხოებას და შემდეგში დაიწყება მომზადება, შერიგებისთვის. მეორე რიგში თუ მეორე მხარე არ ახორციელებს აგრესიულ აქციას, პირველი უპასუხებს იგივეთი და მიახვედრებს, რომ არ აიტანს ექსპლოატაციას. უნდა იყოს ისეთი, ხასიათის რომ არ გამოიწვიოს ახალი კონფლიქტი. მესამე რიგში თუ მეტოქეც დგამს ნაბიჯს შესარიგებლად, მაშინ უფრო მეტი ყურადღებით უნდა მივუდგეთ.

1963 წლის 10 ივნისს ამერიკის პრეზიდენტმა ჯორჯ კენედიმ წარმოთქვა სიტყვა „მსოფლიო სტრატეგია" და შემდეგ განაცხადა, ყველა ატომური ცდის შეწყვეტის შესახებ ატმოსფეროში იქამდე, სანამ ამას რომელიმე სხვა სახელმწიფო არ გააკეთებდა. საბჭოთა კავშირის ლიდერმა ხრუშოვმა ხუთი დღის შემდეგ განაცხადა, რომ ის წყვეტს სტრატეგიული ბომბდამშენების წარმოებას. აეწყო ურთიერთგაგება, აშშ ამარაგებს სსრკ-ს ხორბლით, ხოლო მეორე მხარე დათანხმდა კრემლსა და თეთრ სახლს შორის გაეჭიმა კავშირის „ცხელი ხაზი", რომელიც ძალიან სჭირდებოდათ. 1962 წ. კარიბის კრიზისისას შემდგომში სსრკ-მ და აშშ-მ დიდ ბრიტანეთთან ერთად დადეს ხელშეკრულება ატომური ცდების შეწყვეტის შესახებ. ამის შემდეგ აშკარად იკლო დაძაბულობამ საერთაშორისო ურთიერთობებში როგორც ორ ქვეყანას შორის, ასევე საერთოდ მსოფლიოში.

თავი 8.
კონფლიქტები საერთაშორისო ურთიერთობებში

ძნელია იპოვო პრობლემა, რომლის გამოძიებას აქვს ისეთივე ფუნდამენტალური მნიშვნელობა საერთაშორისო-პოლიტიკური მეცნიერებისთვის, როგორც საერთაშორისო კონფლიქტების პრობლემა.

რა თქმა უნდა ამაში არაფერი შემთხვევითი არ არის: ძალაუფლება და ძალა, კონფლიქტი და უსაფრთხოება შეადგენენ საერთაშორისო პოლიტიკის და მთლიანად პოლიტიკის საფუძველს.

კონფლიქტების, კრიზისების და ომების პრობლემა გახდა ცენტრალური თემა თუკიდიდეს, ნიკოლო მაკიაველის, ტომას ჰობსის, ედვარდ კარის, ჰანს მორგენთაუს და ჯონ ბერტონის შრომებში. ამასთან ერთად ყველა ამ მკვლევარის ერთობლივი წვლილი არ ამოწურავს ამ პრობლემას, არამედ ქმნის მარტო მისი შესწავლის მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს და ახალ საკითხებს. ეს საკითხები დაკავშირებულნი არიან კონფლიქტის ბუნებასთან, როგორც საზოგადოებრივი და საერთაშორისო ფენომენი. კონფლიქტი – ეს არის ადამიანური ურთიერთობების უნივერსალური მოვლენა, ამიტომ ის მრავალფეროვანია, რის გამოც მისი გაგება გვიძნელდება, ამაში შედის ის საერთო, რაც ახასიათებს ნებისმიერ კვლევით პრობლემას, მითუმეტეს პრობლემას საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროდან. საერთაშორისო ურთიერთობების ყოველი ახალი ეტაპი ქმნის ახალ მოულოდნელ მოვლენებს.

8.1. კონფლიქტის ცნება, საერთაშორისო კონფლიქტების თავისებურებანი

მეცნიერულ ლიტერატურაში საერთაშორისო კონფლიქტების გამოკვლევის არსებული მრავალფეროვნება ბევრ რამეში იხსნება 'საერთაშორისო კონფლიქტის" შინაარსის განსხვავებით. ამის გარდა 'საერთაშორისო კონფლიქტის" ცნებას აქვს დამოკიდებული მნიშვნელობა თეორიული წარმოდგენის გამომუშავებისთვის.

ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი ლ. კოზერი სოციალურ კონფლიქტს განსაზღვრავდა, როგორც 'კოლექტიური აქტორების შორის შეტაკებას ფასეულობების, სტატუსების, ძალაუფლების და იშვიათი რესურსების გამო, სადაც ყოველი მხარის მიზნად რჩება ის, რომ თავისი მეტოქე დაასუსტოს". ასეთი შეხედულების მიღებით ზოგიერთი საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევარი გამოდის იქიდან, რომ კონფლიქტს აქვს ობიექტური შინაარსი. ჯ. ბოულდინი თვლის, რომ კონფლიქტი – ეს 'მეტოქეობის სიტუაციაა, სადაც მხარეებს შეგნებული აქვთ შესაძლებელი პოზიციების შეუთავსებლობა და თეორიული მხარე მიისწრაფვის მოპირდაპირე მხარის შეუთავსებელ მდგომარეობის დაკავებას".

სხვა შეხედულება აქვს ჯ. ბარტონს, რომელიც თვლის, რომ 'კონფლიქტი ატარებს სუბიექტურ ხასიათს...."

აქციონალისტური შტოს წარმომადგენლები საერთაშორისო ურთიერთობების სოციოლოგიაში ისწრაფვიან გააერთიანონ ორიეე მიდგომა. კონფლიქტის გარჩევისას, როგორც მიზნების შეუთავსებლობას, ისინი ამავე დროს

ხაზს უსვამენ იმას, რომ ამ შეუთავსებლობაზე მსჯელობა ითხოვს 'პრაქტიკული პირობების ანალიზს".

საერთაშორისო კონფლიქტის კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძვლად ითვლება დიალექტური ფილოსოფიის განსაზღვრება იმაზე, რომ კონფლიქტი – ეს წინააღმდეგობის გამწვავების უკიდურესი ფორმაა. 'გამოჩენილი წინააღმდეგობა" – წერენ 'საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიის საფუძვლის" ავტორები – 'ითხოვს მოპირდაპირე ინტერესების მოქმედებას, მისი ნებართვით. თუ ერთი ან ორივე მხარე იყენებს კონფრონტაციის სტრატეგიას, ეს რა თქმა უნდა კონფლიქტია".

კონფლიქტების შესწავლისას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია 'მკვლევარის შეხედულების კუთხეს", რომელზეც დამოკიდებულია კონფლიქტის შინაარსის და რეკომენდაციის განმარტება.

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ფართოდ გავრცელებულია კონფლიქტის დამანგრეველი დესტაბილიზაციის აზრი. მაგრამ, როგორც ზიგმუნდ ფროიდმა გვიჩვენა, კონფლიქტები – ეს სოციალური ურთიერთქმედებების ნაწილია. ჯ. ზემელმა და ლ. კოზერმა გვიჩვენეს, რომ კონფლიქტს აქვს ბევრი პოზიტიური და წარმოქმნითი ფუნქცია. ამ შეხედულებიდან გამომდინარე კონფლიქტი არ უშვებს სტაგნაციას, არამედ იგი ინტერესის და ცნობისმოყვარეობის სტიმულირებას ახდენს. ის მედიატორის როლით გამოდის, რისი დახმარებითაც ახდენს პრობლემების არტიკულირებას. კონფლიქტი სოციალური და პერსონალური ცვლილებების საფუძველია. საგარეო კონფლიქტებს ხშირად მოაქვს შინაგანი ერთსულოვნება. მით-

უმეტეს, როგორც კოზერი გვიჩვენებს, არაცენტრალიზებულ ჯგუფებში და თავისუფალ საზოგადოებებში კონფლიქტი ხშირად თამაშობს სტაბილიზებულ და ინტეგრირებულ როლს.

კონფლიქტების ტიპოლოგია ისეთივე მრავალსახოვანია, რამდენად მრავალფეროვანია მათი განსაზღვრა. კონფლიქტები პიროვნებებს შორის, ჯგუფებს შორის ან სახელმწიფოებს შორის იხილება, როგორც საერთაშორისო.

საგარეო კონფლიქტებს შორის ყველაზე გავრცელებულია ტერიტორიული დაჩემება, დიპლომატიური დავა, ეკონომიკური დაპირისპირება, ფუნქციონალური შეხედულებით გამოირჩევა კონსტრუქციული და დესტრუქციული კონფლიქტები.

შიდაჯგუფურ კონფლიქტებს ხშირად მოაქვს ახალი ნორმები, ახალი ნორმების შექმნა და გაუმჯობესება აძლევს საზოგადოებას 'ახალ სუნთქვას". კონფლიქტის წარმოშობა ნიშნავს სისტემის შიგნით არსებულ ურთიერთობებზე უარის თქმა. ძალების თანაფარდობის გამორკვევის პროცესში ახალი ძალის დადგენა შეიმჩნევა და ურთიერთობები ახალ საფუძველზე გრძელდება.

ამ დასკვნებზე დაყრდნობით იელის უნივერსიტეტის პროფესორმა მორტონ დოიჩმა თავის ნაშრომებში სცადა, ეპოვა ყველანაირი კონფლიქტის საერთო შინაარსი. ამასთან ერთად მ. დოიჩი გამოდიოდა იქიდან, რომ კონფლიქტს აქვს პოტენციალური და საზოგადოებრივი მნიშვნელობა. მ. დოიჩი კონფლიქტს ტიპოლოგიის მიხედვით ყოფს კონსტრუქციულ და დესტრუქციულ კონფლიქტებად.

8.2. კონფლიქტები და კრიზისები

ცნება 'კონფლიქტი" ხანდახან განიხილება, როგორც 'კრიზისის" სინონიმი, მაგრამ ისინი მაინც განსხვავდებიან. საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ცნება 'კრიზისს" არ ხმარობენ მარტო შინაგან და საგარეო პოლიტიკური უსაფრთხოების პრობლემების გამწვავებაში. მათში შედის ასევე ბუნებრივი უბედურება (გასაჭირი) და კატასტროფები, რომლებიც ადამიანის მოღვაწეობით არის გამოწვეული. ასეთი კრიზისების უმეტესობა ასე თუ ისე საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში 'გამოდის", მაგრამ აუცილებელი არ არის, რომ კონფლიქტიც თან დაერთოს. სხვაგვარად, რომ ვთქვათ, ცნება 'კონფლიქტს" და 'კრიზისს" შეუძლია არა მარტო დაახლოება, არამედ პირიქით – დაშორებაც (განზიდვაც).

კრიზისში ჩვენ ვიგებთ კონფლიქტის გამწვავების სტადიას. მაგრამ სიტუაცია შეიძლება განვითარდეს პირიქით: არა კონფლიქტისგან – მისი გამწვავებიდან კრიზისამდე, არამედ გამწვავებიდან კონფლიქტის გახსნამდე. 'ფიზიკური აგრესიულობა – ადამიანის ერთ-ერთი თვისებაა, ადამიანი წყნარდება, – წერს რ. კაპლანი – გამომდინარე იმ ფაქტიდან, რომ მსოფლიოს მოსახლეობის ზრდის 65% მოდის ღარიბ ქვეყნებზე, საკითხი არ დგას იმაში, იქნება თუ არა ბევრი ომი, არამედ – რა სახის იქნება ეს ომი და ვინ ვის შეებრძოლება?"

საერთაშორისო-პოლიტიკურ მეცნიერებაში კრიზისში იგულისხმება ნაციონალური და საერთაშორისო სიტუაცია. კრიზისის ძირითადი პრობლემაა – აღქმა. ამიტომ

კრიზისი – ეს არა მარტო სიტუაციაა, რომელიც განსხვავდება რიგითი მოვლენებისგან, არამედ მოვლენების აღქმა, როგორც სერიოზული მუქარა ნაციონალურ ინტერესების.

ამგვარად, კრიზისის შედარებითი დამოუკიდებლობა ცნებაში 'კონფლიქტი-კრიზისი", აგრეთვე ამ ორი ელემენტის ურთიერთკავშირი შეიძლება იყოს აღწერილი განსხვავებული თვისებებით.

I. კრიზისი დაკავშირებულია დროის ფაქტორთან.

II. კრიზისის დამახასიათებელი თვისებები-ინტენსიურობა, შემჭიდროება.

III. კრიზისის მნიშვნელოვან თვისებად ითვლება პოლიტიკური კლასის მოვლენების აღქმის ფორმირება.

IV. კრიზისს ხშირად თან სდევს მსხვერპლი, სისასტიკე და ძალმომრეობა.

კონფლიქტის განსაკუთრებულობა და ფუნქციები ბიპოლარულ სამყაროში: როგორც გვიჩვენებს დ. კოლიარი, ცივი ომის ეპოქაში საერთაშორისო კრიზისები ტერორის ჩრდილში ვრცელდებოდნენ: ისინი ან უპირისპირებდნენ ერთმანეთს ორ ბირთვულ სახელმწიფოს, ან ემუქრებოდნენ არაბირთვულ სახელმწიფოებს.

საბჭოთა-ამერიკული კონფრონტაციის პერიოდში (1949-1989 წწ.) კრიზისის დიპლომატია (ბერლინი,კუბა,ვიეტნამი, ავღანეთი, ახლო აღმოსავლეთი) ცვლიდა შეიარაღებულ კონფლიქტს და ამით თამაშობდა კონსტრუქციულ როლს საერთაშორისო ურთიერთობებში. შეტყობინების გაანალიზება და კრიზისების რეგულირების აუცილებლობა აიძულებდა ვაშინგტონს და მოსკოვს თანამშრომლობაზე

წასვლას, რითიც ქმნიდნენ კავშირს ატომური ომის წინააღმდეგ.

ამ პერიოდში პოლიტიკურ მეცნიერებაში აღმოჩენილი მიმართულება, რომელმაც მიიღო სახელწოდება crisis management, მრავალრიცხოვან თეორეტიკულ და პრაქტიკულ მეთოდების დამუშავების სტიმულირებას ახდენდა; აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. პირობები, რომლებიც რ. არონმა აღწერა ფორმულით 'სიმშვიდე შეუძლებელია, ომი წარმოუდგენელია," კრიზისი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პოლიტიკური ბერკეტის სახით, გარკვეული სარგებლობის მიღებისთვის (მაგალითად: ბერლინის კრიზისი 1961 წ.) ან კუბის კრიზისი 1962 წ.)

სხვა მხრივ მესამე სამყაროში კრიზისები წარმოადგენდნენ დიდ სიძნელეს კონტროლისათვის. აქ აღმოსავლეთს და დასავლეთს შორის დაპირისპირებაში, ასეთი მძლავრი საშუალება, როგორც ბირთვული იარაღი არ მოქმედებდა, ამიტომ რისკი, კრიზისების შეიარაღებულ შეტაკებაში გარდაქმნა, უფრო დიდი იყო, ვიდრე ამ დაპირისპირების ცენტრში.

ბიპოლარული სამყაროს ეპოქაში შეიარაღებულ კონფლიქტებს და ომებს ხშირად ჰქონდათ ადგილი ზესახელმწიფოების გლობალური დაპირისპირების პერიფერიაში. სუსტად განვითარებულ ქვეყნებში აზიაში, აფრიკაში, ლათინურ ამერიკაში. უმეტესობას ჰქონდა კოლონიური წარმოშობა. იმავ დროს ბევრ კონფლიქტს სტიმულირებდა ზესახელმწიფოების დაპირისპირება: აშშ და სსრკ.

ცივი ომის ეპოქაში სახელმწიფოთაშორის კლასიკური ტიპის კონფლიქტები ძალიან იშვიათი იყო,აშშ-ს და სსრკ-

ს აღმოსავლეთის და დასავლეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ. მაგალითად: კორეის ომი 1950 წ., ახლო აღმოსავლეთის ომები 1960 წ. და 1970 წ.

8.3. კონფლიქტების მოგვარების ტრადიციული მეთოდები და ინსტიტუციონალური პროცედურები

შიდაპოლიტიკური კონფლიქტებისაგან განსხვავებით, რომლის იურისდიქციის საფუძველზე წყდება, კონფლიქტები და კრიზისები საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში უმეტეს შემთხვევაში არ შეიძლება გადაწყვეტილი იყოს საერთაშორისო უფლებების ნორმების გამოყენებით. ამიტომ საერთაშორისო ურთიერთობებში უფრო ეფექტურია პოლიტიკური მეთოდები.

ტრადიციული მეთოდები:

როგორც მეცნიერები აღნიშნავენ, საერთაშორისო ურთიერთობებში კონფლიქტების მოწესრიგების უფრო გავრცელებული მეთოდია მოლაპარაკებები, რითაც ყველაზე ხშირად სახელმწიფოები აგვარებენ თავის შეუთანხმებლობას ერთმანეთს შორის. 1899წ. ჰააგის კონვენციები ამ საკითხში ერთი ნაბიჯით წინ წაიწიეს. მათ შექმნეს საგამოძიებო კომისიები ფაქტების დადგენის მიზნით, რომლებიც შეიძლება სახელმწიფოთაშორის კონფლიქტების მიზეზებად ითვლებოდეს.

მეორე მსოფლიო ომის დროიდან ცნობილია კიდევ ერთი მეთოდი საერთაშორისო კონფლიქტების გადაწყვეტის, შერიგების მეთოდი. ამ მეთოდს ახასიათებს ის, რომ

კამათის ელემენტები ხდებიან შერეული კომისიის გარჩევის საგნად 'მესამე მხარის" წარმომადგენლობის ქვეშ.

ყველა აღნიშნული სახელმწიფოთაშორის მოწესრიგების მეთოდი ითვალისწინებს 'მესამე მხარესთან" მიმართებას. ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნაა 'მესამე მხრისადმი" – ეს მიუკერძოებლობა. მაგრამ, როგორც მ. მერლი ხაზს უსვამს სხვა ნებისმიერ საერთაშორისო სამართლის ნორმების მსგავსება უნდა იყოს უარყოფილი: ყველა პროცედურის ძირითადი თვისება მდგომარეობს იმაში, რომ ყველა ეტაპზე ის უნდა იყოს ნებაყოფლობითი. 'მესამე მხარე" არ არის ვალდებული ჩაერიოს მოწესრიგების მიზნით. ყველა ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპებს. ამიტომაც კონფლიქტების მოწესრიგების ტრადიციული მეთოდების ეფექტურობას აქვს შეზღუდული ხასიათი.

ინსტიტუციონალური პროცედურები:

სახელმწიფოთაშორის უნივერსალური ორგანიზაციების შექმნა და განვითარებამ (ერთა ლიგა, შემდეგ გაერო) საშუალება მოგვცეს სახელმწიფოთშორის კონფლიქტების მოწესრიგების საკითხში წინ გავიწიოთ ორ მიმართულებაში.

პირველ რიგში, ქვეყნებს – ერთა ლიგის და გაეროს წევრებს ევალებათ მხოლოდ მშვიდობიანი საშუალებები გამოიყენონ (გარდა კანონიერი თავდაცვისა). გაეროს წესდების შესაბამისად კონფლიქტში მყოფმა მხარეებმა ჯერ უნდა მიმართონ ერთ-ერთ ტრადიციულ პროცედურას და მექანიზმს, რომელიც კონფლიქტების მოგვარებისთვისაა დაწესებული. მარტო იმ შემთხვევაში თუ ეს ინიციატივა

არ შედგება, მხოლოდ მაშინ მხარეებმა უნდა მიმართონ უსაფრთხოების საბჭოს. თავის მხრივ უსაფრთხოების საბჭოს შეუძლია გამოიყენოს ნებისმიერი ხერხი, რომელიც სწორად მიაჩნია. ზუსტად ასე მოიქცა უსაფრთხოების საბჭო კუბის მთავრობის თხოვნით, რომელმაც აშშ-ზე საჩივარი შეიტანა. ამჟამად კლასიკურ და ტრადიციულ პროცედურებს იყენებენ უსაფრთხოების საბჭოს და გაეროს გენერალური ასამბლეის ფარგლებში.

მეორე: ინსტიტუციონალური მექანიზმების გამოყენებამ კოლექტიური ხასიათის გახადა ეს მექანიზმები. ახლა უკვე მოწინააღმდეგე მხარეების დაშორებას ცდილობს არა "მესამე" სახელმწიფო, არამედ სახელმწიფოთაშორისო ორგანიზაცია, რომელსაც შეუძლია მიიღოს შემდეგი გადაწყვეტილებები: გააგზავნოს კომისია, თავისი მომსახურეობა შესთავაზოს, შუაკაცი დანიშნოს. ასე მაგალითად პალესტინის საკითხი 1948-1949 წწ. გადაწყვეტილი იყო ოფიციალური შუაკაცის დანიშვნით, რომელიც გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ დანიშნა. მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ სახელმწიფოთშორისო კონფლიქტების მოწესრიგებაში პროგრესის გადამწყვეტ კრიტერიუმად რჩება მოწესრიგების აუცილებელი ხასიათი, რომელიც მიღწეულია კოლექტიური ძალებით.

ამ მხრივ უნდა გავარჩიოთ თეორია და პრაქტიკა. როგორც გვიჩვენებს მ. მერლი, ერთალიგის წესდების მე-15 მუხლში იყო ორი ხარვეზი, რომლის გამოყენებით, სახელმწიფოებს შეეძლოთ ძალა გამოეყენებინათ ერთმანეთის წინააღმდეგ.

საერთაშორისო ურთიერთობების პრაქტიკაში არჩეული მექანიზმები მოქმედებენ ამჟამად არსებული ძალების თანაფარდობის ფარგლებში. ამიტომ, თუმცა სახელმწიფო თაშორისო კონფლიქტების უმრავლესობას ცივი ომის ეპოქაში გაერო აწესრიგებდა, მათი მოწესრიგება ხდებოდა ან პირდაპირი თანხმობით ორივე მხრიდან, ან ზესახელმწიფოს ზეგავლენით. კარგად გამოჩნდა თუ როგორ აგვარებდნენ ასეთ კონფლიქტებს თვითონ ზესახელმწიფოები (ბერლინის კრიზისი 1948 წ., კუბის კრიზისი 1962 წ.) – სსრკ და აშშ.

საბოლოოდ რეალობაში არსებობს ჩუმი თანხმობა იმის შესაბამისად, რომ ზესახელმწიფოებს შორის კონფლიქტები არ განიცდიან ზეწოლას გაეროს მხრიდან ან სხვა სახელმწიფოთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან.

8.4. ძირითადი მიმართულებები საერთაშორისო კონფლიქტების გამოკვლევაში

საერთაშორისო კონფლიქტების შესწავლაში არსებობს სამი ძირითადი მიმართულება: 'სტრატეგიული გამოკვლევები", 'კონფლიქტის გამოკვლევები", 'მსოფლიოს გამოკვლევები". მათ აერთიანებს – საერთაშორისო კონფლიქტების და საერთაშორისო სისტემის ფუნქციონირების როლის გააზრება. მაგრამ ამ მიმართულებებს შორის არსებობს აგრეთვე განსხვავებაც, რომელიც ეხება მეთოდოლოგიურ საფუძველს.

სტრატეგიული გამოკვლევები:

საერთაშორისო კონფლიქტების ანალიზი სტრატეგიული გამოკვლევების პოზიციიდან მიმართულია პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტილებაზე. ამგვარი გამოკვლევები, ხორციელდება პოლიტიკური რეალიზმის პარადიგმის ფარგლებში. რასაც ხაზს უსვამდა კანადელი მკვლევარი ა. ლეგო: 'სტრატეგიის ძირითადი მნიშვნელობა ყოველთვის მდგომარეობდა ძალის გამოყენებაში პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად". მაგრამ უფრო ხშირად ყურადღება ექცევა იმას, რომ 'დიდი სტრატეგია" განსხვავდება სამხედრო სტრატეგიისგან, რადგან მისი მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ სამხედრო მოქმედებაში უპირატესობას მიაღწიონ. ამერიკელი მეცნიერი ჯ.მ. კოლინზი განსაზღვრავს 'დიდ სტრატეგიას", როგორც 'ნაციონალური სიმძლავრის მეცნიერებას და ხელოვნებას".

სტრატეგიული გამოკვლევების ცენტრალური ამოცანაა განსაზღვრო თუ როგორი უნდა იყოს სახელმწიფოს ადეკვატური ქცევა კონფლიქტურ სიტუაციაში. სტრატეგიულ გამოკვლევებს დასავლეთში უკავია ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი საერთაშორისო ურთიერთობების მეცნიერებაში. საკმარისია ვთქვათ, რომ აშშ-ში ასეთი გამოკვლევების ჩატარების მიზნით შექმნილია ათასზე მეტი ინსტიტუტი.

სტრატეგიული გამოკვლევების ერთ-ერთ პრობლემად ითვლება ომი, ომის მიზეზები და შედეგები ამა თუ იმ სახელმწიფოსათვის და საერთაშორისო სისტემისათვის მთლიანად.

ადრე ომი ითვლებოდა 'ნორმალურ" საშუალებად პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად. მაგრამ ბირთვული

იარაღის დიდმა გამანადგურებელმა სიმძლავრემ შექმნა პარადოქსალური სიტუაცია. ერთი მხრივ სახელმწიფო, რომელიც ფლობს ბირთვულ იარაღს იღებს დიდ შესაძლებლობებს თავისი საგარეო პოლიტიკის გატარებაში. ამიტომ ძირითადი აქცენტი კეთდება არა სამხედრო ასპექტებზე, არამედ ბირთვული შეიარაღების პოლიტიკურ აქცენტზე.

1980 წ. ბოლოს დასავლეთის არაკონსერვატიული ძალების ხელისუფლებაში მოსვლით, ცდილობენ ბირთვული შეიარაღების პარადოქსის დაძლევას. ამავე დროს ამერიკულ და დასავლეთევროპულ პოლიტიკაში შეიარაღების და სამხედრო ტექნოლოგიების სფეროში იბადება ახალი ტენდენციები. აშშ-ში რეიგანის ადმინისტრაციით და ოფიციალური ფრანგული პოლიტიკური არეალით ევროპაში სცადეს ახალი 'დიდი სტრატეგიის" დამუშავება, რომელსაც შეუძლია შექმნას ახალი 'პოსტბირთვული" ეპოქა მსოფლიოს პოლიტიკაში.

'ცივი ომის" დამთავრება, საბჭოთა კავშირის დაშლა და საერთაშორისო გლობალური სისტემის ბიპოლარული სტრუქტურის მარცხი ნიშნავდა 'დიდი სტრატეგიის" ახალი ფაზისკენ მიმართულებას. წინა პლანზე გამოდის ადეკვატური პასუხი იმ გამოძახილზე, რომლებიც ჩნდებიან მსოფლიოში ახალი ტიპის კონფლიქტების გავრცელების გამო.

კონფლიქტების გამოკვლევები:

ამ მიმართულების ცენტრალური საკითხებია ის, რომელიც არ იხილება 'სტრატეგიული გამოკვლევებით",

ანუ საკითხები რომლებიც დაკავშირებულნი არიან საერთაშორისო კონფლიქტების წარმოშობასთან.

საერთაშორისო კონფლიქტების წარმოშობასთან საკითხში არსებობს ორი პოზიცია. პირველი გამომდინარე, საერთაშორისო კონფლიქტების ახსნა დაკავშირებულია საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურის ხასიათთან. მეორე პოზიციის მომხრეები კი დასკვნას აკეთებენ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობების სისტემის შინაგანი გარემოს კონტექსტიდან.

მაგალითად ი. გალტუნგი, რომელმაც შესთავაზა 'აგრესიის სტრუქტურული თეორია", საერთაშორისო კონფლიქტის მიზეზად თვლის კრიტერიუმების ბალანსის დარღვევას, რომლის დახმარებითაც შეიძლება მსჯელობა ამა თუ იმ სახელმწიფოს ადგილზე საერთაშორისო სისტემაში. მაგალითად, ერთი რომელიმე კრიტერიუმის შესაბამისად სახელმწიფოს შეუძლია ეკავოს მაღალი თანამდებობა სისტემაში, იმ დროს, როდესაც სხვა კრიტერიუმებით შეიძლება დაიკავოს არასაკმარისი და არაპროპორციონალური ადგილი.

'აგრესიის აღმოჩენა, – ამტკიცებს გალტუნგი, – ყველაზე უფრო შესაძლებელია სტრუქტურული ბალანსის დარღვევის სიტუაციაში". ეს ეხება საერთაშორისო გლობალურ სისტემას 'სტრუქტურული შეუიწროების" ფარგლებში, როდესაც ინდუსტრიალურად განვითარებული სახელმწიფოები შემაიწროებლის და ექსპლუატატორების როლში გამოდიან. მაგრამ სტრუქტურული ბალანსის დარღვევის არსებობა იმას არ ნიშნავს, რომ მისგან გამომდინარე კონ-

ფლიქტები აუცილებლად მიაღწევენ უმაღლეს საფეხურს, ანუ სამხედრო დაპირისპირებას.

'სტრუქტურული" მიდგომის კიდევ ერთი მიმართულებაა კ. უოლცის მიერ შეთავაზებული სამი დონის ანალიზის გაერთიანება – ინდივიდის დონე, სახელმწიფოს დონე და საერთაშორისო სისტემის დონე. საერთაშორისო კონფლიქტის მიზეზების გამოკვლევა პირველ დონეზე ვარაუდობს ადამიანის ბუნებრივი ბუნების შესწავლას ('animus dominandi", რომელზეც ჰ. მორგენთაუ მოგვახსენებდა) და მისი ფსიქოლოგიის შესწავლას. მეორე დონეზე განიხილება დეტერმინანტები და ფაქტორები, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან სახელმწიფოების გეოპოლიტიკურ მდგომარეობასთან. საბოლოოდ, მესამე დონეზე მიმდინარეობს საერთაშორისო სისტემის დახასიათების გამომჟღავნება: 'პოლარობა", ან 'ძალების თანაფარდობის კონფიგურაცია" (რ. არონი), სხვა სტრუქტურული თვისებები.

ზოგიერთი ავტორი საერთაშორისო კონფლიქტების ჩასახვის საფუძველს ხედავს სახელმწიფოთაშორის სისტემის და მისი შინაგანი გარემოს ურთიერთქმედების განსაკუთრებულობაში. ამ თვალსაზრისიდან შეიარაღებულ კონფლიქტებს და მის წინამორბედ კრიზისებს ხელს უწყობს საერთაშორისო კონტექსტი. ორივე შემთხვევაში სახელმწიფოები საერთაშორისო იერარქიაში კარგავენ წარმოდგენას ურთიერთმდგომარეობაზე.

საერთაშორისო სისტემის საყოველთაოდ მიღებული განსაზღვრის უქონლობა გვიძნელებს 'სტრუქტურულ" და 'კონტექსტუალურ" მიდგომების გაყოფას. თუმცა, როგორც

ხაზს უსვამენ მკვლევარები ეს მიდგომები მჭიდროდ დაკავშირებულია ერთმანეთთან.

ფ. ბრაიარი და მ.რ. ჯალილი გამოყოფენ საერთაშორისო კონფლიქტების 3 ჯგუფს, რომლებიც განსხვავდებიან თავისი ბუნებით, მოტივაციებით, მონაწილეებით და მასშტაბით. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება საერთაშორისო კლასიკური კონფლიქტები: საერთაშორისო კონფლიქტები ინტეგრაციის ტენდენციით. მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება ტერიტორიული და არატერიტორიული კონფლიქტები: მათ შეიძლება ჰქონდეთ სოციალურ-ეკონომიკური ან იდეოლოგიური მოტივები. და ბოლოს კონფლიქტებს ყოფენ გენერალიზებულზე, რომელშიც შედის სახელმწიფოების დიდი რაოდენობა და რეგიონალურზე, სუბრეგიონალური და შეზღუდული კონფლიქტები.

მსოფლიოს გამოკვლევები:

ამ პრობლემატიკის შესწავლაში შეიძლება გამოვყოთ 9 ძირითადი მიდგომა. ერთ-ერთი მიდგომა დაკავშირებულია ინგლისურ სანკსონის სკოლასთან 'conflict resolution" ('კონფლიქტის მოგვარება"). მეორე ეფუძნება ევროპულ მიმდინარეობას 'peace research" ('მსოფლიოს გამოკვლევები"). მესამე აქცენტირებას ახდენს საერთაშორისო მოლაპარაკებების პროცესზე.

პირველი მიდგომის განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს 1955 წ. შექმნილი მიჩიგანის უნივერსიტეტის 'Journal of Conflict Resolution". ამ მიდგომის მიმდევრები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას აქცევენ საკითხების ანალიზს, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან კონფლიქტების მექანიზმების გადაწყვეტასთან. დიდი მნიშვნელობა აქვს

სოციალური კონფლიქტის მათემატიკური მეთოდების შესწავლას. ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ კონფლიქტები ითვლებიან უნივერსალურ ფენომენად. ეს ნიშნავს იმას, რომ კონფლიქტები შეიძლება მოვიცილოთ საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროდან. ამიტომ მსჯელობა უნდა მიმდინარეობდეს კონფლიქტების ისეთ ანალიზზე, რომლის დახმარებითაც შეიძლება შეიქმნას მართვის მექანიზმი. ამ თვალსაზრისით არსებობს სოციალური კონფლიქტის 4 ტიპის გადაწყვეტილება: 1. შეთანხმება ორივე მხარის აზრის დამთხვევის შედეგად; 2. შეთანხმება საგარეო ძალის კანონმდებლობის და მორალური ნების შესაბამისად; 3. შეთანხმების მიბმა კონფლიქტის ერთ-ერთი მხარის მიერ; 4. სიტუაცია, როდესაც კონფლიქტი კარგავს თავის აქტუალობას და თავისით გაიჭრება.

მნიშვნელოვანი როლი საერთაშორისო კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით გადაჭრაში ითამაშეს ოსლოში "Journal of Peace Research" ჟურნალების გამოცემებმა. ამ ჟურნალებმა ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნა გააკეთეს: სიმშვიდე – ეს არა უბრალოდ ომის არყოფნაა, არამედ სამართლიანობაა სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში. ამ მიმდინარეობებს შორის განსხვავებები ატარებენ პირობით ხასიათს. ამის დამადასტურებლად შეიძლება იყოს ამ მიმდინარეობების მჭიდრო თანამშრომლობა. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ამ მიმდინარეობებს კონფლიქტების დარეგულირების საშუალებად მიაჩნიათ მოლაპარაკებები. დასავლეთ კონფლიქტოლოგიაში მოლაპარაკებების პრობლემა ხდება უფრო დამოუკიდებელი 1960 წ. როგორც აღნი-

შნაეენ სპეციალისტები, საერთაშორისო მოლაპარაკებების მუშაობაზე დიდი გავლენა მოახდინეს ურთიერთდაპირისპირებულმა ტენდენციებმა: ერთი მხრივ, მსოფლიოს პრობლემის დამუშავება (peace research), მეორე მხრივ კი – 'ძალით მიდგომა". პირველი ტენდენცია ხელს უწყობს კონფლიქტების მოლაპარაკებებზე წარმოდგენის ფორმირებას, როგორც საერთაშორისო კონფლიქტების გადაწყვეტის საშუალებაზე. მეორე კი იყო მიმართული ოპტიმალური გზის მისაღწევად. მაგრამ ცივი ომის ეპოქის დამთავრება და გლობალური კონფრონტაცია იწვევენ მოლაპარაკებების სფეროში ახალ ტენდენციებს – ეს ტენდენციები შემდეგში მდგომარეობს:

1. საერთაშორისო მოლაპარაკებები ხდებიან სახელმწიფოების ურთიერთობების ძირითად ფორმად. ისინი აქტიურად ზემოქმედებენ სამხედრო ფაქტორის როლის შემცირებაში;

2. იზრდება მოლაპარაკებების როლი საერთაშორისო ორგანიზაციებში;

3. იზრდება მოლაპარაკებების რაოდენობა და მოცულობა;

4. მოლაპარაკებების სფეროში ებმევიან სპეციალისტები,რომლებსაც არა აქვთ დიპლომატიური გამოცდილება;

5. ჩნდება პროცესის მართვის გადათვალიერების აუცილებლობა.

საერთაშორისო მოლაპარაკებების დამუშავება უფრო და უფრო გამოდის კონფლიქტოლოგიის ფარგლებიდან. დღესდღეობით მოლაპარაკება ითვლება მუდმივ, ხანგრძლივ

და უნივერსალურ ინსტრუმენტად საერთაშორისო ურთიერთობებში, რაც აუცილებლობად თვლის 'მოლაპარაკების სტრატეგიის" დამუშავებას. ასეთი სტრატეგია ვარაუდობს: ა. მოქმედი პირების განსაზღვრას; ბ. კრიტერიუმების და დახასიათების კლასიფიკაციას; გ. იერარქიის ფასეულობების გამოჩენა იმ მიმდინარეობაში, როგორც ორივე მხარეს წარმოუდგენიათ; დ. მიზნებს შორის თანაფარდობის ანალიზი, რომლის მიღწევა მხარეებს უნდა.

საერთაშორისო მოლაპარაკებების ანალიზში დაინიშნა სისტემური მიდგომის მცდელობა ერთიანი გადაწყვეტილების მიღების (მაგალითად კონსულტაციები, დისკუსიები). მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეთქვა, რომ დღეს უკვე არსებობს მოლაპარაკებების საერთო თეორია, რომლის ნაწილადაც საერთაშორისო მოლაპარაკებების თეორია ითვლება. ეს ყველაფერი ეხება ძირითადად კონფლიქტების გამოკვლევებს. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრ ჯერ სცადეს საერთო თეორიის შექმნა, არც ერთ მკვლევარს ეს არ გამოუვიდა. არ არსებობს აგრეთვე საერთაშორისო კონფლიქტების თეორიაც.

8.5. ახალი თაობის კონფლიქტების განსაკუთრებულობა

ცივი ომის დამთავრებამ, სოციალური ბანაკის დამსხვრევამ და საბჭოთა კავშირის დაშლამ, პირველ რიგზე გამოიყვანეს ისეთი საკითხები, რომლებიც გვიჩვენებენ მასობრივი მასშტაბის ფენომენს.

მართლაც, ცივი ომის ეპოქაში ტოტალიტარული კონტროლი რეგულარულ როლს ასრულებდა საერთაშორისო ურთიერთობებში. ჩვენს დროს კი ბირთვულ იარაღს უკვე არა აქვს შეკავების მნიშვნელობა. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად, ბიპოლარულობის გაქრობასთან და დასავლეთს და აღმოსავლეთს შორის იდეოლოგიური დაპირისპირების დამთავრებასთან ერთად მოხდა ნაციონალური კონფლიქტების, კულტურული იდენტურობის და სხვა მოვლენების განთავისუფლება.

ცივი ომის დამთავრებისას მოხდა ძირითადი ცვლილებები საერთაშორისო ურთიერთობებში და მათი მონაწილეების ქცევებში. არ შეიძლება კონფლიქტების და კრიზისების აშენება მარტო იდეოლოგიური და ბირთვული დაპირისპირებიდან.

ეს პრობლემა ღრმად შეისწავლა ამერიკელმა მეცნიერმა ჯ. როზენაუმ. მან ყურადღება მიაქცია საერთაშორისო არენის დაყოფას, სადაც 'სუვერენიტეტის გარეშე აქტორები" დღეს თავისი გავლენის დემონსტრირებას ახდენენ, რომელსაც შეუძლია კონკურენცია გაუწიოს ტრადიციულ აქტორებს. ახალი აქტორების მნიშვნელობას ხაზს უსვამენ მ.კ. სმუტსი და ბ. ბადი ფრანგული სპეციალისტები პოლიტიკური სოციოლოგიის სფეროში. ისინი ხაზს უსვამენ სიძნელეებს არასახელმწიფოებრივი აქტორების იდენტიფიკაციას. ებრაული უნივერსიტეტის მკვლევარი იერუსალიმში მარტინი ვან კრეველდი ხაზს უსვამს თანამედროვე ეპოქის ფუნდამენტალურ განსხვავებას მთლიანად საერთაშორისო ურთიერთობების მთელი წინ ისტორიისაგან.

ანალოგიურ დასკვნას აკეთებს ბევრი მკვლევარიც. ასე სვოპ-ს (svop) ექსპერტები ხაზს უსვამენ 'დაცემითი სახელმწიფოების" ფენომენის აღმოჩენას, რომლებიც ხდებიან კონფლიქტების ცენტრად.

მართლაც, შეიარაღებული კონფლიქტების დინამიკა, რომელიც განვითარდა მსოფლიოში ცივი ომის შემდეგ. ბოლო წლების განმავლობაში ყველაზე მრავალრიცხოვან შეიარაღებულ კონფლიქტებად გვევლინება ეთნიკური და სეპარატისტული კონფლიქტები. 1993-1994 წწ. მსოფლიოში რეგისტრირებული იყო 30 შეიარაღებული კონფლიქტი. მათგან 16 საერთაშორისოა, რადგან მათი მიზეზი იყო ტერიტორიული მოთხოვნა; 12-ს ჰქონდა შიდასახელმწიფოებრივი ბუნება. შეიარაღებული კონფლიქტების სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი ეხებიან უკვე არა მარტო 'მესამე სამყაროს" ქვეყნებს, არამედ ევროპისასაც და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებსაც.

ზემოთქმულიდან შეიძლება შემდეგი დასკვნა გაკეთდეს:

I. XXს. დასაწყისში შეიცვალა მიზეზები და კონფლიქტის წყაროები. უფრო ხშირად ჩნდება ეკონომიკური და ფინანსური დაპირისპირება. პერსპექტივაში რესურსების დეფიციტი გახდება ერთ-ერთ ძირითადი პრობლემა. ახალი კონფლიქტები მჭიდროდ დაკავშირებულია სახელმწიფო ძალაუფლების ეფექტურობის შემცირებასთან. კრიზისების და კონფლიქტების წყაროდ ხდება ასევე არასტაბილურობა, სიღარიბე, რომლებიც ხელს უწყობენ რელიგიური ინტეგრირების დაყენებას. ახალი თაობის კონფლიქტების მიზეზებთან უნდა აღვნიშნოთ სოციალურ-ეკონომიკური

და სოციალ-დემოგრაფიული ცვლილებები: ქვეყნებში გარდამავალი ეკონომიკის მოდერნიზაცია ყოველთვის არ შეიძლება იყოს მიჩნეული კონფლიქტების შეწყვეტის საშუალებად. საბოლოოდ, თანამედროვე კონფლიქტების ერთერთ მიზეზად გლობალიზაცია ითვლება.

II. კონფლიქტის მონაწილეები იცვლებიან. სახელმწიფოთაშორის კონფლიქტები, მათ რიცხვში სამხედროც, არ ქრებიან, მაგრამ ფართომასშტაბიანი სახელმწიფოთაშორის ომების ალბათობის პერსპექტივა, უფრო ნაკლებია. ეს არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფო შეწყვეტს ერთ-ერთი კონფლიქტის მხარედ ყოფნას, მაგრამ მის მოწინააღმდეგად, ან სხვაგვარად, რომ ვთქვათ, კონფლიქტის მეორე მხარედ, უფრო ხშირად გამოვლენ არასახელმწიფოებრივი აქტორები – ექსტრემისტული, რელიგიური მიმდინარეობები.

III. იცვლება კონფლიქტების ხასიათი და შინაარსი, როგორც უკვე იყო ნათქვამი ისინი სულ უფრო და უფრო ხდებიან შინაგანსახელმწიფოებრივი, ვიდრე სახელმწიფოთაშორისი. უფრო გავრცელებული ხდებიან ასიმეტრიული კონფლიქტები. ისინი იძენენ დეცენტრალიზებული პროცესების ხასიათს. ამის გარდა კონფლიქტები ხდებიან უფრო ხანგრძლივი და ძნელია განსაზღვრო მათი დაწყების და დამთავრების წერტილები. ეს განუსაზღვრელობა ეხება არა მარტო დროს, არამედ სივრცესაც. ბევრი მკვლევარი მიგვითითებს 'ფეოდალიზაციის" ფენომენზე, რომელიც გვახსენებს შუა საუკუნეების სიტუაციას.

IV. კონფლიქტების განსხვავების ჩამოთვლისას, არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ საერთაშორისო ორგანიზაციებ-

ის მოღვაწეობის ცვლილებები. უწინარეს ყოვლისა ეს ეხება ისეთ უნივერსალურ ორგანიზაციას, როგორიცაა გაერო.

მოწესრიგების მექანიზმები:

ცვლილებები ეხება არა მარტო მიზეზებს, მონაწილეებს და კონფლიქტების ხასიათს თანამედროვე მსოფლიოში. იცვლება ასევე მოწესრიგების მექანიზმები. ამ მექანიზმების სტრუქტურა იძენს უფრო რთულ ხასიათს.

მაგალითად, სახელმწიფოს, როლის შემცირების პირობებში ჩანს კონფლიქტების მოწესრიგების დიპლომატიური მეთოდების ეფექტურობის შემცირება. თანამედროვე კონფლიქტების მიზეზების შემადგენლობაში და მათი გადაწყვეტილებების მეთოდების სტრუქტურაში, პირიქით, იზრდება ეკონომიკური მექანიზმების და ფინანსური საშუალებების როლი. სულ უფრო დიდ როლს კონფლიქტების მექანიზმების მოწესრიგების შემადგენლობაში თამაშობენ ჰუმანიტარული ოპერაციები. 'ჰუმანიტარული ოპერაციები", როგორც ცნება გამოდის, როგორც კონფლიქტების მოწესრიგების მოტივი და როგორც პოლიტიკური ზეწოლის საშუალება.

იზრდება ინფორმაციული ელემენტის როლი და არა მარტო კონფლიქტების მექანიზმების მოწესრიგების შემადგენლობაში, არამედ მათ გამწვავებაშიც. ომი სი-ენ-ენის მონაწილეობით, როგორც წერს ფ. სტეჩი, მოგვიყვანა იქამდე, რომ სახელმწიფოების საზოგადოება და ხელმძღვანელები აღწერენ მოვლენებს მათი ვიდეოკლიპების შინაარსიდან გამომდინარე.

სამართლებრივი ელემენტი, როგორც ჩვენ უკვე ვნახეთ, შეიცავს საკმაოდ ძნელ მეტამორფოზებს: ეს ბოლო

რამოდენიმე წლის განმავლობაში გაეროს და უსაფრთხოების საბჭოს როლის შემცირებაა.

მიუხედავად ყველა წაცდენის, რომლებიც გამოთქმული იყო. სამხედრო ელემენტის როლი უდავო რჩება. ამასთან დაკავშირებით სპეციალისტები სტრატეგიული მოკვლევების სფეროში გამოყოფენ სამხედრო ამოცანების ოთხ კატეგორიას.

პირველი ამოცანა – ეს სამხედრო ოპერაციებში მონაწილეობაა. ამ ამოცანის გადაწყვეტილება დაკავშირებულია მშვიდობიანი ოპერაციების ჩატარებასთან. მეორე ამოცანა – ფორმულირდება, როგორც დახმარების აღმოჩენა სამოქალაქო ადმინისტრაციისათვის. მესამე ამოცანა – ჰუმანიტარული დახმარების გაწევა მოსახლეობისათვის სტიქიური უბედურების დროს. საბოლოოდ მეოთხე ამოცანა დაკავშირებულია – ერთმხრივი სამხედრო ოპერაციების ჩატარებასთან.

განსაკუთრებულ როლს, როგორც გვიჩვენებს ბოლო წლების პოლიტიკური პრაქტიკა, თამაშობს სამშვიდობო ოპერაციები. ისინი მოიცავენ:

1. სამშვიდობო – დიპლომატიური ძალა, რომელიც დაკავშირებულია, შუამავლობის ორგანიზაციასთან ან მოლაპარაკება, კონფლიქტურ მხარეებს შორის, რომელიც მიმართულია მშვიდობიანი შეთანხმების მიღწევისათვის.

2. მშვიდობის დაცვა – არასაბრძოლო ხასიათის ოპერაციები, რომლებიც ხორციელდებიან ორივე მხარის თანხმობით.

3. ძალდატანებითი მშვიდობა – საბრძოლო ოპერაციები ან ძალის გამოყენების მუქარა

4. მშვიდობის მშენებლობა, რომელიც ხორციელდება საბრძოლო მოქმედებების დამთავრების შემდეგ.

5. VI თავი 'კამათის მშვიდობიანი გზით გადაჭრა" და VII თავი 'მშვიდობის მუქარა, მშვიდობის დარღვევა და აგრესიის აქტები", გაეროს წესდება წარმოადგენს მანდატის საფუძველს. მაგრამ მათში არ არიან ისეთი ცნებები, როგორც 'მშვიდობის დამყარება".

გაერო მიისწრაფება განსაზღვროს ეს ცნებები პოლიტიკური მოტივებით. სპეციალური კომიტეტი მშვიდობის დამყარების ოპერაციების საკითხებში ყოველ წელს ათვალიერებდა დეკლარაციის დამუშავების საკითხს.

გაეროს მოქმედებების კლასიკური ფორმა მშვიდობის დამყარებასთან, დაკავშირებულია რიგ პირობებთან, რომლებსაც ორგანიზაცია ატარებდა: მხარეები თანახმა არიან შეწყვიტონ კონფლიქტი, როგორც გვიჩვენებს გაეროს გენერალური მდივნის მოადგილე შ. ტრახური. ცივი ომის შემდეგ გაეროს საბჭო გამოვიდა შეთანხმების უპრეცედენტო დონეზე იმასთან შედარებით, თუ როგორი რეაქცია უნდა იყოს საერთაშორისო კრიზისებზე.

საბოლოოდ აღმოჩნდა, რომ არის ამოცანები, რომლის შესრულება სიმშვიდის გავრცელების მექანიზმის დახმარებით შეუძლებელია. გამოჩნდა ახალი ცნება 'ძალდატანებითი სიმშვიდე", რომელიც განსაკუთრებით პოპულარული გახდნენ დასავლეთის და ნატოს ქვეყნებში. მაგრამ, როგორც შ. ტრახური თვლის 'ეს ტერმინი უფრო ხშირად გამოიყენება იმისთვის, რომ დამალო სამხედრო მოქმედების დაწყების სურვილი. რეალური ალტერნატივები – ეს ან ჩარევაა ან არა და ზუსტად ამაში მდგომარეობს არჩევანი, როგორც

ამბობს შ. ტხარური, მაშინ ამორჩევის მეორე ვარიანტი მდგომარეობს მშვიდობის ლოგიკასა და ომის ლოგიკას შორის. თუ ამოირჩევენ მშვიდობას, ეს იმას ნიშნავს, რომ ამოირჩევა მშვიდობის დამყარების მექანიზმი. თუ კი ამოირჩევენ ომს, მაშინ ეს უნდა განმტკიცდეს აუცილებელი პოლიტიკური თანხმობით. საბოლოოდ არჩევანი მშვიდობასა და ომს შორის განისაზღვრება ორი ფაქტორით. პირველს აქვს კონცეპტუალური ხასიათი: საფრთხე, ოპერაციის ჩატარებას, მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი წარმოადგენენ სარისკო თამაშს, რომლის განმავლობაში ერთსა და იმავე მხარეს ემუქრებიან და ამასთანავე მართავენ მოლაპარაკებას. მეორე ფაქტორი განისაზღვრება მატერიალური ხასიათით: ლაპარაკი მიმდინარეობს ქრონიკულ პრობლემაზე გაეროს საშუალებების და მანდატების შეუთავსებლობაზე. ზოგიერთი მეთვალყურე მიიჩნევს, რომ ეს პრობლემა ხელოვნურად წარმოქმნა ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა. 1945 წლიდან იყო ჩატარებულია 47 ოპერაცია მშვიდობის დამყარებისთვის. რაც შეეხება იძულებითი მშვიდობის დამყარების ოპერაციებს, ისინი გამოყენებული არ იყვნენ ყველა სიტუაციაში.

9. გლობალიზაცია და ანტიგლობალისტური მოძრაობა

9.1. ანტიგლობალისტური მოძრაობა: სათავეები, დღევანდელობა, პერსპექტივები

მე-3 ათასწლეულის ზღვარზე, კაცობრიობას უპირისპირდება არა მარტო ზოგად ცვლილებათა დაჩქარებით გამოწვეული პრობლემები, არამედ ის წინააღმდეგობრიობებით სავსე სიტუაციები, რომლებიც გამოწვეულია საზოგადოებაზე ტექნოლოგიური გავლენებით, რომლებსაც ასევე თან სდევს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური წინააღმდეგობრიობები, რომლებიც თავის მხრივ წარმოიშობიან პლანეტის სხვადასხვა რეგიონებს, ქვეყნებს, კლასებს, ეთნოსებს, რასებს და კონფესიებს შორის,

აღნიშნულ მოვლენასთან გაცნობიერების სახით, მსოფლიოს მეცნიერთა მიერ წამოყენებულია გლობალიზაციის კონცეფცია. დღეს ამ ფენომენის არსებობა აღიარებულია როგორც გლობალიზაციის მომხრეთა, ასევე მის მოწინააღმდეგეთა მხრიდან. ამას გარდა, აღსანიშნავია, რომ არა მარტო მეცნიერები, არამედ მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ლიდერებიც აცხადებენ იმის შესახებ, რომ – გლობალიზაცია, იმდენად რამდენადაც იგი წარმოადგენს ობიექტურ ისტორიულ პროცესს, არის როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მოსალოდნელი შედეგების მომტანი მოვლენა. სულ უფრო და უფრო ხაზი ესმება, ქვეყნების მხრიდან, ერ-

თობლივი მოქმედებების გეგმების შემუშავების აუცილებლობას, რომლებშიც მონაწილეობა არა მარტო ქვეყნებმა, არამედ საერთაშორისო ორგანიზაციებმაც უნდა მიიღონ.

გლობალიზაციის კრიტიკა არცთუ უსაფუძვლოა. ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვნად იზრდება მდიდრებსა და ღარიბებს შორის განხეთქილება. ისტორიაში პირველად, ეჭვქვეშ დგება, სახელმწიფოს, როგორც ეფექტური ფორმის მიზანშეწონილობის საკითხი. ბევრი მეცნიერის აზრით, გლობალიზაცია ავრცელებს საზოგადოების დასავლური ქცევის მოდელებს (მაგრამ არა ცხოვრების დონეს), და ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ევროატლანტიკური ფასეულობების დამკვიდრება ხდება ნაციონალური კულტურების განადგურების ხარჯზე.

დღეს, ანტიგლობალისტური მოძრაობის ყველაზე აქტიური ნაწილი შედგება სხვადასხვა თემატიკისა და ხასიათის საპროტესტო მოძრაობებისგან. მათ მიმართ იხმარება ტერმინი – ანტიგლობალისტები (მრავლობითში).

დღეს გავრცელებულია ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო წარმოდგენა ანტიგლობალისტების შესახებ. ერთი მხრივ, მათ აღიქვამენ, როგორც უპერსპექტივო, გაბრაზებულ ლუმპენებს,რომ-ლებიც ხელს უშლიან და აჩერებენ საზოგადოებრივ პროგრესს. მეორე მხრივ, მათ აღიქვამენ, როგორც პროლეტარიატის მემკვიდრეს, ანუ როგორც რეალურ სოციალურ-პოლიტიკურ ძალას, რომელიც მოწოდებულია ბოლო მოუღოს სოციალურ-

ეკონომიკურ უთანასწორობას, ისევე როგორც პოლიტიკური უმცირესობის ბატონობას პოლიტიკურ უმრავლესობაზე.

ანტიგლობალიზმი წარმოიშვა, როგორც საერთაშორისო, საზოგადოებრივი, პროტესტული მოძრაობა, რომლის არსიც გამოიხატება ნეოლიბერალური გლობალიზაციის ინტელექტუალური და ორგანიზაციული ალტერნატივის ფორმით. მრავალასპექტიანი შინაარსიდან გამომდინარე, ან-ტიგლობალიზმი ნამდვილად შეიძლება ჩავთვალოთ, როგორც ნეოლიბერალური გლობალიზაციის ალტერნატივა, რომელიც მიმართულია ახალი, უფრო სამართლიანი ცივილიზაციის შექმნისკენ.

ანტიგლობალიზმი, მისი არსებობის ხანმოკლე პერიოდში, უკვე განიცდის მნიშვნელოვან ცვლილებებს, რომლებიც დაიწყო ვიწრო შინაარსის სპონტანური გამოსვლებით (მაგალითად, მაკდონალდსის,... წინააღმდეგ) და დღეს უკვე აცხადებს ამბიციას, რომელიც ითვალისწინებს საერთაშორისო ანტიგლობალისტური ინტერნაციონალის ორგანიზებას.

92 ტერმინი 'ანტიგლობალიზმი"

ანტიგლობალისტური მოძრაობის მრავალ მონაწილეს მიაჩნია, რომ 'ანტიგლობალიზმის", როგორც ტერმინის დამკვიდრებაში, დამსახურება მიუძღვის მასმედიას და პრესას; და რომ ეს ტერმინი არის შეცდომა, არ ასახავს სინამდვილეს, ამრუდებს წარმოდგენებს.

საქმე იმაშია, რომ ე.წ. 'ანტიგლობალისტები" გამოდიან არა გლობალიზაციის პროცესის წინააღმდეგ (იმდენად, რამდენადაც ისინიც ხედავენ, რომ ეს დღევანდელი ობიექტური და გარდაუვალი რეალობაა), არამედ ისინი გამოდიან იმ ნეოლიბერალური მოდელის წინააღმდეგ, რომელიც მიზნად ისახავს ტრანსნაციონალური კომპანიების და საერთაშორისო ფინანსური კაპიტალის ვიწრო ინტერესების გატარებას.

სწორედ ამიტომ, თავად ამ მოძრაობის წევრები, თავის თავს 'ანტიკორპორაციული მოძრაობის", 'ანტიკაპიტალისტური მოძრაობის", 'გლობალური დემოკრატიზაციის" წევრებად აღიქვამენ.

საკმაოდ ფართოდ გავრცელებულია ასევე ტერმინი 'ალტერგლობალიზმი", ანუ 'ალტერნატიული გლობალიზმი", რომელიც ითვალისწინებს გლობალიზაციის სხვა მოდელს – მოქალაქეთა ინტერესებს, ინტერესების 'ქვევიდან-ზევით" გატარებას. აღსანიშნავია, რომ ტერმინი 'ალტერგლობალიზმი" ვერ ანაცვლებს 'ანტიგლობალიზმს", იმდენად რამდენადაც ძალზე რთულია დღეისთვის უკვე გამჯდარი და ჩამოყალიბებული ინფორმაციული ბრენდის ჩანაცვლება ახალი სახელით.

9.3 მოძრაობის წარმოშობა და ევოლუცია

არსებობს რამდენიმე აზრი ანტიგლობალისტური მოძრაობის ჩასახვის შესახებ. ერთი მხრივ, ეს შეიძლება ჩაითვალოს 1970-1980 წლებში დაწყებული 'ახალი

სოციალური მოძრაობის“ გაგრძელებად. მაშინ ხშირი იყო სტუდენტური გამოსვლები აშშ, საფრანგეთი, გერმანია,... მეორე მხრივ, მკვლევართა ნაწილი, ამ მოძრაობის წინმსწრებ მოვლენად მიიჩნევს მექსიკური ‘ნაციონალური განთავისუფლების სეპატისტური არმიის“ წარმოშობას, რომელიც მიზნად ისხავდა ე.წ. ‘თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ მოლაპარაკების (თ)“ გაუქმებას, რომელსაც ხელი მოაწერეს აშშ-მ, კანადამ და მექსიკამ; და რომელიც ძალაში შევიდა 1994 წლის 1 იანვრიდან.

თავის მხრივ, მეცნიერთა ნაწილი, ამ ანტიგლობალისტური მოძრაობის წარმოშობას უკავშირებს 1999 წელს ქ. სიეტლში განვითარებულ მოვლენებს. როდესაც ანტიგლობალისტებმა შეძლეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ჭთ სამიტის ჩაშლა; ამით კი მიიქციეს მსოფლიოს მასმედიის და მთავრობების ყურადღება. სწორედ ამ მოვლენის შემდეგ მსგავსი სამიტები წარმოადგენს ანტიგლობალისტთა სამიზნეებს.

ევროპაში ანტიგლობალიზმი წარმოიშვა ფართო მასების სტიქიური პროტესტის ფორმით, რომელიც აერთიანდებდა საშუალო და წვრილი ბიზნესის წარმომადგენლებს და რომლებიც გამოდიოდნენ ნეოლიბერალური ეკონომიკის მოდელის წინააღმდეგ, ანტიმონოპოლიზმის იდებით,...

ანტიგლობალისტთა საერთაშორისო პოლიტიკური ორგანიზაციის სტატუსს ნამდვილად იმსახურებს ‘მსოფლიო სოციალური ფორუმი“, რომელიც მიზნად ისახავს მსოფლიო დიალოგის განვითარებას სხვადასხვა

ქვეყნების იმ არასამთავრობო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს შორის, რომლებიც თავის მხრივ გამოხატავენ სოციალურ პროტესტს შემდეგი ლოზუნგის ქვეშ – 'სხვა მსოფლიო მოწყობა რეალურად შესაძლებელია".

მსოფლიო სოციალური ფორუმის სპეციფიკა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი გამოდის მსოფ-ლიოს საზოგადოების სახელით, როგორც ზოგადსაკაცობრიო დემოკრატიული იდეების ახალი გამტარებელი. ამ ორგანიზაციის მუშაობა ქმნის ანტიგლობალისტური მოძრაობის ახალი ტრანს-ფორმაციის პერსპექტივას, როგორც საერთაშორისო იდეოლოგიური და პოლიტიკური ძალის.

მსოფლიო სოციალური ფორუმის წარმოშობის ისტორია, მისი მუშაობის ანალიზი და შე-დეგები ნამდვილად იძლევა იმ დასკვნის გაკეთების საშუალებას, რომ ეს ორგანიზაცია ნამდვი-ლად წარმოადგენს მსოფლიოს პოლიტიკის რეალურ, შემადგენელ და გავლენიან ერთეულს.

9.4 ანტიგლობალისტური მოძრაობის დღევანდელი მდგომარეობა და სტრუქტურა

თანამედროვე ანტიგლობალისტური მოძრაობის ძირითად თვისებად შეიძლება ჩავთვალოთ მისი არაერთგვაროვნება და ორგანიზაციული ნიშნების სისუსტე. მოძრაობას არ აქვს პოლიტიკური პარტიის ფორმა,

როგორიც უნდა იყოს მისი ყოველწლიური არჩევნები, პარტიული ქვეგანაყოფები და სხვა. მოძრაობას არ ჰყავს ერთპიროვნული, საყოველთაოდ აღიარებული ლიდერი. იგი მოქმედებს მის ცალკეულ ლიდერებსა და ინტელექტუალურ რესურსზე დაფუძნებით. სწორედ ამიტომ ანტიგლობალური საპროტესტო აქციები ხშირად კრიტიკის საგანი ხდება. მათ არ გააჩნიათ ერთიანი და საერთო მოთხოვნები. და ეს ყველაფერი გამოწვეულია იმით, რომ მოძრაობა დანაწევრებულია მრავალი ორგანიზაციის სახით და ქვე-მოძრაობებით.

უფრო მეტიც, ხშირია შემთხვევები, როდესაც მოძრაობის ერთი ნაწილი უპირისპირდება მეორე ნაწილის ინტერესებსა და ხედვებს. ამის ნათელი მაგალითია 'მწვანე მოძრაობა", რომლის მოთხოვნებიც, მეორეს მხრივ უპირისპირდება ეკონომიკური განვითარების მიზნებს.

ფაქტობრივად, ძირითად გამაერთიანებელ იდეად რჩება მხოლოდ ის, რომ 'ეკონომიკური უთანასწორობა უსამართლობაა", რომ თავისუფალი ვაჭრობა აწყობს მხოლოდ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს, მდიდრებს რომ კიდევ უფრო გამდიდრდნენ.

მსოფლიოში, დღეისთვის მოქმედებს 500-ზე მეტი, შედარებით მსხვილი ანტიგლობალისტური საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელთაც გააჩნია სხვადასხვა მიმართულება და ფორმა.

უმნიშვნელოვანეს თვისებად ასევე უნდა დასახელდეს ამ მოძრაობის ქსელური ხასიათი და პირამიდალური იერარქიის არარსებობა. ფაქტობრივად ყვე-

ლა ანტიგლობალისტურ ორგანიზაციას გააჩნია საკუთარი ვებ-გვერდი ინტერნეტში, რაც მათ საშუალებას აძლევს სწრაფად გაავრცელონ ინფორმაცია ამა თუ იმ მნიშვნელოვანი ღონისძიების, მოვლენის შესახებ. ყველაფრიდან გამომდინარე ამ მოძრაობას ახასიათებს სპონტანური, ჰორიზონტალური (ვერტიკალური დაქვემდებარების გარეშე) სტრუქტურების შექმნა და ასევე სპონტანური გაუქმება.

ანტიგლობალური მოძრაობის ერთ-ერთ თავისებურ ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს აგრარულ სფეროში დასაქმებულ პირთა (გლეხთა) ერთობა. მაგალითად, ბრაზილიური შთ, ინდოეთის ავდანყა, აშშ-ს და აზიის სხვა აგრო-კვლევითი ცენტრები,... 'ბრაზილიელი, მიწის არმქონე გლეხების მოძრაობა" და სხვა.

განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან ანტიგლობალური მოძრაობის შიდა პროფესიული კავშირები და რადიკალური სოციალური ორგანიზაციები. მაგალითად, ინდოეთში, იაპონიაში, სამხრეთ კორეაში,ფილიპინებზე,ბრაზილიაში,სამხრეთ აფრიკაში, რომლებიც გამოხატავენ მუშათა კლასის ფართო ინტერესებს. აღსანიშნავია, რომ პროფესიული კავშირების როლი, ანტიგლობალისტურ მოძრაობაში, დღითიდღე იზრდება.

ანტიგლობალურ მოძრაობას ემხრობიან აგრეთვე ფართო სპექტრის ტრადიციული მემარცხენე პოლიტიკური ორგანიზაციებიც. მათ შორის ყველაზე აქტიურები არიან ზოგიერთი კომუნისტური პარტია (იტალიის კომუნისტური განვითარების პარტია იყო ერთ-

ერთი მთავარი ორგანიზატორი გენუაში გამართულ მასობრივი მანიფესტაციებისა), ასევე ტროცკისტული და ანარქისტული ორგანიზაციები. ზოგიერთი მათგანი საკმაოდ გავლენიანია ლათინურ ამერიკასა და დასავლეთ ევროპის მემარცხენეთა შორის (მათი დეპუტატები შედიან ბრაზილიის, არგენტინის, საფრანგეთის და სხვათა პარლამენტებში) და აქტიურად მუშაობენ სოციალურ მოძრაობებში, პროფკავშირებში, უმუშევართა მოძრაობებში, ქალთა ორგანიზაციებში. ევროპაში რიგმა რადიკალურმა მემარცხენეებმა ორგანიზება გაუკეთეს ბლოკს 'ევროპა კაპიტალიზმის, ომის და დისკრიმინაციის გარეშე".

ანტიგლობალურ მოძრაობაში წარმოდგენილნი არიან მრავალი ახალგაზრდული ორგანიზაცია, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ საპროტესტო აქციებსა და დემონსტრაციებში. ისინი განსხვავდებიან არაფორმალობით და მეტად რადიკალური აქციებით.

მიუხედავად იმისა, რომ მათ არ გააჩნიათ ორგანიზაციული ფორმა, არ შეიძლება მათი ზერელედ აღქმა. ერთი შეხედვით მათი ქმედებები შემოიფარგლება ხმაურიანი და სკანდალური აქციებით, სინამდვილეში კი, ეს ასე არ არის. თუ არა მეტი, ნაკლები არაა ანტიგლობალურ მოძრაობაში შემავალი არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობა, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ უმეტესობა საერთაშორისო ფორუმებში.

მოძრაობის მიზნები და ამოცანები

ანტიგლობალისტების უმეტესობა თავის ძირითად ამოცანად თვლის მიიპყროს მსოფლიო საზოგადოების ყურადღება ნეოლიბერალური განვითარების მოდელის განვრცობის ნაკლოვნებებზე, მის ნეგატიურ მხარეებზე, გლობალიზაციის შედეგებზე სოციალურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, ეკოლოგიურ და კულტურულ საკითხებში.

მოძრაობის ზოგიერთი მონაწილე, ძირითადად, მისი რეფორმისტული ფრთა, მიისწრაფვიან არსებული გლობალიზაციის ალტერნატივის შექმნისკენ. მათი წინადადებები საკმაოდ სხვადასხვაგვარია; საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური ინსტიტუციების რეფორმირების აუცილებლობიდან, სოციალურად ორიენტირებულ გლობალიზაციაზე გადასვლამდე. ანტიგლობალისტებს შორის პოპულარული ლოზუნგებია: 'სამოქალაქო საზოგადოების გამყარება" და 'ახალი მოქალაქეობა". მისი მომხრეები პროპაგანდას უწევენ პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებაში მოქალაქეთა აქტიურ მონაწილეობას, რათა ჰქონდეთ საშუალება გაკონტროლდეს გლობალიზაცია.

აქტიური სამოქალაქო საზოგადოების მთავარ სუბიექტად 'ახალი მოქალაქეობის" მომხრეთა აზრით, უნდა იქცნენ არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც ანტიგლობალისტური მოძრაობის ძირითად საფუძველს შეადგენენ.

ანტიგლობალისტური მოძრაობის მიერ წამოყენებული ძირითადი მოთხოვნებიდან შეგვიძლია გამოვყოთ შემდეგი:

- საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების რეფორმირება (მსო; მსფ; მბ)
- ჯგუფებისა და სამოქალაქო მოძრაობის მიერ თ -ს საქმიანობის კონტროლი
- დიდი რვიანის საქმიანობის კონტროლის ორგანიზება
- განვითარებადი ქვეყნებისთვის დავალიანებების მთლიანად ან ნაწილობრივ ჩამოწერა.

ანტიგლობალისტები ფიქრობენ, რომ აუცილებელია წამოყენდეს მსოფლიო მოწყობის ალტერნატიული კონცეფცია და აიძულონ სახელმწიფო და საერთაშორისო ინსტიტუტები მხედველობაში მიიღონ მსოფლიო პრობლემების განსხვავებული ხედვა. ისინი გამოდიან მდიდარი ქვეყნების მეთაურთა მიერ ჩვეულებრივი მოქალაქის აზრის გაუთვალისწინებლად 'მსოფლიოს მართვის" უფლების წინააღმდეგ.

ანტიგლობალური მოძრაობის საქმიანობის სახეები

ანტიგლობალური მოძრაობის საქმიანობის ყველაზე ცნობილი სახეა მასობრივი მიტინგების, დემონსტრაციების და მანიფესტაციების გამართვა, რომლებიც მიმართულია ნეოლიბერალური გლობალიზაციის სტრუ-

ქტურების და ინსტიტუტების ქმედებებზე მსოფლიო საზოგადოების ყურადღების მისაპყრობად. მათ ქმედებებს, ძირითადად, სიმბოლური ხასიათი აქვს და ხშირად სანახაობრივ ღონისძიებებს წარმოადგენენ. ანტიგლობალისტთა მოძრაობის ოფიციალურ მიზანს წარმოადგენს ის, რომ წინ აღუდგნენ საერთაშორისო პოლიტიკურ, ფინანსურ, ეკონომიკურ და სავაჭრო წრეთა ამა თუ იმ შეხვედრებს. მონაწილეები გაიძახიან შემდეგ საპროტესტო ლოზუნგებს: 'მსოფლიო ეკონომიკური ფორურმი? – დახურეთ იგი"; 'კაპიტალიზმი? – არა გმადლობთ! დახურეთ თქვენი საზიზღარი ბანკები!" 'არა – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციას!"

მეტად მძვინვარე გამოსვლები ანტიგლობალური მოძრაობის ისტორიაში ჩატარდა 2001 წელს გენუაში, რომელსაც მოჰყვა ვიტრინების და ოფისების მტვრევა და შესაბამისად პოლიციის მიერ დემონსტრანტების დარბევა, რასაც მოჰყვა ერთი მანიფესტანტის სიკვდილი, ასობით ადამიანის დაჭრა, დაპატიმრება და უმოწყალოდ ცემა. რამდენიმე ათეულის წინააღმდეგ აღძრულ იქნა საქმეები.

გენუის მოვლენებმა გაამწვავეს აზრთა სხვადასხვაობა რიგ ანტიგლობალისტებში. ზომიერი ლიდერები ავლენდნენ და ბრალს სდებდნენ რადიკალებს ძალადობასა და მოძრაობის ნგრევაში. ანტიგლობალური მოძრაობის ოფიციალური დანაწევრება არ მომხდარა, მაგრამ იმატა პარალელური ღონისძიებების გამართვის პრაქტიკამ ანტიგლობალისტთა სხვადასხვა მიმდინარეობების მიერ.

უკანასკნელ წლებში ანტიგლობალური მოძრაობის ყურადსაღები ფორმა გახდა 'სოციალური ფორუმები", რომლებზეც განიხილება მსოფლიო ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური განვითარების უმთავრესი საკითხები. მსოფლიო ფორუმების წინამორბედად შეიძლება ჩაითვალოს 'ინტერგალაქტიკური შეხვედრა ნეოლიბერალიზმის წინააღმდეგ", რომელიც მექსიკელი საპატისტების ინიციატივით 1996 წ. მოეწყო შტატ ჩიაპასში. მსოფლიო სოციალური ფორუმები იმართება 2001 წლიდან, ხოლო ევროპელები – 2002 წლიდან.

ანტიგლობალისტური მოძრაობის ძირითადი მიმართულებები

ანტიგლობალური მოძრაობის ძირითადი მიმართულებებია რადიკალური და რეფორმისტული. თითოეული მათგანი აერთიანებს სხვადასხვა ძალებს, ამიტომ აღნიშნული დაყოფა პირობით ხასიათს ატარებს.

რეფორმისტები განირჩევიან რადიკალებისგან პირველ რიგში პროტესტის მეთოდებით. ასე მაგალითად, თუ რეფორმისტები მოქმედების ზომიერი ტაქტიკით გამოირჩევიან და მიისწრაფვიან მშვიდობიანი პროტესტის ფორმებისკენ (მონაწილეობენ საზოგადოებრივ კამპანიებში და სამეცნიერო-საზოგადოებრივ კონფერენციებში, აწარმოებენ კვლევებს, სადაც თავიანთი წვლილი შეაქვთ როგორც მეცნიერებს, ასევე საზოგადო მოღვაწეებს), რადიკალური ორგანიზაციების აქციებს კი ძალადობრივი ხასიათი აქვთ.

ანტიგლობალური მოძრაობის ძალადობრივი ფრთის წევრები გამოდიან ძალადობრივი მეთოდების მომხრეებად ნეოლიბერალური გლობალიზაციის წინააღმდეგ ბრძოლისთვის. მიდრეკილება აქვთ მოსახლეობის საკუთრების დარბევისკენ, მიდიან ძალადობრივ კონფრონტაციაზე პოლიციის წინააღმდეგ და სხვა. მათ სოციალურ შემადგენლობას, ძირითადად, უმუშევარი ახალგაზრდობა წარმოადგენს, რომლებსაც არ გააჩნიათ მომავალი, მისაღები პერსპექტივის იმედი თანამედროვე დასავლურ საზოგადოებაში. ცხადია, ასეთ პირობებში ასეთი ადამიანების რიცხვი ნეოლიბერალური გლობალიზაციის პირობებში გაიზრდება.

ანტიგლობალური მოძრაობის რეფორმისტული მიმდინარეობის მომხრეები თავიანთ ამოცანად აყენებენ დღევანდელი მსოფლიო განვითარების ზღუდების გამოსწორებას. ისინი თვლიან, რომ თანამედროვე კაპიტალიზმის რეფორმირება შესაძლებელია შიგნიდან, თუ მაგალითად, შემოვა ტობინის გადასახადი, შეიცვლება საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაციების პრინციპები და სხვა.

ანტიგლობალური მოძრაობის რეფორმისტული ფრთა გამოდის ტრანსნაციონალური კორპორაციების ზეგავლენის ზრდის, კაპიტალიზმის იდეოლოგიისა და რიგი საერთაშორისო ორგანიზაციების წინააღმდეგ. მათი მთავარი სამიზნეებია მსოფლიო ბანკი, მსოფლიო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, დიდი რვიანი, რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებანი (მაგ. ჩრდ. ამერიკული შეთანხმება თავისუფალი ვაჭრო-

ბის შესახებ, ან შენგენის შეთანხმება), საერთაშორისო ბიზნეს ალიანსები (მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი) და სხვა.

რეფორმისტული მოძრაობის შედეგად ტობინის გადასახადის იდეა 'მეორედ დაიბადა", 1970 წლებში ჯ. ტობინმა წამოაყენა წინადადება შემოღებულიყო უმნიშვნელო გადასახადი ფინანსურ ოპერაციებზე, რათა შემცირებულიყო სპეკულაციის რისკი, რომელიც გარდაუვალი გახდა დოლარის ოქროში კონვერტირებს გაუქმების შემდეგ.

რეფორმისტული მოძრაობის ძირითადი მოთხოვნები შეიძლება ასე ჩამოვაყალიბოთ:

- § განვითარებად და ყოფილ კომუნისტურ ქვეყნებს ჩამოეწეროს ვალები.
- § მიღებულ იქნეს ახალი წესები საერთაშორისო კრედიტორებისა, რომლებიც აკრძალავენ ისეთი პირობების წამოყენებას, რომლებიც სუვერენიტეტის შეზღუდვისკენაა მიმართული.
- § მსოფლიო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი შეიცვალოს რეგიონალური ბანკებით, რომლებიც ანგარიშვალდებულნი იქნებიან ყველა მონაწილე ქვეყანასთან თანაბარი დონით.
- § ფინანსური სპეკულანტების გადასახადებით დაბეგვრა.
- § გაეზარდოს ხელფასები მოსახლეობის დაბალანაზღაურებად ფენებს, მით უფრო განვითარებად ქვეყნებში.

ბოლო წლებში ანტიგლობალისტურ მოძრაობაში შეიმჩნევა დესტრუქციული აქციებიდან მსოფლიოში პოლიტიკური ურთიერთობების ჰარმონიზაციაზე აქცენტების გადატანა. ანტიგლობალიზმს არ გააჩნია იდეოლოგიის ერთობა და ერთიანი ხელმძღვანელი ორგანო, რაც ხელს უშლის მას გახდეს სერიოზული პოლიტიკური ძალა.

არსებობს რიგი ფაქტები, რომლებიც ხელს უშლიან მოძრაობის განვითარებას. ასე, ანტიგლობალისტური საპროტესტო აქციები დამოკიდებულია საინფორმაციო ასპექტთან და აქედან გამომდინარე, არსებობს მოძრაობისთვის საზიანო რამდენიმე საშიშროება. პირველ რიგში, ყურადღების მიპყრობა შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ ანტიგლობალური მოძრაობისთვის ხელმისაწვდომი იქნება მსხვილ საერთაშორისო სამიტებზე თავისი რიგითი წევრების მონაწილეობა. საკმარისია მათ გაუჭირდეთ სამიტზე მოხვედრა დაიკარგება პროტესტის ტერიტორია.

ანტიგლობალური მოძრაობის განვითარების რამდენიმე სცენარი შეიძლება წარმოისახოს: პირველი პერსპექტივა გამოისახება იმაში, რომ ამ მიმართულებით ანტიგლობალიზმის განვითარება იწვევს პოტენციალის სრულიად გამოყენებას, როგორც ალტერნატიული მიმართულება და ადრე თუ გვიან იგი გადაიქცევა მთავარ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ მოწინააღმდეგედ არსებული წესისა. მეორე პერსპექტივა – ანტი-

გლობალიზმი ინარჩუნებს რა თავის ამჟამინდელ ჩარჩოებს, დარჩება პოლიტიკური პარტიებისგან განცალკევებული გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების მასობრივ ორგანიზაციად და ამ მეთოდით იგი ხდება ის ძალა, რომელიც გლობალური პოლიტიკური საზოგადოების კონტროლს აღწევს.

ამ მოძრაობის შემდგომი განვითარება განისაზღვრება იმით, მოახერხებს თუ არა გამოსვლას განვითარების არსებული ვარიანტიდან. მხოლოდ იდეოლოგიური და პოლიტიკური გაფორმებით მოახერხებს ანტიგლობალიზმი გადაიქცეს წამყვან ძალად, რომელიც შეძლებს დემოკრატიული იდეების განვითარებას, საგნობრივი დიალოგის გამართვას გაეროსთან, ხელისუფლებასთან, საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებთან, ტრანსნაციონალურ კორპორაციებთან და სხვა.

ანტიგლობალისტების დამსახურება არის ის, რომ მათ ერთ-ერთმა პირველებმა მიუთითეს იმაზე, რომ შეუძლებელია მთელ კაცობრიობაზე დასავლური ინსტიტუციონალური ფორმების გავრცელებით მსოფლიო პროგრესის მიღწევა, ვინაიდან ასეთი მდგომარეობა აწობს მხოლოდ დასავლეთს და ფაქტობრივად ეწინააღმდეგება მსოფლიოს უმეტესი ქვეყნების საზოგადოების ინტერესებს.

სხვა პოლიტიკური მოძრაობებისგან განსხვავებით, ანტიგლობალური მოძრაობა არ ისახავს მიზნად პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვებას. ანტიგლობალისტები

თავიანთ თავს აღიქვამენ როგორც გლობალური საზოგადოებრივი საპროტესტო მოძრაობა.

ანტიგლობალური მოძრაობის მთავარ შუალედურ მიზანს წარმოადგენს გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების რეფორმირება და არა ახალი პოლიტიკური ძალის შექმნა. ამიტომ ანტიგლობალისტებისთვის სახელმწიფო ძალაუფლების მოპოვება არ არის იმ მნიშვნელობის, რომელიც მას ჰქონდა წარსულში მსგავსი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობების დროს.

10 თავი

10.1. მოლაპარაკებების მსვლელობის ნაციონალური სტილი

მოლაპარაკებების პროცესში საერთაშორისო კონფლიქტების დარეგულირებისას დიალოგში ერთვებიან არა მარტო ქვეყნების წარმომადგენლები, რომლებიც ნაციონალურ ინტერესებს იცავენ, არამედ სხვადასხვა კულტურის და ცივილიზაციის წარმომადგენლები. უპირველეს ყოვლისა ლაპარაკია დასავლეთ და აღმოსავლეთ ცივილიზაციებზე. მათ შორის განსხვავება დღესაც განსაკუთრებულია.

დასავლეთ ცივილიზაციის საფუძვლები ბოლო ათწლეულში შეიცვალა მოდერნიზაციის შედეგად, აღმოსავლეთში მოდერნიზაცია ატარებდა მეორად მნიშვნელობას და შეეხო უფრო მეტად საზოგადოებრივი ცხოვრების ტექნოლოგიურ სფეროს და ნაკლებად სულიერ სფეროს, სადაც ჯერ კიდევ ძლიერია წეს-ჩვეულებების და ტრადიციების გავლენა.

დასავლეთ და აღმოსავლეთის მიდგომები მოლაპარაკების პროცესში განსხვავდება შემდეგით: ევროპის და ამერიკის წარმომადგენლები მეტ ყურადღებას აქცევენ ლოგიკურ-რაციონალურ ასპექტს, აღმოსავლეთის ქვეყნებისთვის მნიშვნელოვანია ემოციონალური ასპექტიც, დასავლეთის პოლიტიკოსები შეჩვეულნი არიან დროის ჩქარ ტემპს, რაც განპირობებულია ამ ბოლო ასწლეულის სოციალური ცხოვრების დინამიკით,. აღმოსავლეთ კულტურაში დროის

სვლა არ არის იმდენად სწრაფი. ამიტომ „ჩქარა" და „ნელა" ამ ორ კულტურისთვის განსხვავებულია. რაც აღმოსავლეთის ხალხისთვის ჩქარია, ის დასავლეთის ხალხს ეჩვენება ნელი.

თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების პროცესში მოლაპარაკების ძირითადი ნაწილი ტარდება პროფესიონალ დიპლომატების მიერ. დიპლომატიურ წრეში ჩამოყალიბდა სპეციფიკური მოლაპარაკების სუბკულტურა. ამის გარდა მოლაპარაკების პროცესში აქტიურობენ პოლიტიკური ლიდერები და საზოგადო მოღვაწეები, რომლებსაც აქვთ დიპლომატიური მომზადება. ამიტომ უნდა იყოს გათვალისწინებული მოლაპარაკების ნაციონალური სტილის თავისებურებანი.

მოლაპარაკების ნაციონალური სტილის თავისებურებანი რიგ ფაქტორებით აღინიშნება. პირველი ფაქტორი - დელეგაციის ხელმძღვანელის და წევრების თავისუფლების ხარისხი და დამოუკიდებლობა;

- ინსტრუქციის და მითითებების სიმკაცრის ხარისხი, რის საფუძველზეც ხელმძღვანელი და დელეგაციის წევრები გადაწყვეტილებებს ღებულობენ.

მეორე ფაქტორი; - ორიენტაციის ღირებულებები, იდეოლოგიური საფუძვლები, რელიგიური რწმენა, აზროვნების და აღქმის ეთნოფსიქოლოგიური თავისებურებანი, რაც გავლენას ახდენს მოლაპარაკების პროცესის საერთო მიდგომაზე.

მესამე ფაქტორი; - პოლიტიკური და ნაციონალური კულტურის თვისებები, რაც მოლაპარაკების პროცესში სტრატეგიის და ტაქტიკის არჩევაზე ახდენს გავლენას.

მოლაპარაკების მსვლელობის დასავლეთ კულტურაში აღსანიშნავია ამერიკული, ინგლისური, ფრანგული და გერმანული ნაციონალური სტილი. ამ ქვეყნების როლი საერთაშორისო ურთიერთობების ისტორიაში და თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკაში დიდია.

ცნობილია, რომ აშშ პრეტენზია აქვს განსაკუთრებული ადგილის დაკავებაზე მსოფლიო პოლიტიკაში. მრავალი ამერიკელი პოლიტიკური მოღვაწე და პოლიტოლოგი დარწმუნებულია, რომ აშშ-მ გაიმარჯვა ცივ ომში. ამის შედეგად ჩამოყალიბდა PAX (მშვიდობა ამერიკულად),რომელშიც ერთადერთმა ძლიერმა ქვეყანამ უნდა შეასრულოს განსაკუთრებული ისტორიული მისია. ასეთი წარმოდგენა საკუთარ თავზე თავის გამოხატულებას ჰპოვებს თანამედროვე ამერიკული პოლიტიკოსების და დიპლომატების სტილში საერთაშორისო მოლაპარაკების მსვლელობისას. ამერიკის წარმომადგენლები მოლაპარაკების პროცესში უთავსებენ პრაგმატიზმს კონკრეტული პრობლემის გადაჭრის შემთხვევაში. საკუთარი აზრი ერთადერთ მართებულად მიაჩნიათ, ამიტომ არ არიან მზად ბოლომდე მიიღონ მათი პოზიცია ვინც ეწინააღმდეგება მათ. ეს არის ერთერთი მიზეზი მოლაპარაკების ჩაშლისა ირანთან და ჩრდილოეთ კორეასთან მასობრივი განადგურების იარაღთან დაკავშირებით.

მოლაპარაკების დროს ამერიკელი პოლიტიკოსები და დიპლომატები ორიენტირებას აკეთებენ უნივერსალურ ადამიანზე, რომელიც დაკავებულია სივრცესა და დროში. ამიტომ აქცენტი გადაწყვეტილების მიღებისას კეთდება პოლიტიკური ტექნოლოგიების უნივერსალურ თვისებებზე. იგივე

მიდგომაზეა დაფუძნებული ომის შემდგომი დემოკრატიზაცია გერმანიაში და იაპონიაში, რომლის გამეორებაც უნდოდათ ერაყში.

ამასთან ერთად საერთაშორისო მოლაპარაკებების დროს ვლინდება ამერიკელებისათვის დამახასიათებელი ცხოვრებისეული პრაგმატიზმი და პრაქტიციზმი. ამიტომ ამერიკელი პოლიტიკოსები და დიპლომატები არგუმენტაციისას ეყრდნობიან ფაქტებს და არა თეორიას. საერთაშორისო მოლაპარაკებებზე ამერიკელები ახერხებენ ბალანსის დამყარებას ორ მოწინააღმდეგე პოზიციებს შორის, შესაბამისად იმისა თუ რა ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი ინტერესები გააჩნიათ მონაწილეებს, შეუძლიათ სწრაფი გადაწყობა სიტუაციის მიხედვით. ამერიკის დელეგაცია დაწვრილებით ემზადება მოლაპარაკებებისათვის და იმავეს მოითხოვს პარტნიორებისაგან, ისინი უპირატესობას მაღალ ტემპს ანიჭებენ. ქმნიან აგრესიულ შთაბეჭდილებას. ეს არის მათი ნაციონალური სტილი და არა კონკრეტული პარტნიორის მიმართ დამოკიდებულება.

ამერიკულ მოლაპარაკების სტილს ახასიათებს გარეგნული მეგობრულობა, ოპტიმიზმი, გახსნილობა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს მზადყოფნას დათმობაზე. ეს უფრო ამერიკული მოლაპარაკების კულტურის გამოვლინებაა.

მოლაპარაკების დროს ამერიკელები ხშირად იყენებენ ტაქტიკურ სვლას: წინადადებების პაკეტით მოწოდებას, ხოლო საბოლოო მოლაპარაკებისას -დაწვრილებით აღწერენ თითოეულ დეტალს.

მაშინაც, კი, როცა მოლაპარაკება ოფიციალურია ამერიკის დელეგაცია და მისი ცალკეული წევრები ცდი-

ლობენ ურთიერთობას არაფორმალურ სიტუაციაშიც. მათგან განსხვავებით ინგლისელები ყოველთვის არიან ოფიციალურნი. მოლაპარაკების ინგლისურ სტილს ახასიათებს ბრიტანული კონსერვატიზმი გარეგნული მანერები, რიტუალები და ტრადიციები.

მოლაპარაკებების მომზადების დროს ინგლისელები ყურადღებას აქცევენ პრინციპულ საკითხებზე და არ უღრმავდებიან დეტალებს, პრაგმატულად თვლიან, რომ საუკეთესო გადაწყვეტილება შეიძლება მოიძებნოს მოლაპარაკების პროცესში პარტნიორის პოზიციიდან და სიტუაციიდან გამომდინარე. როგორც ამერიკელები, ინგლისელებიც უპირატესობას ანიჭებენ ემპირიულ ცოდნას და კონკრეტულ ფაქტებს, და არა თეორიულ კონცეფციას, მაგრამ ამერიკელებისგან განსხვავებით ისინი ნაკლებად რისკიანნი და უფრო ფრთხილნი არიან. ინგლისური დელეგაციის პროფესიული მომზადება, როგორც წესი მაღალია. ცნობილია, რომ ინგლისელები მოლაპარაკებებზე კარგი ფსიგოლოგებიც არიან. შესაძლოა ეს აიხსნას ბრიტანულ უნივერსიტეტებში ფსიქოლოგიის შესწავლის მაღალი დონით.

გერმანელები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ დეტალურ მომზადებას და ითვალისწინებენ საკითხის თითოეულ ნიუანსს. ხშირად გერმანული დელეგაციები მოქმედებენ გაწერილი ინსტრუქციებით. ვლინდება გერმანული ხასიათის პუნქტუალურობა და პედანტიზმი . ეს უნდა იყოს გათვალისწინებული გერმანელებთან მოლაპარაკების დროს. ამის გარდა მათ უნდა შესთავაზო ზუსტი და ლოგიკური გადაწყვეტილებები. უნდა გვახსოვდეს, რომ გერმანელებისთვის განსაკუთრებით პატივსაცემია სამსახურე-

ბრივი იერარქია, საპირისპირო დელეგაციის ოფიციალური სტატუსი, ამიტომ სიზუსტე რანგებთან და ტიტულებთან, დიპლომატიური პროტოკოლის დეტალური გათვალისწინება - აუცილებელი პირობაა გერმანელ დელეგაციებთან ურთიერთობისას.

კონფლიქტოლოგიის და საერთაშორისო ურთიერთობათა მკვლევართა ნამუშევრებში ხაზგასმით აღნიშნულია, რომ ფრანგები განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებენ საერთაშორისო მოლაპარაკების სამუშაო ენას. ნაწილობრივ გავლენა აქვს იმ ფაქტს, რომ ტრადიციულად ისინი მიისწრაფიან ფრანგული კულტურის და ენის გავრცელებისა და დაცვისკენ. XIX და XX სს. პირველ ნახევარში ფრანგული ენა იყო საერთაშორისო ენა. ამ ენაზე მიმდინარეობდა დიპლომატიური მოლაპარაკებები,დგებოდა უმთავრესი საერთაშორისო საბუთები. ეს ადასტურებდა საფრანგეთის დიდ როლს, რომელიც იმ დროის უძლიერესი ქვეყანა იყო. მოგვიანებით საფრანგეთმა დაკარგა უძლიერესი ქვეყნის სტატუსი და თანდათანობით ფრანგულ ენამაც დაკარგა ძველი მნიშვნელობა, მაგრამ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ოფიციალური ენა ფრანგულია. ამ ენაზე იწერება ტექსტები, ის არის საერთაშორისო კონფერენციების და მოლაპარაკების სამუშაო ენა. ამიტომ, როცა პარტნიორები თანხმდებიან მოლაპარაკებისას ფრანგული ენის გამოყენებაზე, ეს საფრანგეთის წარმომადგენლებში იწვევს დადებით ემოციებს და ქმნის კარგ ფონს.

თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკაში იზრდება აზიის და წყნარი ოკეანის რეგიონის როლი. აქედან გამომდინარე სპეციალურ ლიტერატურაში დიდი ყურადღება

ექცევა ჩინეთის და იაპონიის დიპლომატების საერთაშორისო მოლაპარაკებათა კულტურას. ამ ორ ნაციონალურ სტილს შორის არის ბევრი საერთო, რომელიც კონფუციის ტრადიციებთან არის დაკავშირებული. მაგრამ არის განსხვავებაც. იაპონიის დელეგაცია არ იწყებს მოლაპარაკებას ძირითადი საკითხის განხილვით. ისინი მიიჩნევენ, რომ უკეთესია ჯერ წვრილმანების განხილვა, თანდათან პარტნიორის პოზიციის გარკვევა, კომფუციონიზმის, თეორიის თანახმად (ჰარმონიისკენ სწრაფვა), იაპონელები ერიდებიან პოზიციის ღია შეტაკებას, იაპონელები არ უარყოფენ ღიად მეორე მხარის წინადადებებს. საკუთარი ტრადიციებიდან გამომდინარე, იაპონელებს შეუძლიათ უარის თქმა ისეთი ზრდილობიანი ფირმით, რომ მეორე მხარეს ექმნება არასწორი შთაბეჭდილება იაპონელების პოზიციაზე. ამის შედეგად უარი მიიღება როგორც თანხმობა.

იაპონელები კეთილმოსურნენი არიან ნებისმიერ დათმობაზე და მზად არიან თვითონაც წავიდნენ დათმობაზე. მათთვის მნიშვნელოვანია პროცესის დროს შეინარჩუნონ „საკუთარი სახე". ეს გარემოება უნდა გაითვალისწინოს პარტნიორმა.

მოლაპარაკების ჩინური ნაციონალური სტილი აღმოცენდა თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს ცივილიზაციის საფუძველზე. ჩინეთის მრვალათასწლეულის ისტორიის შედეგად ჩამოყალიბდა მოლაპარაკების თავისებური სტრატეგია. ჩინური დელეგაციები, როგორც წესი, ყოველთვის მრავალრიცხოვანია. მათ შემადგენლობაში არიან სხვადასხვა დარგის სპეციალისტები და ექსპერტები, ეს არის დაკავშირებული იმასთან, რომ ჩინელები არასდროს არ

ღებულობენ გადაწყვეტილებებს საკითხის ყველა ასპექტის დაწვრილებით შესწავლის გარეშე.

მოლაპარაკების პროცესში ჩინეთის მხარე ყურადღებით ადევნებს თვალს პარტნიორის ქცევას, ითვალისწინებს მათ შეცდომებს საკუთარ ინტერესებში. ჩინელები ცდილობენ იმოქმედონ ისე, რომ მოწინააღმდეგე მხარემ პირველმა „გახსნას კარტი", რათა გამოიყენოს ტაქტიკური უპირატესობა. ერთ-ერთი საყვარელი ტაქტიკური მსვლელობა ჩინეთის დელეგაციისა არის ის, რომ მოლაპარაკების ბოლოს, როცა შანსი შეთანხმებაზე აღარ არის, ისინი მიდიან დათმობაზე, როგორც წესი, ჩინელები ცდილობენ, რომ მოლაპარაკება მიმდინარეობდეს მეგობრულად და ქმნიან ამისათვის შესაბამის ფსიქოლოგიურ ატმოსფეროს.

10.2. მოლაპარაკების ფუნქციები და სახეები

მოლაპარაკებები, როგორც ეფექტური ხერხი ურთიერთმოქმედების და პრობლემების გადაწყვეტის დროს, ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ურთიერთობების პრაქტიკაში და საერთაშორისო კონფლიქტების დარეგულირების პროცესში.

კრიტერიუმების გათვალისწინებით შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე სახეობა საერთაშორისო მოლაპარაკებების:

1. კრიტერიუმი - მიზანი, რომელსაც ისახავენ მოლაპარაკების მონაწილენი:

ადრე მიღწეული სამშვიდობო შეთანხმებების გახანგრძლივებული მოლაპარაკებების მიზანი.

• საერთაშორისო კონფლიქტების დროს მონაწილეთა თანაზიარი ურთიერთობების მოლაპარაკებების ნორმალიზაცია.

• მოლაპარაკებები, რომელიც მიზნად ისახავს ადრე მიღწეული შეთანხმებების გადახედვას, რომელიღაც დაინტერესებული მხარის სასარგებლოდ.

• მოლაპარაკებები, ახალი შეთანხმებების მისაღწევად (საერთაშორისო კონფლიქტების დარეგულირების შემთხვევაში, ამ სახეობას მიეკუთვნება მოლაპარაკებების დიდი უმრავლესობა).

• მოლაპარაკებების არაპირდაპირი შედეგების მისაღწევად (ამ შემთხვევაში მხარეები არ მიილტვიან, რომ მიაღწიონ საბოლოო გადაწყვეტილებებს, არამედ არკვევენ თავიანთ პოზიციებს და პარტნიორების განზრახვებს, რომლებიც ამყარებენ კონტაქტებს, რომელიც მათ სამომავლოდ გამოადგებათ.

2. კრიტერიუმი - მიღწეული შედეგების, მოლაპარაკებების გადაწყვეტილების ტიპები.

• მოლაპარაკებები, რომლებიც მთავრდება კომპრომისული გადაწყვეტილებების მიღებით.

• მოლაპარაკებები, რომლებიც მთავრდება კონფლიქტური სიტუაციების საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღწევით.

• მოლაპარაკებები, რომლებიც მთავრდება ნაწილობრივი გადაწყვეტილებებით.

• მოლაპარაკებები, რომლებიც მთავრდება ასიმეტრიული გადაწყვეტილებებით, რომლებიც ერთ მხარეს უფრო აწყობს ვიდრე მეორეს.

3. კრიტერიუმი - მონაწილეთა მოლაპარაკებების ოფიციალური სტატუსი.

- მოლაპარაკებები უმაღლეს დონეზე.
- მოლაპარაკებები, მაღალ დონეზე.
- მოლაპარაკებები სამუშაო წინდადებებით.

• მოლაპარაკებებს უმაღლეს დონეზე უძღვება სახელმწიფოს მეთაური, რომელიც საერთაშორისო არენაზე წარმოადგენს თავისი ქვეყნის მოვალეობებს, ან სპეციალურად ამისათვის უფლებით აღჭურვილი პირი. მოლაპარაკებებს მაღალ დონეზე უძღვებიან საგარეო საქმეთა მინისტრები, ან შიდაპოლიტიკური უწყებანი. მაგალითად ამერიკაში - სახელმწიფო მდივანი, სათავეში უდგას სახელმწიფო დეპარტამენტს. მოლაპარაკებებს სამუშაო წინადადებით აწარმოებენ დიპლომატები,ჩინოვნიკები ან პოლიტიკური მოღვაწენი - უმაღლესი რანგის მოღვაწეები.

საერთაშორისო კონფლიქტების პირობებში და მხარეების დაძაბული ურთიერთობების პირდაპირი მოლაპარაკებების გვერდით, რომლის დროსაც მონაწილეები იმყოფებიან ერთ ადგილზე და ურთიერთობენ ერთმანეთთან, ეგრეთ წოდებული არაპირდაპირი მოლაპარაკებებით, როდესაც მონაწილეებს პირდაპირი კონტაქტი არ აქვთ მათ შეუძლიათ, რომ იყვნენ არა მარტო სხვა შენობებში, არამედ მოლაპარაკებები აწარმოონ (განახორციელონ) შუამავლებმა.

მოლაპარაკებები შეიძლება იყოს ერთეული, ან ერთჯერადი, ან შეიძლება იყოს ხანგრძლივი, რომელიც შედგება ცალკეული რაუნდებისაგან. ამ შემთხვევაში რაუნდებს შორის ინტერვალი შეიძლება იყოს ხანგრძლივი, მაგრამ მოლაპარაკებები აუცილებლად განახლდებიან მანამდე, სანამ

არ იქნება მიღწეული საბოლოო გადაწყვეტილება და მოლაპარაკებები არ დაკარგავენ ყველანაირ აზრს.

თანამედროვე პირობებში მოლაპარაკებებს აქვს ღია ხასიათი ე.ი. მოლაპარაკებების დაწყების თაობაზე ცხადდება საჯაროთ, შედეგები ქვეყნდება. კონფლიქტების დარეგულირების დროს ხორციელდება დახურული, კონფედენციალური მოლაპარაკებები. ყოველ შემთხვევაში მანამ, სანამ ინფორმაცია მოლაპარაკებების პროცესში არ არსებობს ეს კეთდება იმისათვის, რომ აიცილონ გართულებები; მაგ. ძალების ჩარევა, რომლებიც არ მონაწილეობენ კონფლიქტური სიტუაციების დარეგულირებაში.

ყველაზე უფრო გავრცელებული საერთაშორისო მოლაპარაკებების კლასიფიკაციაა - მათი დაყოფა ორმხრივ და მრავალმხრივ მოლაპარაკებებად. ორმხრივი მოლაპარაკებებს გააჩნია მარტივი სტრუქტურა და რთავს მხოლოდ ორ მონაწილეს. კონფლიქტების დარეგულირების მრავალმხრივ მოლაპარკებებში მონაწილეობს ორი მონაწილე. მოლაპარკებებში მონაწილეთა რიცხობრივად მომატებასთან ერთად იზრდება მოთხოვნები მოლაპარაკებების პროცესის ორგანიზატორებთან.

მოლაპარაკებების ჩატარების ყველაზე უფრო გავრცელებული ფორმაა - საერთაშორისო კონფერენციები, თუმცა მას სხვადასხვანაირად უწოდებენ: შეხვედრა, თათბირი, კონგრესი და ა.შ. ბოლო კონფერენციაზე მიწვეულნი იყვნენ, რომ შეეჯამებინათ შეიარაღებული კონფლიქტების შედეგები. ასეთი იყო მაგალითად ვენის კონგრესი 1815 წ., რომელმაც გაამყარა ნაპოლეონზე გამარჯვება, ვერსალის კონფერენცია 1919 წელს, რომელმაც ხაზი გაუსვა პირველ მსოფ-

ლიო ომს, ამდაგვარ კონფერენციებზე მონაწილეობას იღებდნენ არა მარტო კონფლიქტის უშუალო მონაწილეები, არამედ, გამარჯვებული მხარე. ბოლო ათასწლეულში მოლაპარაკებების როლი სულ უფრო მატულობს, მოლაპარაკებების მიზანი კი სამშვიდობო გადაწყვეტილებების მიღწევაა.

მრავალმხრივი მოლაპარაკებების მონაწილენი შეიძლება დაჯგუფდნენ ერთ კოალიციაში, რომლებიც გამოდიან ერთიანი პოზიციიდან, თუმცა ეს არ გამორიცხავს მათ შორის განსაზღვრულ უთანხმოებას. მაგ. ჟენევის კონფლიქტების დარეგულირების თაობაზე ინდოჩინეთში 1954 წ. იღებდნენ მონაწილეობას დელეგაციები საბჭოთა კავშირიდან, ჩინეთიდან, ამერიკიდან, დიდი ბრიტანეთიდან და საფრანგეთიდან. კონფლიქტების უშუალო მონაწილე ამ ქვეყნებიდან იყო მხოლოდ საფრანგეთი, რომელიც რამოდენიმე წლის განმავლობაში ცდილობდა აღედგინა კონტროლი თავის ყოფილ კოლონიალურ მფლობელობაზე. ინდოჩინეთში საფრანგეთის ჯარებს წინ აღუდგნენ მხოლოდ ვიეტნამის კომუნისტური ფორმირებები, რომელთაც 1945 წ. გამოაცხადეს ვიეტნამის დემოკრატიულ რესპუბლიკად აღიარება. ვიეტნამელი კომუნისტების ინტერესებს ჟენევის თათბირზე წარმოადგენდნენ საბჭოთა კავშირი და ჩსრ. მოსკოვი და პეკინი დაინტერესებულნი იყვნენ სამშვიდობო მოლაპარაკებების დარეგულირებებით, ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულზე და მხარი არ დაუჭირეს ვიეტნამელ მოკავშირეების რადიკალურ წინადადებებს, რომლებიც ითხოვდნენ მხოლოდ, ომის შეჩერებას და საფრანგეთის ჯარების გამოყვანას, ერთიანი ინდოჩინური ფედერაციის შექმნას, სადაც ძალაუფლება გადავიდოდა კომუნისტების ხელში. საბჭოთა კავ-

შირისა და ჩინეთის მცდელობით, კომპრომისის მიღწევისას საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის დელეგაცია გაიყო. საფრანგეთს არ შეეძლო გაეგრძელებინა უპერსპექტივო ომი, დიდ ბრიტანეთს კი ეშინოდა, რომ ინდოჩინეთის კონფლიქტი გამოიწვევდა დესტაბილიზაციას მაშინდელ ბრიტანულ მფლობელობაში მყოფ აღმოსავლეთ აზიაში. ამრიგად ამერიკული დელეგაციის პოზიცია გამოირჩეოდა დასავლეთ ევროპული მოკავშირეების პოზიციებისაგან. ამერიკის შიდა პოლიტიკა შენდებოდა დოქტრინის საფუძველზე, კომუნისტების გადაგდება, ეს აფერხებდა კომპრომისის მიღწევას.

მაგრამ მაინც მოხერხდა შეთანხმების მიღწევა. 1954 წ. ჟენევაში მიღწეული იქნა შეთანხმება,რის თანახმად ლაოსი და კამბოჯა უნდა გამხდარიყო დამოუკიდებელი ნეიტრალური სახელმწიფოები. ვიეტნამის ჩრდილოეთი ნაწილი სადაც 17 პარალელი გადადიოდა ვიეტნამის დემოკრატიული რესპუბლიკა კონტროლის ხელში, სამხრეთ ნაწილიდან უნდა გაეყვანათ ვიეტნამელი კომუნისტების შეიარაღებული ფორმირებები. ვიეტნამის სამხრეთ ნაწილში შენარჩუნდა იმპერატორ ბაო ლაიას მმართველობა, მაგრამ მხოლოდ ორი წლის შემდეგ იგეგმებოდა საყოველთაო არჩევნები, როგორც ჩრდილოეთში ისე სამხრეთში, არჩევნების შემდეგ უნდა განხორციელებულიყო ქვეყნის მშვიდობიანი გაერთიანება. ჟენევის შეთანხმება ინდოჩინეთის შესახებ არ იყო წარმოდგენილი სრული სახით. ამას ხელი შეუშალა ამერიკის ქმედებამ. საფრანგეთის წასვლის შემდეგ მან აქტიურად დაუჭირა მხარი ანტიკომუნისტურ ძალებს ვიეტნამში. ჩქარა განახლდა შეიარაღებული კონფლიქტი. თუ

თავიდან მასში მონაწილეობას იღებდნენ მხოლოდ არაამერიკული სამხრეთ ვიეტნამური რეჟიმი და სამხრეთ ვიეტნამელი პარტიზანები, საბოლოოდ აქ გაგზავნილი იყო ამერიკული ნახევარმილიონიანი ქვეითი ჯარი და ამერიკის სამხედრო მოქმედებების მასშტაბები გაიზარდა და მთელი ინდოჩინეთის ნახევარკუნძულიდან მიმდებარე ტერიტორიები შეძრა.

ამ კონფლიქტში ამერიკამ განიცადა არა მხოლოდ სამხედრო, არამედ პოლიტიკური დამარცხება. ამერიკა აღმოჩნდა, საფრანგეთის, 1954 წ. სიტუაციაში და იძულებული გახდა წასულიყო სამშვიდობო მოლაპარაკებებზე. ეს მოლაპარაკებები შედგა 1973 წ. პარიზში, ამერიკელი დელეგატების მონაწილეობით. ამერიკული ჯარი გამოყვანილი იქნა ინდოჩინეთიდან, რომელმაც განაპირობა ომის დამთავრება და ვიეტნამის გაერთიანება. ამერიკის საგარეო პოლიტიკამ ჩიხში შეიყვანა ამერიკა, რომელმაც მას შესწირა საერთაშორისო პრესტიჟი და ხანგრძლივი „ვიეტნამის სინდრომი".

10.3. მონაწილე ქვეყნების შიდა პოლიტიკური და საგარეო პოლიტიკური ფუნქციების გადაწყვეტილების პრობლემები

ბოლო ჩამოთვლილი ოფიციალური მოლაპარაკებების მიზანი ხდება მხოლოდ შირმა, რადგან თვითონ მოლაპარაკებები არ მიდიან პოზიტიურ შედეგამდე. მაგ. ამგვარი სიტუაცია მოხდა საბჭოთა კავშირის სამხედრო დელეგატების, დიდი ბრიტანეთის და საფრანგეთის მოლაპარაკებების დროს

1939 წ. ზაფხულში ქ. მოსკოვში მოლაპარაკებები მიმდინარე ობდა იმისთვის, რომ კოორდინირება მოეხდინა სამი სახელმწიფოს სამხედრო ვალდებულებების უზრუნველყოფისათვის ევროპაში და აღდგომოდნენ ჰიტლერული გერმანიის მხრიდან აგრესიულ ქმედებას. ამრიგად დიდი ბრიტანეთის და საფრანგეთის მთავრობები, პასუხისმგებელნი მიუნხენის შეთანხმებებისა წავიდნენ მოსკოვურ მოლაპარაკებაზე, რომ ჩაეხშოთ საზოგადოებრივი აზრი ჩემბერლენში და დალალეში რჩებოდნენ მიუნხენის პოლიტიკის მომხრეები და კიდევ იმედოვნებდნენ, რომ შეთანხმდებოდნენ ჰიტლერთან. ამიტომ ინგლისის და საფრანგეთის დელგაციები გაგზავნილი იყვნენ მოსკოვში საზღვაო გზით, ლენინგრადის გავლით, რადგან მოლაპარაკებები შეეფერხებინათ; საფრანგეთის დელეგაციას არ ჰქონოდა უფლებამოსილება საჭირო დოკუმენტების ხელმოწერაზე. მოსკოვური მოლაპარაკებები ემსახურებოდა ნამდვილი მოსაზრებების დაფარვას, როგორც დასავლეთის ლიდერებისათვის ისე სტალინისათვის. საბჭოთა ლიდერი დარწმუნდა დასავლეთის დემოკრატიული შესაძლებლობების თანამშრომლობაზე და გაუწია ზონდირება, რომ მომემზადებინა ნიადაგი ჰიტლერის გერმანიასთან თანამშრომლობაზე. ორივე მხარის მოლაპარაკებები იყო არაგულწრფელი და არ ცდილობდნენ მიეღწიათ წარმოთქმული მიზნებისთვის, ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ მოლაპარაკებები უშედეგოდ დამთავრდა. სტალინს ეგონა მოიგო ჩაფიქრებული კომბინაცია. ზუსტად ინგლისის, საფრანგეთის, საბჭოთა კავშირის მოლაპარაკებების დამთავრებისას მოსკოვში ჩამოვიდა

თვითმფრინავით საგარეო საქმეთა მინისტრი ი.ფონ რიბენტროპი, რომელთანაც ხელმოწერილი იქნა სსრკ-გერმანიის თავდაუსხმელობის პაქტი. რათა საბოლოო ჯამში, ფაშისტური აგრესია შეეჩერებინათ.

10.4. მოლაპარაკების სტილი

მოლაპარაკების ზოგადკულტურული სტილი თვით კონფლიქტის ბუნებიდან გამომდინარეობს. რ. ფიშერი და ე. იური გამოყოფენ სამი სახის სტილს: მსუბუქი, მკაცრი (უხეში) და პრინციპიალური. სტილი მსუბუქია იმ შემთხვევაში, როცა ერთი მონაწილე გაურბის კონფლიქტს შეთანხმების მიღწევის სურვილით და ამის გამო მიდის დათმობაზე. უმეტესად ეს მხარე დაჩაგრულად და გაბრაზებულად გრძნობს თავს. მკაცრი სტილია, როდესაც ერთი მხარე განიხილავს მოლაპარაკებას, როგორც შეჯიბრს. ამ მხარის პოზიცია მყარია და იგი სასურველ შედეგს აღწევს, მაგრამ ხშირად, უხეშ დამოკიდებულებას აწყდება მეორე მხარისაგანაც. პრინციპიალური სტილისას ორთავე მხარე პრობლემის გადაჭრაზეა ორიენტირებული. ისინი საქმის არსს განიხილავენ და არ ვაჭრობენ იმის თაობაზე თუ რა უნდა გააკეთონ. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ მოგება ნახონ იქ, სადაც მათი ინტერესები არ ემთხვევა. ასეთ შემთხვევაში არ იყენებენ მოლაპარაკების სხვადასხვა ხერხებს და ტაქტიკებს. ამ კლასიფიკაციაზე დაყრდნობით ა.ვ.გ. გოტშალკი აყ-

ალიბებს მოლაპარაკებების ოთხ სტილს: 1. უხეში 2. თბილი 3. მიკუთვნებითი 4. გამანაწილებელი.

1. უხეში სტილი ხასიათდება ღონისძიებებით, აგრესიულობით, და ძალაზე ორიენტაციით.

2. თბილი სტილი ხასიათდება მხარდაჭერით, გაგებით, თანამშრომლობით, ადამიანებზე დაყრდნობით

3. მიკუთვნებითი სტილი ხასიათდება ანალოგიურობით, კონსერვატულობით, შედეგზე ორიენტაციით.

4. გამანაწილებელი სტილი ხასიათდება მოქნილობით, კომპრომისებით, ინტეგრაციულობით, პასუხზე ორიენტაციით

ოთხივე სტილს გააჩნია პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები. ბუნებრივია ბევრია დამოკიდებულია თვით მომლაპარაკებლის განწყობაზე. ამგვარად, სტილი შეირჩევა იმის მიხედვით თუ რა სიტუაციაშია მომლაპარაკებელი. უმეტესად მიიჩნევენ, რომ სიტუაცია ამგვარი მოლაპარაკებების დროს კონფლიქტურია. პირველი სტილი შეესიტყვება შეჯიბრს, კონკურენციას; მეორე – თანამშრომლობას; მესამე – შეგუებას და მეოთხე – კომპრომისს. ამ სტადიებს შეესატყვისება სხვადასხვა ტაქტიკებიც. პირველ შემთხვევაში იყენებენ მანიპულაციურ ტაქტიკებს. თანამშრომლობისას ძირითადად შემრიგებლურ პოზიციებს გამოხატავენ. პრინციპიალური მოლაპარაკების შეგუებითი სტილი შერიგებაზე და ადაპტირებაზეა მიმართული. კომპრომისული სტილი დათმობებზეა ორიენტირებული დანაკარგების ფასად.

10.5. მოლაპარაკების ტექნიკა

პოზიციური ვაჭრობის დროს გამოყენებული მოლაპარაკების ძირითადი ტექნიკები განსხვავებულია. გამოყენებული ხერხები ხშირად აგრესიული,მანიპულაციური და იძულებითია. ჯ ნირენბერგი ამ ტაქტიკებს ყოფს ორ მხარედ: ერთ მხარეს შეესატყვისება კითხვა "როდის"(დაკავშირებულია მოქმედების დროსთან და შედეგიანია დინამიურ სიტუაციაში), ხოლო მეორეს "როგორ და სად" (დაკავშირებულია მოლაპარაკების პროცესში გამოყენებულ მეთოდთან,როცა ლაპარაკია ორ ან მეტ სტრტეგიაზე) რ.ფიშერი და უ.იური ტაქტიკებს წინასწარ მოტყუებად, ფსიქოლოგიურ ომად და პოზიციურ ზეწოლად ჰყოფენ. ჩვენ ამგვარი კლასიფიკაციით არ ვიხელმძღვანელებთ, რადგან ჩვენთვის მნიშვნელოვანია თვით ტაქტიკები. ბუნებრივია პოლიტიკურ კონფლიქტებს ასეთი ტაქტები თან ახლავს, განსაკუთრებით მაშინ როდესაც მოლაპარაკება მიმდინარეობს პოზიციური ვაჭრობის სახით. შევეხოთ მოლაპარაკების ტაქტიკებს, რომლებსაც სახელები პირობითად აქვთ მინიჭებული.

გამძლეობა – ამ ტაქტიკით ხდება მოლაპარაკების პროცესის ხელოვნურად შეჩერება, ამ დროს ისეთ კითხვაზე, რომელზედაც სწრაფად შეიძლება პასუხის გაცემა დუმილით პასუხობენ. აქ მხარე იყენებს მოთმინების სტრატეგიას. ამგვარი პაუზები საკითხის გააზრების და მასზე ფიქრის საშუალებას იძლევა. ეს ტაქტიკა ასევე გულისხმობს დროულად გაჩერებას ე.ი. მომლაპარაკებელმა უნდა იცოდეს როდის უნდა გაჩერდეს. ამ ტაქტიკას "დუმილს"

და "დალოდებას" უწოდებენ. ასეთ შემთხვევაში ერთი მხარე მხოლოდ უსმენს მეორეს, რათა მიიღოს ინფორმაცია და მასზე დაყრდნობით იმოქმედოს. ასეთი ტაქტიკით პარტნიორი მოლაპარაკებაში პირველი იძლევა ინფორმაციას. მოლაპარაკების პროცესი შესაძლოა დროშიც გაჭიანურდეს. ხშირად გამოიყენება მრავალმხრივი მოლაპარაკების დროს. ამ სტრატეგიის გამომყენებელი მხარე მოლაპარაკებას საკუთარი სცენარით წარმართავს.

სიუპრიზი – ეს ტაქტიკა მოსალაპარაკებელი დროის გასვლის შემდეგ (მოლაპარაკების შუაში) ცვლის მოლაპარაკების მთავარ ღერძს. ასეთი შემობრუნება ხდება სწრაფად და დრამატული ფორმით ვითარდება, ხშირად მას აუცილებელი ხასიათიც აქვს. შესაძლოა ახალი მომლაპარაკებელი წარმოადგინონ, ან სიტყვა მისცენ გუნდის სხვა წევრს. ძირითადად სთავაზობენ ახალი ინფორმაციას ან მნიშვნელოვან წინადადებას, რომელიც კარდინალურად განსხვავდება საწყისი წინადადებისაგან. ამ მეთოდს აქვს ნაკლიც, შესაძლოა მეორე მხარემ არ მიიღოს ცვლილება და ჩაშალოს მოლაპარაკება.

მომხდარი ფაქტი - სარისკო ტაქტიკის სახეს მიეკუთვნება, მაგრამ ხშირად გამოიყენება. ამ დროს ერთი მხარე ცდილობს მიაღწიოს თავის მიზანს. წინააღმდეგობაშია მეორე მხარის მიმართ და აკვირდება მის საქციელს. თუ მიზანს ვერ მიაღწევს, შეიძლება სავალალოთ დამთავრდეს და ამიტომაა ამ მხრივ საშიში, მაგალითად, ერთმა მხარემ გაუგზავნა ხელშეკრულება მეორეს. ეს უკანასკნელი არ ეთანხმება ბევრ პუნქტს, ამოშლის ამ პუნქტებს ხელშეკრულებიდან, ხელს მოაწერს (პირველ მხარეს უკვე ხელი

მოწერილი აქვს) და უგზავნის უკან პირველ მხარეს. ასეთი ქმედებით ოპონენტი მომხდარი ფაქტის წინაშეა, თუმც მისი ქცევა სხვადასხვა სახით შეიძლება წარიმართოს, შეიძლება დაარღვიოს ხელშეკრულება და მოლაპარაკება განაახლოს ან უმეტეს შემთხვევაში დაეთანხმოს.

დათმობები – ეს ტაქტიკა გულისხმობს თავაზიან განრიდებას, დათმობებს, იმ დროს, როცა წინ აღუდგებიან დაწყებულ საქმეს. ასეთ შემთხვევაში ოპონენტი აცხადებს თავის პრეტენზიებს, ხოლო მეორე მხარე ნელ – ნელა თმობს სხვადასხვა საკითხებში და ხელშეკრულებას დებს ოპოზიციურ მხარესთან, მათი პირობების გათვალისწინებით. ეს ტაქტიკა მოლაპარაკებებზე სწრაფად უნდა იქნეს გამოყენებული, რადგან შესაძლოა მოხდეს კონფლიქტის სწრაფი ესკალაცია; მაგალითად, რომელიმე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე უცხო ქვეყნის ჯარების ჩაყენების ან არ გაყვანის საკითხთან მიმართებაში, თუ არსებული ტერიტორიის მფლობელი პროტესტს აცხადებს, რასაც მხარს საერთაშორისო ორგანიზაციები და სხვა ქვეყნები უჭერენ. აუცილებლად უნდა მოხდეს ამ ჯარების ეტაპობრივი გაყვანა

მოჩვენებითი განრიდება – ამ ტაქტიკის გამოყენებისას რომელიმე მხარე მიმართავს მანიპულაციას,რისთვისაც იყენებს მოთმინებას, ეშმაკობას, შინაგან დისციპლინას. ამ მხარის მთავარი მიზანია დაარწმუნოს და შეცდომაში შეიყვანოს ოპონენტი, რომ ის გამოდის თამაშიდან, მაგრამ ამავე დროს სიტუაციას დამოუკიდებლად აკონტროლებს. ასეთ შემთხვევაში ოპონენტის ყურადღება დუნდება და მეორე მხარე ნაკლები რისკის ფასად აღწევს თავის მიზანს.

მიმართულების შეცვლა – ამ ტაქტიკის გამოყენება ახალ ალტერნატიულ გადაწყვეტაზე ფიქრის საშუალებას იძლევა. ასეთ შემთხვევაში ხდება პოზიციის სრული შეცვლა და მოლაპარაკების საპირისპირო მიმართულებით წარმართვა. ეს ტაქტიკა ასევე გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ოპონენტი ორ ვარიანტს სთავაზობს მეორე მხარეს. მეორე მხარე შემოთავაზებულიდან ხელსაყრელ ვარიანტს ირჩევს. ამ ტაქტიკას ახასიათებს საპირისპირო ქმედებაც, სადაც ერთი მხარე უგზავნის მეორეს ორნაირ შეტყობინებას და აიძულებს მიიღოს უფრო ნაკლებად მისაღები. მხარე პირველ რიგში აგზავნის ჯერ ნაკლებად მისაღებ მოთხოვნილებას, ხოლო შემდეგ უფრო მკაცრ მოთხოვნებს. ბუნებრივია ოპონენტი იღებს პირველ ვარიანტს, თუმცა ისიც არ არის საერთო ჯამში მისთვის ხელსაყრელი.

ცრუ მანევრი – ეს ტაქტიკა გულისხმობს მოჩვენებით მოქმედებას, რათა ოპონენტის ყურადღება გადაიტანონ სხვაგან მისი მთავარი მიზნიდან. ცრუ წარმოდგინებისათვის მხარე იყენებს ისეთ ფანდს, რომლითაც ოპონენტს აჯერებს, რომ ფლობს იმაზე მეტ ინფორმაციას, ვიდრე რეალურად. ამ ტაქტიკას უწოდებენ მოლაპარაკებით გამბიტს (გამბიტ ფრანგულად კვანტის გამოდებას ნიშნავს, ჭადრაკში კი ხარისხობრივი უპირატესობის მოპოვებისათვის და აქტიური პოზიციის დაკავებისათვის მსხვერპლის გაღებას ნიშნავს).

შეზღუდვები – არსებობს ამ ტაქტიკის სხვადასხვა გამოვლინება, ძირითადად შეზღუდვების, აკრძალვების სახით. მაგალითად, ერთი მხარე ოპონენტს უმცირებს ვადებს, უნიშნავს დროს, თუმცა შეიძლება თვითონ სულაც არ

იცავდეს და არ მისდევდეს ამ წესებს. ოპონენტის დასარწმუნებლად ყურადღებას ამახვილებენ ფაქტებზე, რომლის შესრულება მნიშვნელოვანია. ამ ტაქტიკას კარგად იყენებენ საპარლამენტო დებატებში და დავის დროს. იყენებენ მაშინაც, როცა სურთ დაადგინონ ოპონენტის სიმტკიცე,

თანამონაწილეობა – ამ ტაქტიკით ერთი მხარე ცდილობს მეორე მხარის მხარდაჭერის მოპოვებას საკუთარი ინტერესების მისაღწევად. მხარე აქ სხვისი საშუალებით საკუთარი წარმატების მიღწევას უზრუნველყოფს. იმ შემთხვევაში თუ მოლაპარაკება ჩიხში შევიდა, მხარეები თანხმდებიან, რომ ორთავემ თავისი მხარდამჭერები ჩართონ მოლაპარაკებაში. ჩართული მხარეები ცალკე განიხილავენ საკითხს და ცდილობენ მხარეებს შორის წინააღმდეგობის დაძლევას და მათ მოლაპარაკების მაგიდასთან დაბრუნებას.

ერთობა – ამ ტაქტიკას იყენებენ ამერიკის დიპლომატიური წრეები მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, სთავაზობდნენ რა პარტნიორობას სხვა ქვეყნებს. ახდენდნენ გაერთიანებას, რასაც ჯაჭვური რეაქცია მოსდევს, ქვეყნები ბაძავენ ერთმანეთს და ერთიანდებიან გარკვეული პრინციპით. მოლაპარაკება ასეთ დროს მშვიდობიანად მიმდინარეობს.

"სალიამი" – ამ ტაქტიკის სახელწოდება შემოიტანა უნგრეთის კომუნისტური პარტიის გენერალურმა მდივანმა მ. რაკოშიმ. ის თავის გუნდის წევრებს შემდეგ ინსტრუქციებს აძლევდა – თუ გსურთ, რომ რაიმეს ფლობდეთ, რომელსაც სხვა აკონტროლებს, აუცილებელი არ არის მთლიანად აიღოთ ის. საჭიროა ჯერ მცირე ნაჭერი მოსჭრათ ძეხვს. "სალამის" პატრონი ამას ვერ შეამჩნევს, მაგრამ თუ შეამჩნევს დიდ ყურადღებას არ მიაქცევს. შემდეგ მეორე

ნაჭერი მოჭერით და ა.შ. ბოლოსათვის კი მთელი ძეხვი თქვენს ხელში აღმოჩნდება. ტაქტიკა "ნაჭერ – ნაჭერ" თანდათანობით, პატარა ნაწილების მიღებით აღწევს მთელს. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კომუნისტები ფართოდ იყენებდნენ ამ მეთოდს. ოპონენტს მცირე ინფორმაცია მიეწოდებოდა საკითხის შესახებ. ეს ტაქტიკა ასევე ეხება დათმობებს, რომლებიც მცირე სახით, თანდათან, მიმდინარეობს. აქვე არ დაიშვება, რომ მეორე მხარე ყოველთვის ნაწილ – ნაწილ თმობს მაქსიმუმს.

სტილის შეცვლა – ამგვარი ტაქტიკა გამოიყენება ბევრ შემთხვევაში, როცა მოლაპარაკების ქვენა მოტივებს ხვდება მეორე მხარე. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა მოლაპარაკების სტილის შეცვლა და ახალი სტრტეგიებით მოქმედება. ეს ტაქტიკა გამოიყენება იმ შემთხვევაშიც თუ მეორე მხარე ვერ წვდება საკითხის არსს.

გამიჯვნა – ეს ტაქტიკა "ერთობის" ტაქტიკის საპირისპიროა. აქცენტი პრობლემის, რომელიმე საკითხის მიუღებლობაზე კეთდება. მოლაპარაკებებში ამ ტაქტიკის გამოყენება სწაფად იქცევს ფართო მასების ყურადღებას. აქ საკუთარ პრინციპებს ექცევა ყურადღება,რაც დოგმატურად აღიქმება. შესაძლოა გამიჯვნის გამომყენებელმა უარყოფითი უარყოფითი რეპუტაცია დაიმსახუროს. მოლაპარაკების პროცესში შესაძლოა გამიჯვნამ უნებურად იჩინოს თავი, როცა მხარეები სრულიად რადიკალურ ინიციატივებს წამოაყენებენ.

"განზე გადგომა" – ამ ტაქტიკით მხარე მოლაპარაკებისას ისე იქცევა, ისეთი სახით მოქმედებს, რომ ოპონენტი კვლავ ცდილობს დაუბრუნდეს მასთან მოლაპარაკებას. ეს

საქციელი შეიძლება აისახოს დათმობებში, გარანტიების მიცემაში, რომელსაც ოპონენტი ხელიდან არ უშვებს და უპირატესობას იღებს მოლაპარაკების პროცესის მსვლელობისას.

გზაჯვარედინი – ეს ტაქტიკა ახლოსაა სამხედრო ტაქტიკასთან,როდესაც იცავენ რაიმე ტერიტორიას და მოწინააღმდეგეს ჯვარედინად ესვრიან. მოლაპარაკების დროს განხილვისათვის რამდენიმე საკითხი შემოაქვთ. შემდეგ ერთი მხარე თმობს, რომელიმე საკითხში და მეორე მხარეც იძულებულია მიიღოს ეს დათმობა. ამ პროცესს დიდი დრო არ ჭირდება, რადგან მეორე მხარე პირველისაგან მოელის მთავარ საკითხში დათმობას. აქცენტი კეთდება სხვა საკითხებზე და გვერდზე რჩება მოლაპარაკების მთავარი საკითხი. ამგვარად მეორეხარისხოვანი საკითხის განხილვა ფარავს ძირითადი საკითხის განხილვას.

შემოვლა – ამ ტაქტიკის ძირითადი არსი იმაშია, რომ ერთ – ერთმა მხარემ შეძლოს რაც შეიძლება მეტი სფერო მოიცვას საკითხთან დაკავშირებით, რადგან შესაძლებლობა ქონდეს სადაც საჭირო იქნება ან რამდენიმე სფეროში ერთად იმოქმედოს. შემოვლის ტაქტიკა ასევე გამოიყენება იმ მიზნით, რომ ოპონენტმა არ შეიტყოს ერთი მხარის სუსტი წერტილები.

უმაღლესი ავტორიტეტის შექმნა – მოლაპარაკების დროს მხარეები იყენებენ სხვადასხვა ავტორიტეტებს, რომელთა აზრს დიდ ყურადღებას აქცევენ. მეორე მხარემ არ უნდა მიიღოს ამ ავტორიტეტის აზრი.

ულტიმატუმები – ამ ტაქტიკას იყენებენ უმეტესად ტერორისტები, როდესაც აჰყავთ მძევლები და მეორე მხ-

არეს უყენებენ მოთხოვნებს ულტიმატუმის სახით, მაგალითად გაათავისუფლონ მათი მომხრეები ციხიდან. ამ პირობების დაკმაყოფილების შემდეგ აგრძელებენ მოლაპარაკებას.

ზემოქმედება – ამ ტაქტიკით ზემოქმედებას ახდენენ ოპონენტზე დამუქრების, ზეწოლის, ბლეფის საშუალებით. მთავარი მიზანია მეორე მხარეზე ზემოქმედებას მიაღწიონ და დაითანხმონ სასურველ გადაწყვეტილებაზე. აქ ხშირად ფსიქოლოგიურ ხერხებს და მასიურ – საინფორმაციო საშუალებებს იყენებენ. ბლეფის გამოყენება ერთი მხარის მიერ ხდება მიზნის მისაღწევად, რაც თვით მას უქმნის საფრთხეს, რადგან გამოაშკარავების შემთხვევაში მოსალოდნელია უკუ ეფექტი ანუ მხარემ უნდა შეასრულოს დაპირება. დამუქრებამ შვიძლება ჩაშალოს ან ჩიხში შეიყვანოს მოლაპარაკება. დამუქრება არ არის ძალის დემონსტრირება, რომელიც სხვადასხვა ფორმით იჩენს თავს : შანტაჟი, გამოძალვა და სხვა და მოლაპარაკებებში სარისკო ქმედებას წარმოადგენს. მას გააჩნია სახეები – დამუქრება – საჩუქარი; დამუქრება – შეშინება; არაგანზრახვითი დამუქრება და ა.შ. დამუქრების გამოყენება დასაბუთებასაც უნდა ეყრდნობოდეს.

უკიდურესი ვადა – ეს ტაქტიკა გამოიყენება, როდესაც სწრაფად სურთ მიიღონ გადაწყვეტილება და იმოქმედონ. ერთ – ერთი მხარე მეორეს შეგნებულად აყენებს ასეთ მდგომარეობაში.

დროული მოქმედება – მოლაპარაკება მიმდინარეობს იქამდე ვიდრე მისი მნიშვნელობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. მხარეები ცდილობენ ჩაეტიონ დროში.

განსაკუთრებული სიჩქარე – როდესაც არსებობს არჩევანი, საჭიროა ერთი გადაწყვეტილება იქნეს მიღებული, ამიტომ უმეტესად საჭიროა სიჩქარის ატმოსფეროს შექმნა მოლაპარაკებებზე.

შეზღუდული წინადადებები - ამ ტაქტიკით ხდება შესაძლებლობების შეზღუდვა ვალდებულებების აღებით. ასეთ შემთხვევაში მხარე დარწმუნებული უნდა იყოს წინადადებების შესრულებაში.

მნიშვნელოვანი წინადადებები – ამ ტაქტიკას იმ შემთხვევაში იყენებენ, როცა ოპონენტი ვერ წყვეტს საკითხს. მოლაპარაკება გადაიდება და ოპონენტს სთავაზობენ მნიშვნელოვან წინადადებას და ბიძგს აძლევენ, რომ უზრუნველყონ გადაწყვეტილების შესრულება.

ინფორმაციის გაყინვა – ინფორმაციის გაყინვამ შეიძლება ერთ - ერთი მხარის პოზიცია გააძლიეროს. თავიდან ერთი მხარე პოზიციას არ იღებს მაგრამ დროთა განმავლობაში შეიძლება სხვა მხარის ჩარევით ისევ განხილვის საკითხი გახდეს.

მოთხოვნების შეთავაზება – ეს ტაქტიკა გამოიყენება მაშინ, როცა ოპონენტი ეთანხმება შეთავაზებულ წინადადებებს, ხოლო მეორე მხარე კიდევ ახალ და ახალ წინადადებებს წამოაყენებს.

ორმხრივი ახსნა – ეს ტაქტიკა გულისხმობს საბოლოო დოკუმენტში ისეთი წინადაებების ჩადებას, რომელიც ორმხრივად შეიძლება აიხსნას. ასეთი ორაზროვანი დებულება მომავალში მხარემ შეიძლება ისე განმარტოს, როგორც მის ინტერესებს შეესაბამება. გამოდის, რომ ფორ-

მალურად ხელშეკრულებას არ არღვევს. მოლაპარაკების დროს შეთანხმების ტექსტზე ძირეული მუშაობაა საჭირო.

ბოლო წუთს წინადადების შეთავაზება – ამ ტაქტიკას ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როცა მოლაპარაკება დასასრულს უახლოვდება, ნათელია, რომ ის წარმატებით სრულდება, მაგრამ ამ დროს ერთი მხარე ახალ მოთხოვნებს წამოაყენებს. ეს ტაქტიკა გათვლილია იმაზე, რომ ოპონენტი ამ ახალ წინადაებებს ხელს მოაწერს და დათმობებზე წავა, რადგან მოლაპარაკება თითქმის დამთავრებულია. მართალია რისკი იმისა, რომ ხელშეკრულება არ იქნება მიღებული ახალი პირობით ძალზედ დიდია. ეს ტაქტიკა მოქმედებს წინადადების მიმცემი მხარის რეპუტაციის შელახვის ხარჯზე, ეს უკანასკნელი კი მაინც უშვებს, ოპონენტის დათმობებზე წასვლის ალბათობას.

მოთხოვნილების გაფართოება – ეს ტაქტიკა გულისხმობს პირველადი მოთხოვნების მნიშვნელოვნად გაფართოებული ფორმით შეთავაზებას. ამ პროცესში მიმდინარეობს ვაჭრობა, სადაც ერთი მხარე ითხოვს არარეალურად ბევრს. ამ მხარემ იცის, რომ ოპონენტი არ მიირებს მის მოთხოვნებს. ვაჭრობა პირველი წინადადებიდან იწყება. შემდეგ პოულობენ შუალედურ გადაწყვეტას.

წინასწარი განცხადება – მხარეები წინასწარ აკეთებენ განცხადებას მასმედიის საშუალებით, რაც განსაზღვრავს მათ შემდეგ ქმედებებს მოლაპარაკების ხასიათს და ძირითად ორიენტაციებს.

პირველი წინადადების მიღება – ეს ტაქტიკა გამოიყენება მოლაპარაკებაში, როცა მონაწილეები დამოუკიდე-

ბლად ვერ იღებენ გადაწყვეტილებას და პირველივე წინადადებაზე თანხმდებიან.

პაკეტირება – ეს ტაქტიკა გამოიყენება მოლაპარაკების ყველა დონეზე, მაგრამ თავისი სპეციფიკა გააჩნია. პირველ რიგში წინადადებები იკრიბება (საკითხი კომპლექსურად განიხილება) და "პაკეტის" სახით მიეწოდება მხარეებს. შემდეგ მასში მისაღებ და ნაკლებად მისაღებ წინადადებებს შეარჩევენ. დისკუსიებზე დაყრდნობით თანმიმდევრულად განიხილავენ და იღებენ მთელ პაკეტს.

პრობლემის განაწილება – ეს ტაქტიკა გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა დაგროვილია მრავალი საკითხი. მხარეები ასეთ დროს არ ცდილობენ მთლიანად გადაჭრან საკითხები, არამედ კომპონენტებს გამოყოფენ და ცალკეულ კომპონენტებში აღწევენ შეთანხმებებს. ეს პროცესი ხანგრძლივად მიმდინარეობს.

ბლოკირება – ამ ტაქტიკით მრავალმხრივი მოლაპარაკებები ხასიათდება. აქ იღებენ შეთანხმებებს საკითხთან დაკავშირებით, მაგრამ რომელიმე მხარეს შეუძლია ბლოკირება გაუკეთონ საკითხს. ხშირად მხარეები ვეტოს უფლებით სარგებლობენ. შეთანხმება მიიღწევა თუ არსებობს გადაწყვეტის ალტერნატიული ვარიანტები.

დაინტერესების ჩვენება – ამ ტაქტიკას მოლაპარაკების დასაწყისში იყენებენ, როცა მხარეს სურს ოპონენტს დაანახოს, რომ ის ამ მოლაპარაკებით და საკითხის გადაწყვეტით არის დაინტერესებული. ამისათვის მიმართავს სხვადასხვა სახის ტაქტიკებსაც, რათა იმოქმედოს შეთანხმების მიღწევისაკენ. ასეთ პროცესს თან ახლავს მნიშვნელოვანი ძალისხმევა, დაინტერესების გამოსაელენად.

მიზნის დაფიქსირება – ეს არის ძველი საარტელერიო ხერხი, როდესაც მოწინააღმდეგის ადგილსამყოფელის აღმოსაჩენად ჯერ ესვრიან პირველ ჭურვს შესაძლო ობიექტის მიღმა, მერე ობიექტიდან დაშორებით. შემდეგ ამ მხარეებს ყოფენ შუაზე და ბომბავენ ცენტრალურ ადგილს. ასევე ხდება მოლაპარაკებისას, ერთი მხარე მეორე მხარეს პოზიციის დასადგენად მოსინჯავს შესაძლო ვარიანტებს.

განხილული ხერხების გამოყენება შესაძლოა ცალ – ცალკეც და კომბინირებულათაც. არსებობს ზემოქმედების სხვა საშუალებებიც. ტაქტიკები ბუნებრივია მოლაპარაკების მხოლოდ ვაჭრობით სტილს ასახავს ანუ მათ პოზიციების გასამტკიცებლად იყენებენ.

ტაქტიკები ძირითადად გამოიყენება პოზიტიური ვაჭრობისას, როცა მიმართავენ მკაცრ, უხეშ სტილს. მხარეთა შორის ვაჭრობისას მიმდინარეობს ურთიერთგაცვლა, ხორციელდება დათმობები. დათმობა ნიშნავს მოწინააღმდეგის დაპირისპირების გადალახვას, რომ იმას მიაღწიო რაც გსურს. ვაჭრობითი სტილი უშვებს, რომ ოპონენტი ნებაყოფლობით დათანხმდება, ასეთი ვაჭრობით მიიღწევა ურთიერთობები ადამიანებს შორის. მოლაპარაკებებში, რომელიც კონფლიქტის დროს ხორციელდება ფართოდ გამოიყენება სავაჭრო სტილი. ვაჭრობა ასევე გამოიყენება თანამშრომლობაზე მიმართული მოლაპარაკების დროსაც, როცა ძნელდება რომელიმე საკითხში შეთანხმების მიღწევა და საჭიროა გარკვეულ კომპრომისზე წასვლა.

მოლაპარაკებაში ვაჭრობის გამოყენება საბაზრო ურთიერთობების ელემენტებს გულისხმობს. როცა სადავო საკითხი ფასთან არის დაკავშირებული, მხარეებს სურთ

მიიღონ მაქსიმალური მოგება. რადგანაც მოლაპარაკებაზე არიან და აქვთ სურვილი, რომ შეთანხმება მოხდეს, მხარეები უფრო ნაკლებადაც თანხმდებიან ვიდრე ეს საწყის პოზიციაზე სურდათ. სწორედ ამას ეწოდება პოზიციური ვაჭრობა.

პოზიციურ ვაჭრობას თავისი თანმიმდევრობა გააჩნია. პირველ რიგში საჭიროა გაირკვეს თუ რა მოთხოვნილებები აქვს მხარეს, რომლისთვისაც იმართება მოლაპარაკება. ამ მოთხოვნილებიდან გამოყოფენ ძირითადს და ნაკლებ მნიშვნელოვანს. აქვე დიდი მნიშვნელობას იძენს იმ სიტუაციის შესწავლა სადაც მოლაპარაკება წარიმართება. აქ გასათვალისწინებელია სიტუაცია ფართო გაგებით და არა კონკრეტულ რეგიონში ან ადგილას. ამის შემდეგ საჭიროა, რაც შეიძლება მეტი ინფორმაციის მოპოვება ოპონენტზე, მათ მოთხოვნილებებზე.

ამგვარად ვაჭრობა მოლაპარაკებაში შეიძლება უხეში, მკაცრი ან რბილი მეთოდებით წარიმართოს. იმ შემთხვევაში, როცა მხარე ირჩევს მკაცრ სტილს, ბუნებრივია მეორე მხარე წინააღმდეგობას უწევს და გარიგება დაბალ ფასზე ჩერდება, უარესდება ურთიერთობა. რაც შეეხება რბილ სტილს, ამ შემთხვევაში ურთიერთობები შენარჩუნებულია და შესაძლოა ფასიც მაღალი იყოს. ვაჭრობის სტილს მხარეები მაშინ მიმართავენ, როცა არც ერთს არ აქვს ძალაუფლებაში უპირატესობა. უპირატესობას ის იღებს ვისაც მეტად დამარწმუნებელი არგუმენტები გააჩნია. ასეთ დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციის ფლობას, ოპონენტის გეგმებს, განწყობილებებს, განზრახვებსა და შესაძლებლობებს.

როცა არსებობს გარკვეული პოზიციები, მხარეები საკუთარ თავს გარკვეულ ჩარჩოებსი აყენებენ. რ. ფიშერი და უ. იური მიიჩნევენ, რომ პოზიციური ვაჭრობა მოლაპარაკების პროცესს უშლის ხელს.

იმ შემთხვევაში, როცა მოლაპარაკებაში ბევრი მხარეა ჩართული პოზიციური ვაჭრობა ძლიერდება და მისი ნაკლოვანება აშკარად იჩენს თავს. ასეთ შემთხვევაში ბუნებრივია ყალიბდება კოალიციები მხარეებს შორის, რომლებსაც საერთო ინტერესები გააჩნიათ და მოლაპარაკება კოალიციებს შორის უფრო გაადვილებულია, მაგრამ ხშირად მიღწეული შეთანხმების განხორციელება რთულდება.

პოზიციური ვაჭრობის დროს ძირითადად ნულჯამოვან თამაშის წესებს იყენებენ. ამ მიდგომამ შეიძლება დესტრუქციულად წარმართოს მოლაპარაკება. ასეთ შემთხვევაში ყველაზე კარგი გამოსავალი კომპრომისული შეთანხმება იქნება. პოზიციური ვაჭრობის მსუბუქი მიდგომა გულისხმობს,რომ მოლაპარაკებაზე დიდ მოგებას იღებენ ურთიერთ დათმობებით. ურთიერთ დათმობის პრინციპი ყოველთვის არ გამოიყენება, მაგალითად თუ მოვლენები სწრაფად ვითარდება, თუ ის შეიარაღებულ დაპირისპირებაში გადადის და სხვა. ჩ. ოსგუდმა შეიმუშავა მეთოდი, რომელსაც ეწოდება "დაძაბულობის შემცირების თანმიმდევრული და ურთიერთ ინიციატივები" ავტორი მიიჩნევდა, რომ კონფლიქტის მონაწილე ერთმა მხარემ ცალმხრივად უნდა წამოაყენოს და განახორციელოს ინიციატივები, რათა შეამციროს დაძაბულობა და უნდა ელოდოს, რომ მეორე მონაწილეც ასევე მოიქცევა. ინიციატორი რისკზე მიდის, რადგან მეორე მხარემ არ გასცეს მსგავსი პასუხი. ეს, რომ

ასე არ მოხდეს მიმართავენ გარანტიებს (მაგალითად, მიმართავენ მესამე მხარეს, რომელიც გარანტის როლში გამოდის). შესაძლოა ინიციატივაზე იყოს პასუხი, მაგრამ არა ისეთზე რომელსაც ერთი მხარე მოელის. ამ მეთოდით შესაძლებელია დეესკალაციის პროცესის ხელშეწყობა. პირველ რიგში საჭიროა დაძაბულობის შემცირება ან ძალადობრივი ქმედების შეწყვეტა. საჭიროა გარკვეული სახის სტაბილური სიტუაციის შექმნა, რადგან შემდეგ მოხდეს საკითხის განხილვა. საბრძოლო მოქმედების შეწყვეტა თუნდაც დროებით პირველი ნაბიჯია ამ მიმართულებით. საჭიროა სიტუაცია შეფასდეს და თუ ეს ცალმხრივი მოქმედებით ხდება, ნიშნავს, რომ მეორე მხარეც შეწყვეტს მოქმედებებს. შემდეგ საჭიროა მხარეებს შორის დიალოგის გაბმა და მოლაპარაკებისათვის მზადება. ამისათვის საჭიროა მხარეების სტიმულაცია. ცალმხრივი გადაწყვეტილებების რეალიზაცია უნდა გადაიზარდოს ერთობლივ გადაწყვეტილებებში. ყოველივე ეს გულისხმობს ორმხრივი კომუნიკაციის არსებობას. მხარეები არ ცვლიან ინფორმაციას, აზრებს და განიხილავენ კონფლიქტის დარეგულირების პერსპექტივებს. თუ პროცესები კონსტრუქციულად წარიმართა მხარეები იწყებენ მოლაპარაკებას. მოლაპარაკების შედეგების შესრულება იწვევს კონფლიქტების მოგვარებას, სადაც მხარეებს პასუხისმგებლობა აქვთ აღებული ხელშეკრულების ყველა პუნქტზე.

მოლაპარაკების მეორე მხარე ეხება თანამშრომლობას, სადაც მხარეები ერთობლივად ცდილობენ მიაღწიონ შედეგს. ამ მეთოდს რ. ფიშერმა და უ. იურიმ პრინციპიალური მოლაპარაკება ანუ არსობრივად მოლაპარაკება

უწოდეს. ხშირად ასეთი პროცესი გართულებულია, განსაკუთრებით თუ კონფლიქტის შემდეგ ერთი მხარე შეთანხმების მისაღწევად აქტიურად ერთვება. ავტორები პრინციპიალური მილაპარაკების ძირითად წესებს გამოყოფენ. ამ სახის მოლაპარაკება ოთხ ძირითად პრინციპს ეყრდნობა:

1. ადამიანები: უნდა მოხდეს მოლაპარაკების მონაწილეთა და საგნის (პრობლემის) განსხვავება;

2. ინტერესები: ყურადღება უნდა მიექცეს ინტერესებს და არა პოზიციებს;

3. ვარიანტები: ურთიერთხელსაყრელი ვარიანტები უნდა შემუშავდეს;

4. კრიტერიუმები: შედეგი ობიექტურ კრიტერიუმებს უნდა ეყრდნობოდეს;

კონფლიქტის მოგვარება მშვიდობიანი გზით ანუ პრინციპიალური მოლაპარაკების საფუძველზე ნიშნავს მხარეთა შორის თანამშრომლობის წარმართვას. ასეთი სახის მოლაპარაკებებს საფუძვლად უდევს პირველ რიგში ის მიზეზი, რომ მხარეები გრძნობენ ურთიერთგანადგურების საფრთხეს. განადგურების საფრთხე შეიძლება ისეთი ძლიერი იყოს, რომ მხარეები უარყოფენ ძალის გამოყენებას ან გარკვეული სახის იარაღის გამოყენებას. არსებობს სხვა მიზეზიც, რომლის გამოც მოლაპარაკება კონსტრუქციული გზით მიმდინარეობს. ურთიერთ შეზღუდვები ცალმხრივ ქმედებებში – მხარეები გარკვეულ შეზღუდვებს უწესებენ ერთმანეთს, რომელიც სრულ განადგურებას არ გულისხმობს, არამედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სფეროში ზიანის მიყენებით გამოიხატება. ამიტომაც მოლაპარაკებისას მხა-

რეებმა უნდა შესძლონ სადაო საკითხის გადაწყვეტა. ამ შემთხვევაში მხარეები ბოლომდე მაინც არ არიან დარწმუნებულები შეასრულებენ თუ არა ხელშეკრულებას. ყოველივე ეს კი მხარეებს უბიძგებს ერთმანეთს მკაცრი შეზღუდვები დაუწესონ.

ასიმეტრიული ძალების დაპირისპირებისას შესაძლებელია პრობლების გადაჭრა თუ გამოვიყენებთ შესატყვის მეთოდებს. ერთობლივი მოქმედებები ანუ მოლაპარაკებების დაწყება მაშინაა მოსალოდნელი, როცა მხარეები დარწმუნდებიან, რომ მათ უკვე აღარ აქვთ უკეთესი ალტერნატივა. განსხვავება მხარეებს შორის შეიძლება დაიფაროს, როცა არსებობს მოლაპარაკების შედეგების საუკეთესო ალტერნატივები. საუკეთესო ალტერნატივას ყურადღება ექცევა, რადგან არსებობს მოლაპარაკების შედეგების ალტერნატივაც და ისინი შეიძლება რამდენიმეც იყოს. ალტერნატივები ძირფესვიანად მუშავდება მოლაპარაკების პროცესის პარალელურად, ამიტომ საჭიროა მათ შორის ყველაზე საუკეთესოს არჩევა. ის შეიძლება ნაკლებად მომგებიანი იყოს ფასის მიხედვით, მაგრამ მისაღები ზოგადად. მოლაპარაკების შედეგების საუკეთესო ალტერნატივას აქვს უპირატესობა იმ მხრივ, რომ შეუძლია საკითხის შემოქმედებითად გადაწყვეტა, აქ ინტერესები სრულიად გათვალისწინებულია. მოლაპარაკების დროს საჭიროა ნელ-ნელა ჩამოყალიბდეს საუკეთესო ალტერნატივები, რაც გადაწყვეტილების საფუძველი გახდება. საუკეთესო ალტერნატივების ჩამოყალიბება ხდება:

1. იმ შემთხვევისათვის თუ შეთანხმება არ იქნება მიღწეული მოქმედების გეგმის განხილვის გზით;

2. იმედის მომცემი გზების და მათი პრაქტიკული განხორციელების საშუალების ჩამოყალიბების გზით

3. არა საუკეთესო ვარიანტად მიჩნეული, არამედ, საცდელი ვარიანტის შერჩევის გზით.

მოლაპარაკების პროცესში მნიშვნელობა აქვს ცნობილია თუ არა ოპოზიციური მხარის საუკეთესო ალტერნატივები. შესაძლოა მხარეთა ალტერნატივები ერთმანეთს დაემთხვეს, რაც მოლაპარაკების ეფექტურად წარმართვას შეუწყობს ხელს.

ჩვენს მიერ განხილული ორი მიდგომა პოზიციური ვაჭრობა და პრინციპიალური მოლაპარაკებები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ალტერნეტიული ვარიანტები. თუ რომელია უმჯობესი ამაზე მეცნიერებაში დავა არსებობს, რადგან მოლაპარაკებებში უმეტესად პოზიციურ ვაჭრობას იყენებენ.

10.6. მოლაპარაკების ფაზები

მოლაპარაკებები შეიძლება განვასხვაოთ მონაწილეთა რაოდენობის მიხედვით, გამოყოფენ ინდივიდუალურ და ჯგუფურ მოლაპარაკებებს. პოლიტიკურ ცხოვრებაში უმეტესად კოლექტიურ მოლაპარაკებებთან გვაქვს საქმე. ბუნებრივია ყოველი მოლაპარაკება თავის საფეხურებს, ფაზებს შეიცავს და გარკვეული თანმიმდევრობით ხორციელდება. ჩვენ კოლექტიური მოლაპარაკების ფაზებს შევეხებით, ამგვარი პროცესი ძირითადად სამი ფაზისაგან შედგება:

1. მოსამზადებელი ფაზა 2. მოლაპარაკების ფაზა 3. მოლაპარაკების შემდეგი ფაზები.

1.მოსამზადებელი ფაზა – მოსამზადებელი პერიოდი ხანგრძლივი პროცესია, სადაც გუნდის მომზადება, პოზიციების, ინტერესების ჩამოყალიბება, საკითხის განხილვა და წინასწარი მოლაპარაკება მიმდინარეობს. პირველ რიგში მხარეები განიხილავენ საკითხს – საერთოდ საჭიროა თუ არა კონფლიქტის მოგვარებისათვის მოლაპარაკების მეთოდის გამოყენება? თუ შეუძლებელია დავა სხვა მეთოდებით მოგვარდეს? თუ გადაწყდება, რომ მოლაპარაკების მეთოდის გამოყენება საჭიროა ის რეგულირებად პროცესად იქცევა

რ. ფიშერი და დ. ერტელი მიიჩნევენ, რომ ეფექტური შედეგების მისაღწევად მოლაპარაკებისათვის მზადებაა შემდეგი ეტაპების დაცვით უნდა მიმდინარეობდეს:

1. ინტერესების გამოყოფა – პირველ რიგში ყურადღება უნდა მიექცეს იმ მოთხოვნებს, რომლის დაკმაყოფილება საჭიროა მოლაპარაკების გზით. ამისათვის საჭიროა ინტერესების განსაზღვრა და პრიორიტეტების მინიჭება;

2. შეთავაზება (ოფციები) – მნიშვნელოვანია, რომ მხარემ შეთანხმებისათვის სხვადასხვა ვარიანტები წარმოადგინოს, ანუ რაც უფრო მეტი ოფციები იქნება მოლაპარაკების მაგიდაზე წარმოდგენილი, მით უფრო მეტია ალბათობა, რომ მხარე თავის ინტერესებს დაიკმაყოფილებს.

3. ალტერნატივები – საჭიროა გამოიყენოს ალტერნატივები, რომელთა შერჩევა მხარეების მიერ მოხდება. საბოლოო შედეგი ალტერნატივებიდან შეირჩევა;

4.ლეგიტიმურობა – ურთიერთობაში მხარეებმა საჭიროა გამოიყენონ დაკანონებული სტანდარტები, რომლითაც დაარ-

წმუნებენ სხვა ადამიანს, რომ მას სამართლიანად და კანონიერად ექცევიან;

5. კომუნიკაცია – მხარეებს შორის უნდა არსებობდეს ორმხრივი კავშირი. ღია ურთიერთობებისას მახარეებმა თავიდანვე უნდა განიხილონ რა სურთ და რას მოელიან ერთმანეთისაგან

6. ურთიერთ დამოკიდებულება – მოლაპარაკების დაწყებამდე საჭიროა ადამიანური ფაქტორების გათვალისწინება, რადგან მხარეებმა შეძლონ ურთიერთობების გაუმჯობესება

7. ვალდებულება – მნიშვნელოვანია მხარეებმა ვალდებულებები არიან აიღონ საკუთარ თავზე და შეთანხმების შემთხვევაში შეასრულონ დანაპირები.

მოსამზადებელი პერიოდის ეტაპების თანმიმდევრულად განხორციელება მოლაპარაკებების მაგიდასთან წარმატების მიღწევის ძირითადი პირობაა. მოსამზადებელი პერიოდი ხშირად აყოვნებს მოლაპარაკებებს, რაც შეიძლება თვეები ან წლებიც გაგრძელდეს. ეს არ ნიშნავს, რომ ყურადღება მხოლოდ მოსამზადებელ პერიოდზე უნდა გამახვილდეს და ეს გახდეს თვითმიზანი მხარისათვის. მუშაობა პარალელურად სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებით მიმდინარეობს, მაგალითად: ხდება საერთო ინტერესების სფეროს დადგენა, სწავლობენ ისტორიულ წყაროებს, ორგანიზაციულ საკითხებს, აგვარებენ პოზიციებს, აფიქსირებენ საკუთარ და ოპონენტის ინტერესებს, სამუშაო ურთიერთობებს ამყარებენ პარტნიორებთან და სხვა.

მოლაპარაკებაში ჩართული მხარე კრიბავს გუნდს, რომელსაც ეყოლება ლიდერი,მას დაევალა მოლაპარაკებ-

ის უშუალოდ წაყვანა. გუნდის შექმნა მნიშვნელოვანია, მის წევრებს შორის უნდა არსებობდეს გაგება, ისინი საკითხის ღრმა ცოდნით უნდა გამოირჩეოდნენ. გუნდის წევრები ინაწილებენ როლებს და ყოველი მათგანი იღებს დავალებას. გუნდური მუშაობის შედეგი კონფიდენციალურია, რადგან ის გადაწყვეტილებებს ეხება.

დელეგაცია არ უნდა იყოს დიდი. გუნდურ მუშაობაში ყველა წევრი უნდა იყოს ჩართული, დელეგაცია ორთავე სქესის წარმომადგენლებისაგან უნდა შედგებოდეს. გუნდშივე ხორციელდება მოლაპარაკების შინაარსობრივ მხარეზე შეთანხმება. პირველ რიგში ახდენენ პრობლემის ანალიზს და სიტუაციის დიაგნოსტირებას, გამოყოფენ ინტერესებს. ხდება კონცეფციის ანუ საერთო მიდგომის ჩამოყალიბება, რომელიც მოლაპარაკების პროცესის ღერძს წარმოადგენს.

გუნდური მუშაობისას ანუ შიდაგუნდური მოლაპარაკებისას, მომზადების პერიოდში სხვადასხვა ხერხები და საშუალებები იყენება. მაგალითად: თავყრილობები, სადაც გუნდის წევრები თავიანთ აზრს აფიქსირებენ, ნაწილდება ვალდებულებები, მუშავდება გუნდის მუშაობის გეგმა, პროცედურები და ა.შ. საქმიანი და იმიტაციური თამაშების გამოყენება გუნდის წევრებს განუმტკიცებს მოლაპარაკების წარმართვისადმი ეფექტურ უნარ – ჩვევებს, ხდება მოლაპარაკების პროცესის გათამაშება, რათა გაუადვილდეთ მუშაობა რეალურ მოლაპარაკებაზე.

პრობლემის გადაჭრის პროცესი თ. გორდონის აზრით შეიცავს ექვს საფეხურს: 1. პრობლემის განსაზღვრა; 2. ალტერნატივების გამოვლენა; 3. ალტერნატივების შეფასება; 4. გადაწყვეტილების მიღება; 5. გადაწყვეტილების შეს-

რულება; 6. გადაწყვეტილების შესრულების მონიტორინგი. პრობლემის გადაჭრის პროცესს მომლაპარაკებელი თანმიმდევრულად უნდა მიყვებოდეს. შესაძლოა შიდაჯგუფურ შეხვედრებში გუნდის წევრებმა მოიწვიონ სპეციალისტები, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ პრობლემის გადაჭრის პროცესს.

მოსამზადებელ პერიოდშივე მიმდინარეობს "მოლაპარაკება მოლაპარაკების" შესახებ. აქ უკვე გუნდის წევრები მეორე მხარეს სთავაზობენ: მოლაპარაკების ჩატარების ადგილის, დროს, დღის წესრიგს, მოლაპარაკების სახელწოდებას და დონეს. პირველ რიგში, ხდება დროზე შეთანხმება, რომლითაც ასევე დგინდება თუ რამდენად დაინტერესებულია მხარე მოლაპარაკებაში. შემდეგ თანხმდებიან ადგილზე – სად უნდა ჩატარდეს საკუთარ ტერიტორიაზე, ოპონენტთან თუ ნეიტრალურ ანუ უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე. ხშირად არის, რომ მხარეები ხან საკუთარ, ხან ოპონენტის ტერიტორიაზე აწყობენ შეხვედრებს. დაძაბულობის შემთხვევაში ან საომარი მოქმედებების დროის ნეიტრალურ ან შუამავლის ტერიტორიას არჩევენ, ოპონენტთან თუ ნეიტრალურ ანუ უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე. ტერიტორიის არჩევისას მოქმედებს ფსიქოლოგიური მომენტები, მაგალითად საკუთარ ტერიტორიაზე დარწმუნებულად მოქმედებენ, უკეთ აკონტროლებენ სიტუაციას. მაგრამ უცხო ტერიტორიასაც შეიძლება ქონდეს უპირატესობები: ყურადღება ექცევა მხოლოდ მოლაპარაკებას; საორგანიზაციო საკითხებზე პარტნიორს ეკისრება პასუხისმგებლობა და სხვა.

შეთანხმება ხდება ასევე ტერიტორიის მოწყობაზე, ოთახების განლაგებაზე, ავეჯის მოთავსებაზე და ადგილების განაწილებაზე.

დღის წესრიგი ასევე წინასწარ უნდა იქნეს შეთანხმებული, რადგან თვით მოლაპარაკების დაწყებისას ამაზე დრო არ დაიხარჯოს. ხშირად იღებენ თავისუფალი დღის წესრიგს, რომლითაც დიდი ხნის დისკუსიების შეწყვეტა ხერხდება. ხანდახან დავა მოლაპარაკების სახელწოდებას ეხება, მაგალითად: ქართველებსა და აფხაზებს შორის მოლაპარაკებას აფხაზეთის მხარე უწოდებს ქვეყნებს შორის მოლაპარაკებას, რაც საქართველოს მხარისათვის მიუღებელია. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა სახელწოდება აღებულ იქნას თვით მოლაპარაკების საგნიდან. მნიშვნელოვანია თავიდანვე განისაზღვროს მოლაპარაკების დონეც – უმაღლესი, მაღალი, ლიდერების, წარმომადგენლების თუ სხვა.

2. უშუალოდ მოლაპარაკების ფაზა – მოსამზადებელ პროცესს აუცილებლად მოყვება თვით მოლაპარაკების ფაზა. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ჰორიზონტალურ მოლაპარაკებასთან, სადაც მხარეები უშუალო ურთიერთ ქმედებაში მოდიან ერთმანეთთან. ამ ფაზას თავისი სტრუქტურა გააჩნია, სადაც ურთიერთობების დაზუსტება, პოზიციების და ინტერესების დაფიქსირება ხდება; შემდეგ დისკუსიები იმართება სადაო საკითხთან დაკავშირებით. საბოლოო შეთანხმების მიღებამდე და ხელშეკრულების გაფორმებამდე მხარეები იყენებენ პრობლემის გადაჭრის მეთოდებს, წარმოადგენენ ალტერნატიულ გადაწყვეტილებებს, ასახელებენ არგუმენტებს, ხშირად იმართება ვაჭრობა, ადგენენ ძირითად პარამეტრებს და ბოლოს ამზადებენ საბოლოო შეთ-

ანხმების ვარიანტს. ამ ვარიანტის დახვეწა ხდება და ის არის ხელშეკრულების საფუძველი. ხელშეკრულების დადება უკვე რიტუალიზაციას მოითხოვს განსაკუთრებით უმაღლეს დონეზე მოლაპარაკებისას. ხელმოწერილი ხელშეკრულება იურიდიულ ძალას იძენს, ხშირად მოლაპარაკება ხელშეკრულების დადებით არ მთავრდება, რაც საკითხის შემდეგ დამუშავებას გულისხმობს.

3. მოლაპარაკების შემდეგი ფაზა - იმ შემთხვევაში თუ მოლაპარაკება შეთანხმებით დასრულდა და მხარეთა შორის დაიდო ხელშეკრულება და მხარეებმა ვალდებულება აიღეს მის შესრულებაზე, შემდეგ მათ მიერ ამ ხელშეკრულების განხორციელება უნდა მოხდეს. ბუნებრივია ამ პროცესს ჭირდება მონიტორინგი. მონიტორინგს ორივე მხარე ახორციელებს. როდესაც მხარეები ვერ აღწევენ შეთანხმებას ერთის მხრივ ისინი შეიძლება კვლავ დაუბრუნდნენ განსახილველ საკითხს, ახალი ინფორმაციით, შეხედულებებით, წინადადებებით ან დაშორდნენ ერთმანეთს და ისევ დაძაბულ სიტუაციაში აღმოჩნდნენ. მოლაპარაკების შემდეგ კონფლიქტის ესკალაცია ანუ შეუმდგარი მოლაპარაკება მხარეებს განცალკავებულად ტოვებს და იწვევს ემოციურ დაძაბულობას. მცირდება ურთიერთობები, ატმოსფერო იძაბება, ჩნდება ახალი პრობლემები, გრძელდება შეჯახება და სხვა. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა ახალი გზების გამონახვა, მაგალითად: მესამე მხარის ჩარევა.

მოლაპარაკების წარმართვა კონსენსუსის მიღწევისათვის არა კონფრონტაციულ მიდგომას გულისხმობს. კონსენსუსის მიღწევა მოლაპარაკების ყველა დონეზეა საჭირო, დაწყებული ჰორიზონტალური მოლაპარაკებიდან

დამთავრებული შიდაგუნდურით. კონსენსუსის მიღწევა ეს არის პრობლემის გადაჭრა თანამშრომლობის საფუძველძე. კონსენსუსი მიიღწევა მრავალმხრივი კონფლიქტის შემთხვევაში, სადაც მხარეები ერთად მუშაობენ სადაო საკითხზე. ასეთ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღება კონსენსუსის საფუძველზე ხდება. კონსენსუსი არის დემოკრატიის ძირითადი პრინციპი, რომელიც ხელს უწყობს დაძაბულობის, დაპირისპირების, განხეთქილების შემცირებას, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა დონეზე. სამოქალაქო თანხმობების მიღწევა ამცირებს კონფლიქტებს. აქედან გამომდინარე კონსენსუსის მიღწევა ნიშნავს უმეტესი ადამიანის მიერ თანხმობის აღიარებას, თანაცხოვრების მნიშვნელოვან ასპექტებთან დაკავშირებით. კონსენსუსი ხელს უწყობს საზოგადოების პოლიტიკურ მართვას, ინტეგრაციას და სტაბილურობას. კონსენსუსის შედეგად პოლიტიკური მმართველობა ლეგიტიმურად ხორციელდება. კონსენსუსით მიღებული გადაწყვეტილებები ძალზე მტკიცეა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერძენიშვილი ა. - პოლიტიკური სოციოლოგია. "მერიდიანი", თბ., 2000.
2. Глухова А.В. - Политические конфликты: основания, типология, динамика (теоретика-методологический анализ). М. 2000.
3. Dahrendorf R. - Class and Clase Conflict in Industrial Society. Stanford University Press. Stanford California. 1963.
4. Deutsch M. - The Resolution of Conflict. New Haven. London. 1977.
5. Коваленко Б.В., Пирогов А.И., Рыжов О.А. - Политическая конфликтология. М. 2002.
6. Ланцов С.А. - Террор и террористы. СПб. 2004.
7. Лебедева М.М. - Мировая политика. М. 2006.
8. Лебедева М.М. - Политическое урегулирование конфликтов. М. 1999.
9. Малишева Д.Б. - Религиозный фактор в вооруженных конфликтах современности. М. 2004.
10. Международные отношения: теории, конфликты, организации. Учебное пособие / Под. ред. П.А. Цыганкова. М. 2006.
11. Фишер Р., Юри У. - Путь к согласию. Минск. "Парадокс" 1995.

შინაარსი

თავი 1. პოლიტიკური კონფლიქტები 3
1.1. პოლიტიკური კონფლიქტების ტიპოლოგია და წარმომქმნელი მიზეზები 4
1.2. ვერტიკალური პოლიტიკური კონფლიქტები 5
1.3. პოლიტიკური კონფლიქტების სახეები 8
1.4. დაშვება და დარეგულირება პოლიტიკური კონფლიქტების 9
თავი 2. კონფლიქტოლოგიის გლობალურ-პოლიტიკური ასპექტები 13
თავი 3. სოციალური კონფლიქტები და პოლიტიკური რევოლუციები 32
3.1. რევოლუციის თეორიული კონცეფცია 32
3.2. რუსეთის პოლიტიკური ისტორიის რევოლუციები 46
3.3. პოლიტიკური რევოლუცია და თანამედროვეობა 55
თავი 4. ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები 66
4.1. ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის არსი 66
4.2. ეთნოპოლიტიკური მობილიზაცია, როგორც ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების ჩასახვისა და განვითარების ფაქტორი 72
4.3. ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების დარეგულირების თავისებურებანი 82
თავი 5. რელიგიური ფაქტორი პოლიტიკურ კონფლიქტებში 84
5.1. რელიგია და პოლიტიკა 87
5.2. რელიგიური კონფლიქტები თანამედროვე მსოფლიოში 91
5.3. სახელმწიფო აღმშენებლობის თავისებურებანი 95
თავი 6. ტერორიზმი და პოლიტიკური კონფლიქტები 101
6.1. ტერორიზმის არსი და ტიპოლოგია 101
6.2. ტერორიზმთან ბრძოლის პრობლემები და სიძნელეები 112

თავი 7. კონფლიქტების ფსიქოლოგიური ფაქტორი–115
7.1. ყველაზე გავრცელებული ფსიქოლოგიური მექანიზმები ——————————115
7.2. კონფლიქტების მოგვარებისა და რეგულირების ფსიქოლოგიური ფაქტორები ——————————121
თავი 8. კონფლიქტები საერთაშორისო ურთიერთობებში——————————128
8.1. კონფლიქტის ცნება, საერთაშორისო კონფლიქტების თავისებურებანი ——————————129
8.2. კონფლიქტები და კრიზისები ——————————132
8.3. კონფლიქტების მოგვარების ტრადიციული მეთოდები და ინსტიტუციონალური პროცედურები ——————————135
8.4. ძირითადი მიმართულებები საერთაშორისო კონფლიქტების გამოკვლევაში ——————————138
8.5. ახალი თაობის კონფლიქტების განსაკუთრებულობა ——————————146
თავი 9. გლობალიზაცია და ანტიგლობალისტური მოძრაობა ——————————154
9.1. ანტიგლობალისტური მოძრაობა: სათავეები, დღევანდელობა, პერსპექტივები——————————154
9.2 ტერმინი 'ანტიგლობალიზმი" ——————————156
9.3 მოძრაობის წარმოშობა და ევოლუცია ——————————157
9.4 ანტიგლობალისტური მოძრაობის დღევანდელი მდგომარეობა და სტრუქტურა ——————————159
თავი 10 ——————————172
10.1. მოლაპარაკებების მსვლელობის ნაციონალური სტილი ——————————172
10.2. მოლაპარაკების ფუნქციები და სახეები ——————179

10.3. მონაწილე ქვეყნების შიდა პოლიტიკური და საგარეო პოლიტიკური ფუნქციების გადაწყვეტილებების პრობლემები ——— 185
10.4. მოლაპარაკების სტილი ——— 187
10.5. მოლაპარაკების ტექნიკა ——— 189
10.6. მოლაპარაკების ფაზები ——— 206
გამოყენებული ლიტერატურა 214